

KÖZÉPKORI TEMPLOM ÉS TEMETŐ KAPOSVÁR HATÁRÁBAN II.

I. LELŐHELY ÉS LELETKORÜLMÉNYEK

Kaposvár határában, a Kaposvár–Dombóvár vasútvonal első őrházától É-ra, mintegy 400 m-re a környezet legmagasabb pontján, egy É–D irányú dombháton helyezkedik el a lelőhely. Nyugatról egy kiszáradt patakmeder határolja. A lelőhely a kaposszentjakabi apátságtól É-ra, attól kb. 1 km-re található. A lelőhely már 1974–75-ben is ismert volt. 1977 tavaszán az ún. 61. sz. út földmunkálatai K–Ny-i irányban átvágták az említett dombhátat. Az anyagnyerőhelyként használt domboldalban nagymennyiségű emberi csontváz és téglamaradványok kerültek elő. Bejelentés akkor történt, mikor az osszárium téglapillére beszakadt. 1977 júniusától megkezdtük a leletmentésként indult feltárást. Az első ásatási év eredményeiről előzetes jelentés formájában beszámoltunk az SMK 3. kötetében.¹

A lelőhelyen 1977-től 1980 őszéig – összesen 10 hónapra keresztül – egy templomkörüli temető megmaradt részét tártuk fel, több mint 2000 négyzetméternyi területet. A temető hiányos, több mint egyharmadát semmisítették meg a helyszínen folyó útépítés folyamán. A megközelítőleg ellipszis alakú temető Ny–K-i átmérője kb. 70 m, ami nem a teljes méretet jelenti, mivel a temető K-i szélét megsemmisítették. A sírok sűrűségét figyelembe véve, kb. 100 m-es Ny–K-i átmérővel számolhatunk, É–D-i irányú átmérője kb. 60 m. A temető centrumában egy 1530 körül elpusztult téglatemplom dőlt falmaradványai, alatta egy korábbi, XI. századi templom alaprajzi árkának beásási metszete, majd attól DK-re egy osszárium alapfalai kerültek feltárássra. Összesen 1244 sírt tártunk fel, és a temető É-i szélén feltárássra került a település néhány objektuma (személgödörök, szabadban levő kemencék maradványai, gabonatarló vermek, kút, árkok, cölöplyukas építmény stb.) is előkerült. Feltételezésünk szerint a település nagy része ma is a föld alatt van, a dombhát É-i részén. Anyagiak hiányában ennek feltárássára nem volt lehetőségünk. (1. ábra)

A temető Ny-i szélén 5 mérszegető kemence félig lepusztult, másrészt gépek által kettévágott maradványai kerültek elő. Ezek feltárást Albeker Mária, az Országos Műszaki Múzeum munkatársa végezte, a feldolgozás folyamatban.

1. BÁRDOS EDITH: Középkori templom és temető Kaposvár határában. Somogyi Múzeumok Közleményei III. Kaposvár, 1978. 187–231. o.

1/a. BÁRDOS EDITH: IX. századi temető Kaposvár hatá-

Az 1979. évi ásatási időszakban a domb ÉK-i oldalán, a középkori temető K-i szélétől kb. 50 m-re, ÉK-re egy IX. századi temető sírjaira bukkantunk. Kismértékben ez a temető is sérült: a gépi földmunkák során a temető D-i szélét elhordták.

A magasabb szinten fekvő csontvázak, főleg gyermeksírok pedig a szántásnak estek áldozatul. A temetőt, melyből 88 sírt tártunk fel, külön publikációban^{1a} közöltük, de itt tesszük közzé azokat a XII–XIII. sz.-i objektumokat, melyek a temető területén jelentkeztek, mint az erre a területre is átterjedő település objektumai. (2. ábra)

A IX. századi és a középkori magyar temető közötti területen egy nagyméretű őskori beásás feltárta volt megfigyelhető, zömében a badeni kultúrába tartozó kerámiatöredékekkel.²

Mint már említettük, az ásatás első szakaszának (1977) eredményeiről már beszámoltunk a SMK 3. kötetében. Az ásatás következő 3 éves szakaszának eredményeképpen nemcsak a feltárt sírok és leletek száma gyarapodott, hanem minőségileg is többet tudtunk meg a temető és település használatát és datálását illetően. Újabb lelettipusokat és jelenségeket találtunk, ugyanakkor nagy számban kerültek elő már közölt és tárgyalt leletek. Ezért jelen írásunkban többször is utalni fogunk az 1977. évi előzetes jelentésre.

Az ásatás konzultánsa dr. Mesterházy Károly, a MNM tudományos munkatársa volt. Itt köszönöm meg segítségét és szakmai tanácsait. 1978–80 között az ásatáson részt vett Bajókné Sótornyai Mária rajzoló kolléganőm, valamint Gróf Péter, mint egyetemi hallgató, Hornyák László grafikus, s Trunk Károly segédmuzeológus. Alkalmanként részt vettek Csizsár Jánosné, Marton Klára restaurátorok. A fémanyag restaurálását Vámosiné V. Ilona restaurátor, a kerámiaanyagot pedig Csizsár Jánosné és Marton Klára végezték. Mindannyiuk munkáját ezúton köszönöm meg. (3. ábra.)

II. KÖZÉPKORI TEMETŐ

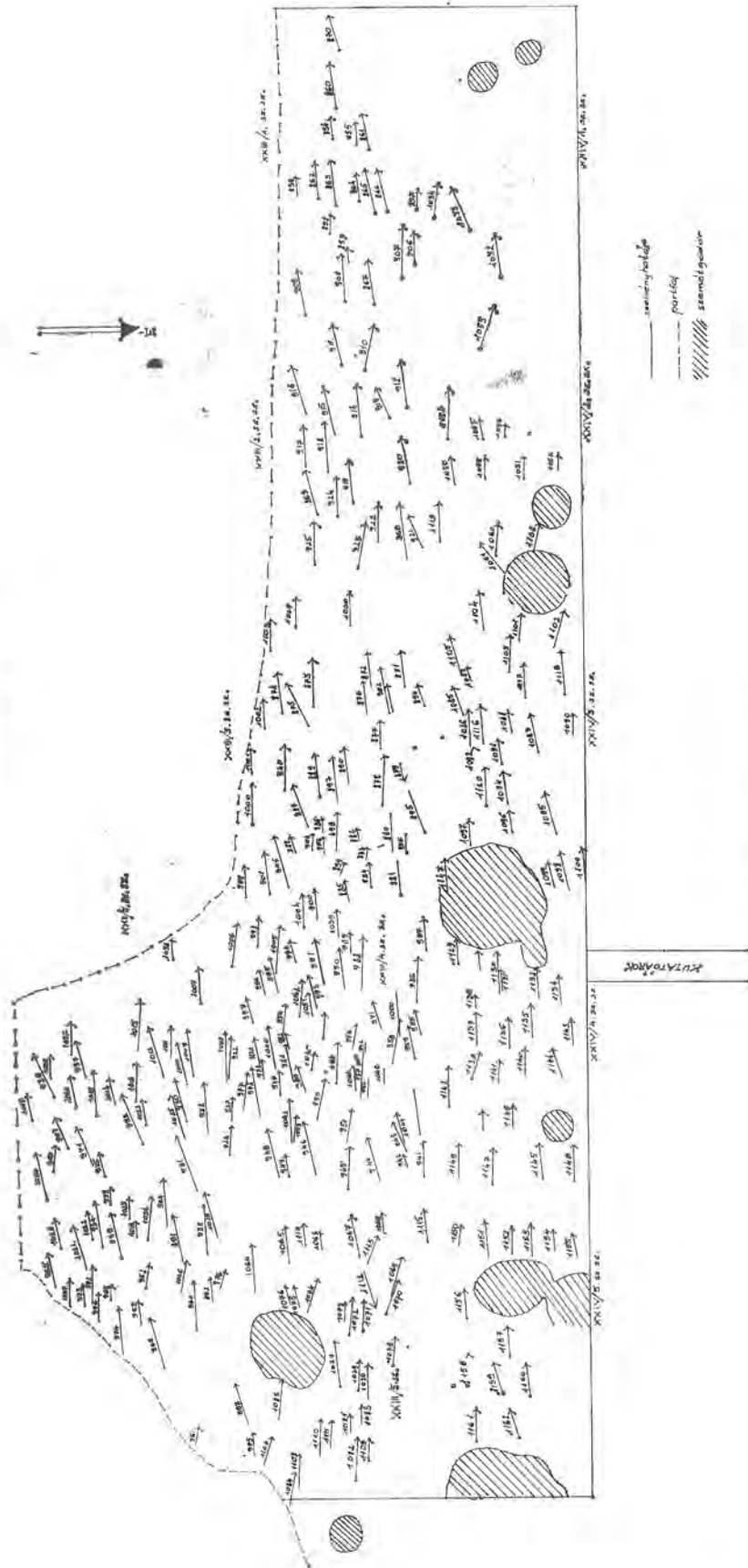
1. A temetkezések datálása, ritusjelenségek

A temető eredeti „lélekszáma” kérdésénél elsőnek két tényezőt kell számításba vennünk; a gépmunka pusztításain kívül azokat a rombolásokat, melyeket a

rában. Somogyi Múzeumok Közleményei VII. Kaposvár, 1985. 5–46. o.

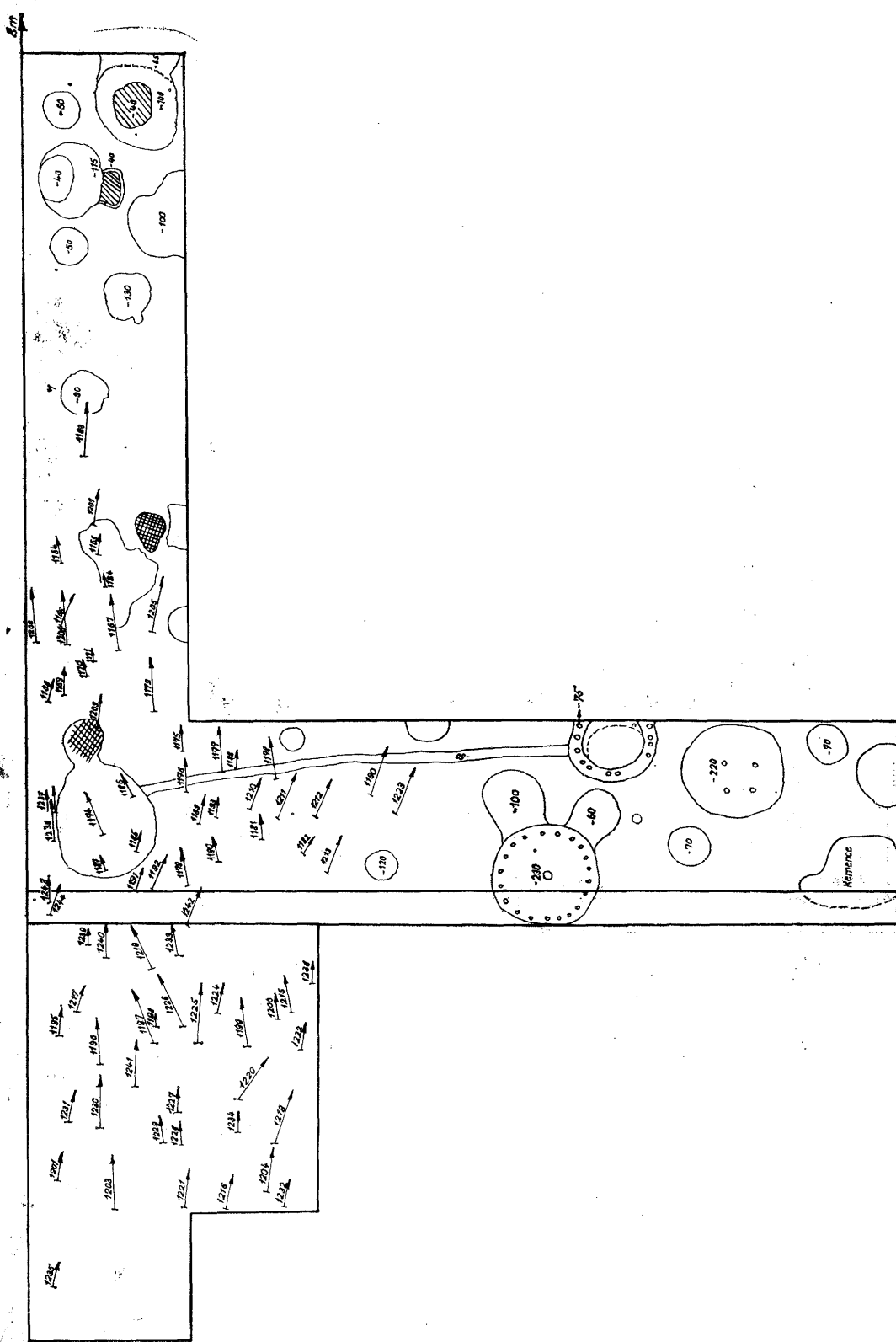
2. Ezúton is köszönöm HONTY SZILVIA kolléganőmnek a leletek kormeghatározását.

KAPOSVÁR 61.sz. útj. lh. KÖZÉPKORI TEMETŐ
1979. ÉVI FELTÁRÁS

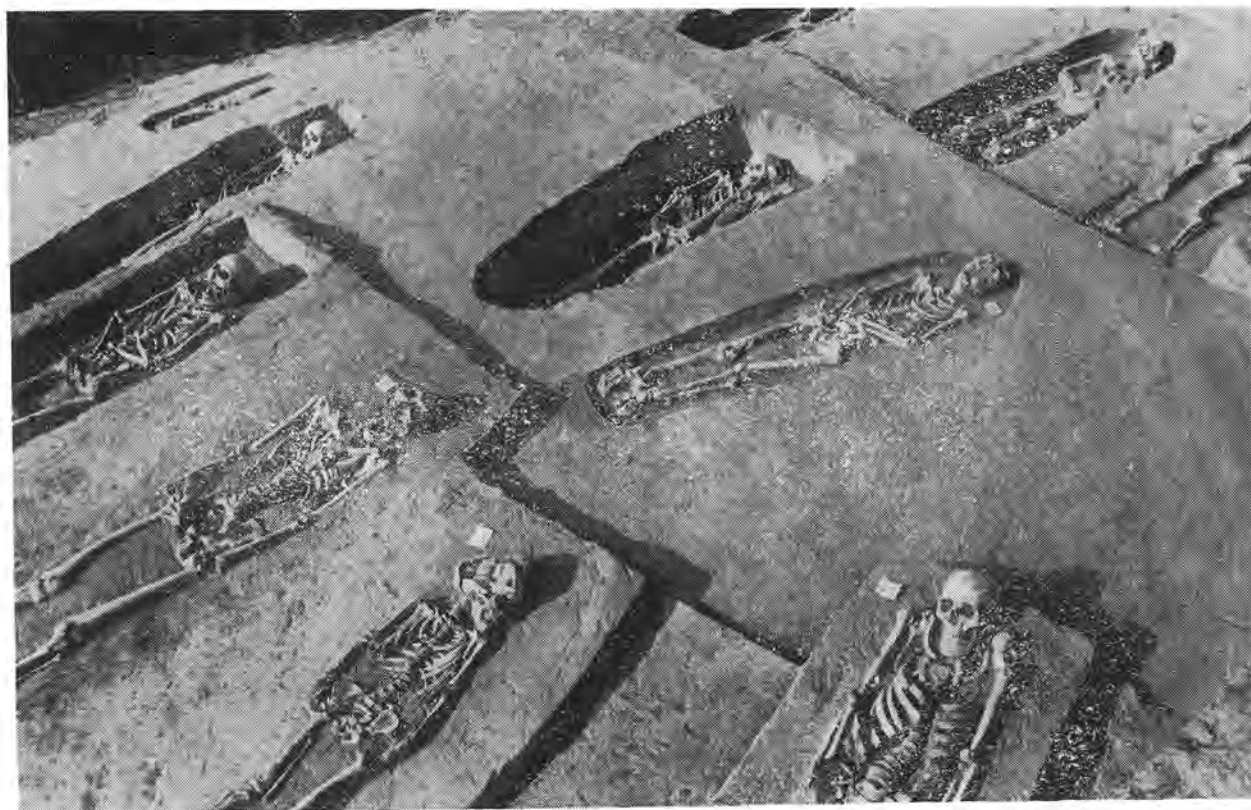

1. ábra: Temetőtérkép

KAPOSVÁR 61. sz. ÚT LELOHÉLY, KÖZÉPKORI TEMETŐ XXV, XXVI, XXVII. sz. SZEIVÉNYEK ÖSSZESÍTŐ TÉRKÉP. 1980

2. ábra: Temetőterkép II.

3. ábra: Részlet a temető Ny-i széléről (Fotó: Bárdos Edith)

késői temetkezések okoztak, vagyis hogy a legkorábbi sírok (egyben esetenként a legalsó réteg sírjai) a későbbi temetkezések folyamán teljesen meg is semmisültek.

A temető Ny-i, ÉNy-i szélén (XXI., XXII/1., XXIV/1., XXV/1. szelvénytársakozókban) jól kirajzolódik a temető határa. Ezen a szélső részen egyrétegű a temető és sírsorok, összetartozó sírcsoportok figyelhetők meg (4. sz. ábra). Megállapítható, hogy a temető „benépesülése” Ny-ról indulva K-i irányban folytatódott. A legkorábbi fázisát a Ny-i, ÉNy-i temetőszélén jelentkező temetkezések alkotják, ezt a mellékletek, a sírgödör-forma, a vázhelyzetek is bizonyítják. A temető ezen egyrétegű részén a sírok kivétel nélkül koporsó nélküliek, a sírgödörök pedig lekerekített sarkú téglalap alakú metszetként jelentkeztek (szélességét tekintve a sírfolt lábánál gyakran összeszűkül). A vázhelyzet alapján a halottakat hanyatt fektették, a test mellett nyújtott karokkal. A XI. századi síroknál sosem találkoztunk a karok keresztény rítus szerinti összekulcsolásával. A mellékleteket ezekben a korai – XI–XII. századi – sírokban „S” végű hajkarikák, pasztyagonygökök, bronz lunula, Szt. István, Kálmán, Géza, Endre pénzei alkotják.

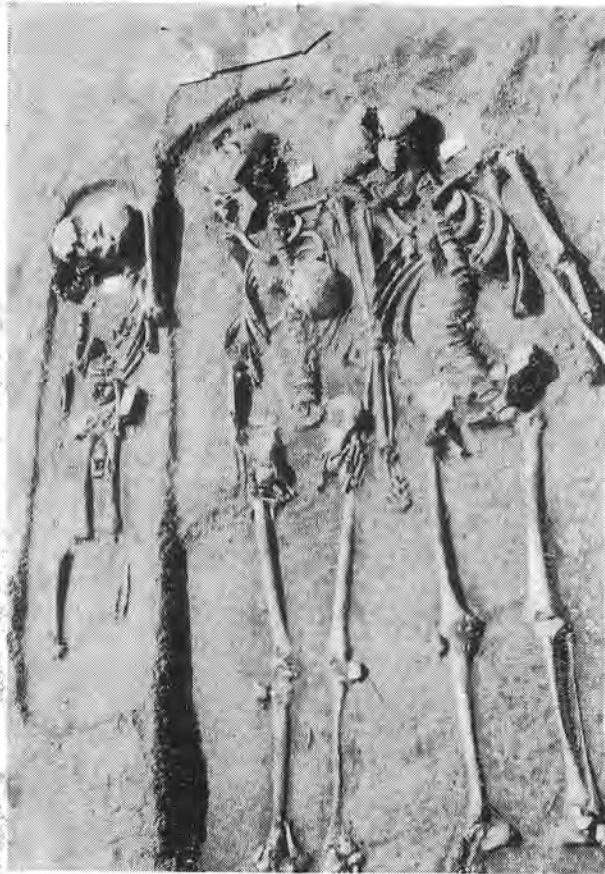
A temető szélén gyakoriak a későbbi beásások, személgödörök, gabonatarló vermek, gyakran átvágva a XI–XII. századi sírokat (pl. 716., 717. sírok; 5. ábra). A temető szélén temetőárok, épített fal vagy

kerítés nyoma nem volt megfigyelhető, esetleg gondolhatunk arra, hogy élősvény övezte a templomkeretet. A terepszint lejtéséből adódóan a temető Ny-i szélén (XXI., XXII/1. sz. szelvények) mindössze 1–2 ásonyom volt a sírok mélysége. Gyakran sírfolt sem volt megfigyelhető a felső termőréteg után jelentkező barnás anyagban.

A korai temetkezések közé tartoznak az ún. „múmia-alakú” sírgödörök (916., 945. sírok) is (6. ábra). Másik megfigyelés, hogy amíg a temető szélén egyre gyakoribbak a gyermeksírok, addig pl. a XXV/1. sz. szelvényben alig volt egy-két gyermeketemetkezés.

A templomhoz közeledve fokozatosan válik egyre zsúfoltabbá a temető. A legszélső síroktól számítva kb. 8–10 méter után megkezdődnek a rátemetkezések, többszörös sírátvágásokkal (7. sz. ábra). Mint általában, a temetkezések a templom közvetlen közelében mutatkoztak a legsűrűbben (8. sz. ábra). A vázak gyakran igen hiányos állapotban kerültek elő: csak a koponya és a törzs csontjainak egy része (9. sz. ábra), vagy csak a lábfejcsonatok voltak bolygatatlan helyzetben.

A temető a templom É–D-i tengelyének közelében két-három rétegű. Ezen a területen bizonyos rítusbeli változások is jelentkeztek. Így a sírok sarkasan megásott, szabályos téglalap alakú gödörök és koporsóra utaló nyomok is mutatkoztak, főleg koporsószögek (ritkábban deszkamaradványok) – a XIV–XV. sz.-i sí-

4. ábra: Sírcsoport a temető Ny-i szélén (Fotó: Bárdos Edith)

5. ábra: Kései személgödör által átvágott sírok (Fotó: Bárdos Edith)

rok esetében. Téglakeretes sír kis számban fordult elő (736., 1061. sz. sírok). A 736. sz. sírnál 8 nagyméretű tégl (16x31x4 vagy 5 cm) keretezte a törzset (10. sz. ábra). A 734. sz. sírnál csak a koponya bal oldalán volt egy tégl, míg az 1061. sz. sírt csaknem teljesen téglákkal keretezték. (11. ábra)

Ugyancsak megváltozik a halott sírba helyezésének módja is, pontosabban a karok, kezek helyzete. A kései sírokban az általános karhelyzet arra utal, hogy mindkét kart könyökben meghajlították és az alkarkokat egymásra vagy egymást keresztezve helyezték a testre, vagy a kezek összekulcsolt helyzetben jelentek a medence felett.³

Előfordult felnőtt és gyermek együttes eltemetése (pl. 709. sz. sír) (12. ábra), ritkán utántemetkezés volt

megfigyelhető. A 902. sz. felnőtt sírba utólag temettek gyermeket, ugyanakkor megbolygatták a felnőtt csontvázat. (13. ábra) A 709. sz. sír hármastemetkezés; felnőtt és két gyermek (14. sz. ábra). A nagyméretű sírmetszet kettős temetkezést sejtetett; lekerekített sarkú téglalap alakú sírfolthoz – a jobb oldalon egy kisebb kibővítés folytja rajzolódott ki. A felnőtt sírgödörben azonban csak egy felnőtt, bal oldalán pedig egy tizenéves gyermek váza feküdt, a felnőtt halott mellkasára pedig csecsemőt helyeztek. A kibővített sírgödör rész üresen maradt. Előfordult ellentétes tájolású gyermek sír is (XXIII/3. sz. szelvényben). A jelenség esetleg egy olyan megkülönböztetéssel magyarázható, mely a halott gyermek keresztesetlen voltával függ össze.⁴ A gyermeksírokat gyakran teknőszerűen alakították ki.⁵

3. Az eddig ismert 10–11. századi temetőben a vázak karhelyzete arra utal, hogy a karokat túlnyomó többségben a test mellett nyújtva helyezték el. Templom körüli temetők 11–12. századi sírjai is hasonló szokásra vallanak, de a 12. században már előfordult, hogy a jobb kéz – melybe esetleg halotti obulust helyeztek – az ölebe volt fektetve. A 14–15. század folyamán a halottak kezét a mellén keresztül, vagy a testen egymásra, esetleg összekulcsolva helyezték el.

4. A megkeresztesetlen gyermek fordított tájolással való sírba helyezése magyarázható a visszajáró halottól való félelemmel. KISS ATTILA: Baranya megye X–XI. századi sírleletei, Bp., 1983. 158. o.

5. LÁTRÁNYBAN 1980-ban leletmentés során 3 XVII–XVIII. századi gyermek sírt tártunk fel, mindhárom sírban teknőszerűen kivájt fakoporsó-maradványok voltak.

6. ábra: „Múmia alakú” sírgödör (Fotó: Bárdos Edith)

A feltárt sírok azt bizonyítják, hogy a halotti obulus-adás szokása erőteljesen élt ezen a területen és még a XVII–XVIII. században sem hagyták el. A XI. századtól – pontosabban Szt. István korától ill. 1038-tól folyamatosan nyomon követhetjük ezt a szokást egészen a XVIII. század közepéig.⁶ Az ásatáson előkerült vereteket dr. Gedai István, a MNM munkatársa végezte el, amiért ezúton köszönetet mondok. Az 1977. évi feltárás után előkerült pénzek alapján kaptunk új adatokat a temető kezdeti szakaszának datálásához: I. István ideje, azaz 1038-tól tekinthető folyamatosnak a halotti obulus-adás szokása.

Összesen 56 sírban találtunk halotti obulusként sírba helyezett érmét. A legkorábbi, Szt. István pénzével datált sírok (1109., 1242. sz. sírok) a temető ÉNy-i részén feküdtek. Az 549. sz. sírban I. László (CNH I. 25), a 701. sz. sírban Kálmán (CNH I. 40), az 1222. sz. sírban pedig I. Endre (CNH I. 11) veretei kerültek elő. A legkésőbbiek pedig a 849. sz. sír, melyben I. Lipót 1693-as verete az 1018. sz. sírban pedig porosz veret volt, Frigyes 1741. évi krajcára. Amennyiben elfogadjuk, hogy a sírba helyezett érem az eltemetés hozzávetőleges idejét – a pénz használati idején belül – jelenti, akkor az általunk feltárt temetőrész Szt. István korától folyamatosan használták a XVIII. sz. utolsó harmadáig.

A pénz másik előfordulási módja, mikor peremén átlukasztott érem a csigolyák környékén, csüngőként jelentkezett, de ez csak egyetlen sírban fordul elő

7. ábra: A temető ÉNy-i része (Fotó: Bárdos Edith)

6. RADOMERSKY: Obol mrtvych u Slovanu v Cechách a na Morave. Praha, 1955. 56–57. CSALLÁNY GÁBOR: Újabb honfoglaláskori leletek Szentes környékéről. FA III–IV. 189. o. TÖRÖK GYULA: Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert AAH 39/1962. 116–118. o. SZÓKE

BÉLA: A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. I. Régészeti Tanulmányok I. 91–92. o. (Bp. 1962.) BÓNA ISTVÁNNAK a Kossuth Klubban 1977-ben elhangzott előadása, BÁLINT CSANÁD: A magyarság és az ún. Bjelobrodoi kultúra, Cumania 4, 1976. 225–54.

8. ábra: Részlet a temetőből (Fotó: Bárdos Edith)

10. ábra: 736. sír téglakeretézéssel (Fotó: Bárdos Edith)

9. ábra: Sírátvágások (Fotó: Bárdos Edith)

11. ábra: 1061. sír téglakeretézéssel (Fotó: Bárdos Edith)

12. ábra: Kettős temetkezés (Fotó: Bárdos Edith)

14. ábra: 709. sír hármás temetkezés (Fotó: Bárdos Edith)

13. ábra: Utántemetés (Fotó: Bárdos Edith)

15. ábra: Átfúrt kufikus veret a IX. századi temető területére beásott 1. sz. szemétdöbörből (Rajz: Bajókné Sótanyi Mária)

(254. sz. sír, CNH I. 74, hamisítvány, XII. szd.) (SMK 3. V. sz. tábla/2. 4.) Ugyancsak felfűzve, nyakban viselték valaha azt a IV. István kori kufikus, peremén átfúrt veretet, mely a IX. századi temető területén az egyik középkori szemétdöbörből került elő, XIII. századi edény töredékeivel együtt (15. sz. ábra). A középkori temető 970. sz. sírjában a pártát díszítő flitterek között találtunk egy átfúrt, „könnycsepp” alakúra körülnyírt ezüst veretet (XV–XVI. századi török akcse), tehát a párta díszítőelemeként használták (IX. sz. tábla/13).

Nagy számú pénzlelet került elő szórványként is a középkori temető területéről. Ezek bolygatott sírok vagy szemétdöbrök leletei.

A temető 1977-ben feltárt sírjaihoz viszonyítva a templomtól É-ra lévő sírokból jóval ritkábban került elő halotti obulus. Míg az 1977-ben feltárt részen (azaz 697. sírból) 37 sír, addig az 1978–79–80-ban feltárt területen (698. sz. sírtól 1244-ig) mindössze 19 sírban fordult elő érem. (1978-ban 6, 1979-ben 11, 1980-ban pedig 2 sírban.) Ez a számbeli csökkenés a templomtól, a temető centrumától való távolodással magyarázható, de másrészt azzal is, hogy a kései, sze-

gényes XVI–XVII. századi koporsós temetkezések sok esetben megsemmisítették a korábbi sírokat, s ezek a temető ÉNy-i részén lévő kései koporsós sírok többnyire obulus nélküliek voltak. Nyilvánvalóan jóval szegényebb réteg temetkezett a temetőszélek közelébe, mint a templom belsejébe, avagy közvetlen környezetébe.

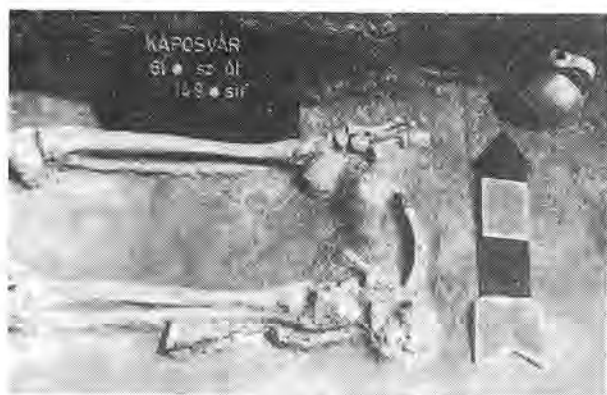
Az alábbiakban közöljük a temető sírjaiból, valamint szórványként előkerült érmék meghatározását:

33. sz. sír	magyar	I. Ferdinánd	denár	K-B 1531
41. sz. sír	török		akcse	
42. sz. sír	magyar	Zsigmond	quarting	CNH II. 129. CNH II. 308/A
87. sz. sír	magyar	II. Lajos	denár	CNH II. 308A L-V 1525
130. sz. sír	magyar	II. Ferdinánd	denár	K-B 1628
135. sz. sír	magyar	Zsigmond	parvus	ONH II. 125A S
140. sz. sír	magyar	Zsigmond	parvus	CHN II. 125A
152. sz. sír	magyar	I. Ferdinánd	denár	K-B 1528
209. sz. sír	Ausztria	V. Albrecht (1411–39)	pfenning	Luschin 169
209. sz. sír	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125A
222. sz. sír	Ausztria	III. Frigyes (1439–93)?	pfenning	
254. sz. sír	magyar	XII. század		CNH I. 74 hamisítv., átfúrt
260. sz. sír	magyar	XII. század		CNH I. 145
293. sz. sír	magyar	I. Mátyás	denár	CNH II. 239A K-P
293. sz. sír	magyar	II. Ulászló	denár	CNH II. 272B K-h
294. sz. sír	magyar	I. Mátyás	denár	CNH II. 234 K-?
364. sz. sír	Ausztria	V. Albrecht (1411–39)	pfenning	Luschin 169
366. sz. sír	magyar	I. Ulászló	denár	CNH II. 147 B-h
367. sz. sír	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125C (?)
367. sz. sír	magyar	II. Lajos (1527)	denár	CNH II. 306A L-K
369. sz. sír	magyar	Zsigmond	quarting	CNH II. 129 (?)
373. sz. sír	magyar	I. Mátyás	denár	CNH II. 239 K-VA
386. sz. sír	magyar	II. Lajos	denár	CNH II. 308A L-B
402. sz. sír	Aquileia	II. Antonio (1402–11)	denaro	CNI 6. III. 26.
411. sz. sír	magyar	Zsigmond	parvus (egy- oldalú, hi- bás veret)	CNH II. 125A
444. sz. sír	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125A S/V-?
447. sz. sír	magyar	I. Mátyás	obulus	CNH II. 242 (?) ?
477. sz. sír	magyar	I. Mátyás	denár	CNH II. 239A K-
531. sz. sír	magyar	Zsigmond	denár	CNH II. 121
549. sz. sír	magyar	I. László	denár	CNH I. 25.
601. sz. sír	magyar	I. Ferdinánd	denár	K-B 1528
615. sz. sír	magyar	I. Ulászló	denár	CNH II. 145A
616. sz. sír	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125A
619. sz. sír	magyar	II. Lajos	denár	CNH II. 306A K-G 1519
665. sz. sír	meghatá- rozhatatlan			
667. sz. sír	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125A 2 db
670. sz. sír	magyar	I. Ferdinánd	denár	C- 1528
698. sz. sír (mellett)	magyar	III. Béla	rézpézn	CNH I. 98
701. sz. sír	magyar	Kálmán	denár	CNH I. 40
770. sz. sír	magyar	II. Mátyás	denár	K-B 1616
817. sz. sír	török	XV. század	akcse	
845. sz. sír	magyar	II. Ferdinánd	denár	K-B 1626
849. sz. sír	magyar	II. Lajos	denár	A-V/ 1526
XXII/II. sz. szelvény	szlavón	denár	XIII. század (egykorú hamisít	
894. sz. sír	magyar	I. Lipót	denár	K-B 1693
967. sz. sír	török	XV. század	akcse	

970. sz. sír	török	XV. század	akcse	
982. sz. sír	török		akcse	
1004. sz. sír	török		akcse	
1018. sz. sír	porosz	Frigyes	1 krajcár	CI-R 1749
1022. sz. sír	török		akcse	
1102. sz. sír	szlavón	V. István	denár	
1109. sz. sír	magyar	I. István		CNH I. 1.
1149. sz. sír	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125A
1150. sz. sír	magyar	I. Ulászló	obulus	CNH II. 144 S-n
É-D-i kutatóárokban	friesachi		dénár	Luschin 6 változat
XXIII/4. sz. szelvényből	török		akcse	
1222. sz. sír	magyar	I. Endre		CNH I. 11.
1242. sz. sír	magyar	I. István		CNH I. 1.
I. szelvény	magyar	I. Mátyás	denár	CNH II. 239A -P
I. szelvény meghatározhatatlan				
I. szelvény	Ausztria	V. Albrecht (1411-39)	pfenning	Luschin 169
I. szelvény	Szilézia (?)	I. Ferdinánd (1521-54)	pfenning	1528
II. szelvény	magyar	XII. század	denár	CNH I. 87-88
IV. szelvény	magyar	I. Ulászló	denár	CNH II. 145
IV-V. szelvény	magyar	I. Ferdinánd	denár	K-B 1536
VI. szelvény	Felső-Ausztria	I. Ferdinánd (1521-64)	heller	1530
VII. szelvény	magyar	I. Lipót	denár	K-B 1680
VIII. szelvény	magyar	II. András	denár	CNH I. 226
VIII. szelvény	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125A S/V ?
VIII. szelvény	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125A
VIII. szelvény	magyar	I. László	parvus	CNH I. 26 (töredék)
XI. szelvény	stájer	I. Ferdinánd (1521-64)	pfenning	1540
XII. szelvény	magyar	II. Lajos	denár	CNH II. 308A L-K 1524
XII-XIII. szelvény	magyar	II. Ulászló	denár	CNH II. 272B K-h
XIII. szelvény	magyar	Albert	denár	CNH II. 135B
XIII. szelvény	magyar	II. Lajos	denár	CNH II. 308A L-K 1522
XIII. szelvény	magyar	I. Mátyás	denár	CNH II. 235A K-K
XIII. szelvény	magyar	Zsigmond	denár	CNH II. 125A
XIII. szelvény	Aquileia	II. Antonio (1402-1411)	denario	CNI 6. III. 26.
XIV. szelvény	magyar	XII. század	denár	CNH I. 81-82 2 db
XIV. szelvény	bécsi	Ottokár (1261-76 vagy Rudolf (1276-81)		
		Luschin 76		
2. sz. templom területe	magyar	I. Ulászló	denár	CNH II. 151
2. sz. templom területe	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125A
2. sz. templom területe	magyar	II. Lajos	denár	CNH II. 308A L-H(1524)
2. sz. templom területe	Salzburg	Matthäus (1919-40)	zweier	1530
2. sz. templom területe	Salzburg	Matthäus (1919-40)	zweier	év ?
2. sz. templom területe	Passau	Ernst (1517-40)	zweier	1534
Ossarium	magyar	I. Lajos	denár	CNH II. 89A
Ossarium	Passau	Ernst (1517-40)	pfenning	év ?
Ossarium	Krajna	I. Ferdinánd (1521-56)	1/2 kr.	1534
1. sz. tanúfal	magyar	I. Mátyás	denár	CNH II. 235A K-K
1. sz. tanúfal	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125A
1. sz. tanúfal	Karinthia	I. Ferdinánd (1521-64)	heller	1529
1. sz. kemencéből	magyar	Zsigmond	quarting	CNH II. 129 a-v (?)
1. sz. kutatóárok	magyar	Kormányköz	denár	CNH II. 152
1. sz. kutatóárok	magyar	Zsigmond	obulus	CNH II. 125A S(V-B/?)
1. sz. kutatóárok	magyar	I. Ulászló	denár	CNH II. 141 ?-S(?)
1. sz. kutatóárok	Karinthia	I. Ferdinánd (1521-64)	heller	1532
beásás feltjában meghatározhatatlan				
2. sz. templom omladéka alatt stájer		I. Ferdinánd (1521-64)	pfenning	1531
3. sz. tömb meghatározhatatlan				
I. szelvény	magyar	Zsigmond	parvus	CNH II. 125A

Összefoglalva az eddigieket, a feltárt templom körüli temetőbe keresztény rítus szerint temetkeztek – tipikus középkori keresztény temető. Ki kell azonban emelnünk, hogy ennek ellenére találkozunk olyan jelenségekkel, melyeket csak a pogány szokások, hagyományok továbbélésével magyarázhatunk. Ez összhangban áll írott adatainkkal. Árpád-kori törvényeinkből tudjuk, hogy királyaink következetesen harcoltak a „pogányság”, a „boszorkányság” ellen.⁷ A pogányságot lényegében a régi szokásokhoz való ragaszkodás, s azok gyakorlása jelentette. „A kik pogány szokás szerint kutak mellett áldoznak, vagy fákhoz, forrásokhoz és kövekhez ajándékot visznek, bűnükért egy ökörrel fizessenek.”⁸

Az esztergomi zsinat határozata pedig azt bizonyítja, hogy még a XII. században is voltak, akik ragaszkodtak ősi szokásaikhoz. A határozat szavai szerint: „Hogy senki se tartson meg semmit a pogány szokásokból; aki pedig ezt teszi, ha az öregebbek közül való, negyven napig szigorúan vezekeljen, ha pedig a fiatalok közül, hét napon át vezekeljen verésekkel.”⁹ Varázslókról, boszorkányokról is szólnak törvényeink – ami azt bizonyítja, hogy nem volt tel-

16. ábra: Részlet a 149. sírból – sarló és korsó a lábknál (Fotó: Bárdos Edith)

jes mértékű az új hit befogadása. Hitvilágunk ötvözetének lényeges mélyrétegét alkotják azok a pogány szokásmaradványok, melyeket a tiltó törvények ellenére nemzedékről nemzedékre átörököített és megőrzött a nép tudata. Ilyen pogány szokás továbbélését jelzi a temető 184. sz. sírja (16. sz. ábra). A sírba feltehetően szülés közben meghalt nőt temettek (medencéjében jól fejlett magzat csontjai), koporsóban keresztény módra, de jobb bokája alá egy vas aratósarlót, bal bokája mellé egy kis méretű füles korsót helyeztek. A sír kora: XV–XVI. század. Mindkét melléklet a pogány hitvilághoz köthető, egyrészt az étellel-itallal való ellátás, másrészt a hegyes, szűrő eszköz sírba helyezése, feltehetően óvó, védő, bajelhárító céllal.¹⁰ Sarló sírbahelyezése ismert jelenség úgy az avarkori¹¹, mint a honfoglaló magyar rítusban,¹² sőt középkori temetőinkben is előfordul.¹³ Azonban azt, hogy a sarló sírbahelyezésének ebben az esetben specifikus szerepe lehetett, azt egy másik „sarlós” sír bizonyítja. A 773. ugyancsak koporsós sírban szintén szülés közben meghalt nő csontváza feküdt, medencéjében magzattal (17. sz. ábra). A combcsontokon egy hegyével a koponya felé irányuló sarló feküdt, kettétört állapotban. A töréssel korróziós állapota azt bizonyítja, hogy már sírbafejtés előtt törték ketté az aratósarlót (18. ábra). A sarló helyzetét és állapotát tekintve tehát különbözik a két sír – de a lényegi motívumban megegyezők. Ami közös a két sarlós temetkezésben, hogy mindkét esetben szülés közben meghalt (avagy a terhesség előrehaladott állapotában, ill. szakaszában lévő) nő fekszik a sírban. Tehát a sarló sírba helyezése mindkét esetben ehhez a motívumhoz köthető. A 773. sz. sírt az is érdekessé teszi, hogy a koponya körül nagyméretű ezüst, illetve aranyozott ezüst ún. rezgő- vagy tekerődöttük helyezkedtek el (ld. később részletesen a leleteknél). (III. tábla 1., 1/a, 2., 2/a, 3., 3/a) a 839. sz. sírban összetört edény feküdt a koponya jobb oldalán. Felőtt egyén koporsós temetkezése, fejnél s lábánál 3-3 nagyméretű koporsószőg, Az edény teljesen összeállítható, de a töredékek sírbeli szétszórtsá-

7. Szent István törvényeinek eredetije nincs meg, Legrégibbi kéziratai: a XII. századi Admonti-kódex, a XV. századi Turóczy kódex és a XVI. századi Ilosvay-kódex. LEGJOBB KIADÁSA: Závodszyky Levente: A Szent István, László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. Bp. 1904. 141–156. o. Idézett részek: SZÖVEGGYŰJTE-MÉNY MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETÉNEK TANULMÁNYO-ZÁSÁHOZ. I. Bp. 1964.

8. Szöveggűjtemény. 41. o.

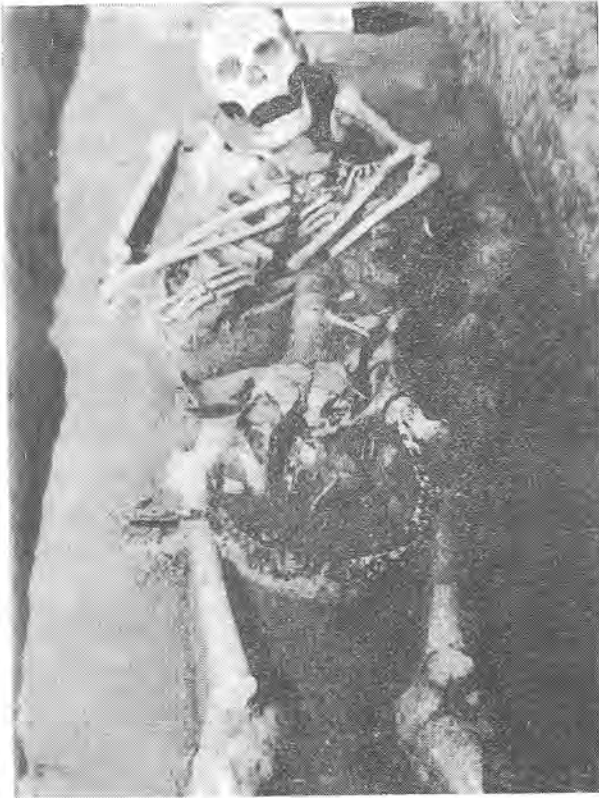
9. Szöveggűjtemény. 59. o.

10. K. KOVÁCS LÁSZLÓ: A kolozsvári hóstátiak temetkezése. Kolozsvár, 1944. Erdélyi Tud. Int. (101. o.)

11. ERDÉLYI ISTVÁN: Avarkori sarlók a Kárpát-medencében, Ethn. LXXXVI. (1975) 153–163. o. NAGYHARSÁNY, 25. SÍR (121. o.), 33. SÍR (124. o., 14. sz. kép), 57. SÍR (130. o., 22. kép). PAPP LÁSZLÓ: A nagyharsányi avar temető I. JPMÉ 1963. 113–142. o., ZSÉLY-ZOLOVCE, 236. SÍR. ZLATA CILINSKA: Frühmittelalterliches Gräberfeld in Zolovce. Bratislava, 1973. 77. o., 22. ábr. SZABÓ JÁNOS GYÖZÖ: EMÉ XIII., 1975. 40–41. o., 9. ábra.

12. LÁSZLÓ GYULA: A honfoglaló magyar nép élete, 1944. 473. o.

13. TORÓK GYULA: Sopronkőhida IX. századi temetője. Font A Hung., 1973. 26., Abb. 16, und Taf. 4, 1, B. CHROPOVSKÝ: Pohrebiska z 9–10. stáročia v Nitre pod Zoborom, SLA XXVI–1. 115. old., IV. t. 4. kép – 25. SÍR, A. TOCIK: Flachgräberfelder aus dem IX. und X. Jh. in dem Südwestslowakei, SLA XIX–1. (1971) 32., 33. és 149. SÍR (XXI. t. 1., XXI. t. 17.) BÓNA ISTVÁN: Arpadenzeitliche Kirche und Kirchhof im südlichen stadgebiet von Dunaújváros, Alba Regia, XVI. (1978) Abb. 15., 144. o. Grab 46. Itt említeném meg a vaspatkó sírban való előfordulását is (Kaposvár, 61. sz. úti temető, 1145. sír, XII. t. A dunaújvárosi temető 82. sírjában (Bóna István i. m., 112. o., Abb. 19.) (144–145. o.) és a dombóvári-békatői temetőben fordul elő (GAÁL ATTILA: A dombóvár-békatői XVI–XVII. századi temető. (Szekszárd, Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve, X–XI., 1979–1980/1982. 174. o., 19. kép, II., V., IX. táblák.) A vaspatkót a sarlóhoz hasonlóan ártó szellemek és a visszajáró halottak ellen helyezték a sírba.

17. ábra: 773. sír
– „sarlós temetkezés” (Fotó: Bárdos Edith)

gából arra lehet következtetni, hogy sírba tétel előtt törték darabokra¹⁴ (19. ábra)

Ugyancsak a pogány szokások közé sorolható a keresztény temetőben a vaskés sírba tétele. Az 1061. sz. téglakeretes sírban, a halott jobb keze mellett egy vaskés feküdt, a koponya két oldalán egy-egy „S” végű hajkarika (XI. tábla, 12–14., 44.).

2. Régészeti leletek

Az alábbiakban összefoglaljuk mindazokat a lelet-típusokat, melyek sírmellékletekként 1977–80 között fordultak elő. A már publikált anyag (SMK. 3. 187–223.) nem csupán számban gyarapodott az utolsó ásatások folyamán, de új lelet-típusok is előkerültek. Erre a megfelelő helyeken külön is felhívjuk a figyelmet.

A sírokban leggyakrabban előforduló melléklet az „S”-végű hajkarika. A pompakedvelő honfoglaló magyarok gazdag hajéktényeinek (hajfonat-díszek, korongok) szerény utódjai ezek az ékszerek.¹⁵

14. A 839. sír edényének méretei: M=15 cm, fenék d=10 cm, száj d=13,6 cm, öblösség cm. (Vöröses színű, jól korongolt, kihajló peremű fazék.)

15. KRALOVÁNSZKY ALÁN: Adatok az ún. S-végű hajkarika etnikumjelző szerepéhez *AE*, 83/1956/206–212. o. Ua.: Adatok az ún. S-végű hajkarika kialakulásának időrendjének kérdéséhez (*Studia Slavica* 4. 1958, *AE* 84/1957, 157–186. o.) MESTERHÁZY KÁROLY: Az S-végű hajkarika elterjedése a Kárpát-medencében, *Déri Múzeum Évkönyve*, 1962–64 (1965) 95–111. o. TÖRÖK GYULA: Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert. *AAH* 39 (1963) 116. o. SZÓKE BÉLA: A honfoglaló és kora

18. ábra: A 773. sír kettétört sarlója (Fotó: Gózszy Gáborné,

19. ábra: 839. sz. sír edénye (Fotó: Gózszy Gáborné)

Árpád-kori magyarság régészeti emlékei, *Rég. Tan.* 1. 1962. (86–87. o.) Mesterházy Károly: Az S-végű hajkarika elterjedése... i. m. o. BONA ISTVÁN a dunaujvárosi templom és temető feltárásakor arra a következtetésre jutott, hogy az S-végű hajkarikával nem lehet közelebbi keltezését végezni, mivel az egyszerű hajkarika-típusok nem tűnnek el a XII–XIII. században sem. Az S-végű az Árpád-kor végéig előfordulnak és ezért nincs közelebbi datáló értékük, különösen nem lehetséges csak S-végű hajkarikás mellékletű sírok alapján Árpád-kori templomokat a XI. századra keltezni.

A korai, XI–XII. századi sírok leletei azt bizonyítják, hogy ezek az olcsó ékszerek leeresztett hajviselést díszítették. Egy-egy sírban néha 4–5 is előfordult a koponyát övezve. A kaposvári temető 125 sírjából került elő „S”-végű hajkarika és csaknem minden típusa képviselt. A viseleti mód tekintetében az a legáltalánosabb, mikor a koponya jobb és bal oldalán, fül tájékán, a csecsnýúlványnál, egyesével helyezkedett el. Egy-egy síron belül általában azonos anyagú, illetve típusú hajkarikák fordultak elő, de ettől eltérő jelenséggel is találkozunk: egyik bronz, s másik ezüst, és nagyságuk, kiképzésük sem mindig egyforma.

Számukat tekintve is voltak eltérések az általánostól, így előfordultak hármasával (394. sír), négyesével (24., 354., 357., 701. sír), sőt ötösével is (557. sír) (részletesebben lásd SMK 3. 191–192. o.).

Az egyszerű, nyitott hajkarikáknak is több variánsa megtalálható, általában bronzból, avagy ezüst fóliával borítva, köpüs ráforrasztott, esetleg díszített véggel. A 886. sz. sír hajkarikája ritka típus, ólomból készült, a szár egyik végén egy ráforrasztott levél alakú díszítéssel (XIII. tábla 3., 4.). Az „S” végű hajkarikák nagy számban való előfordulása bizonyítja közkedveltségüket.

A temető fiatalabb fázisában a fiatal lányok sírjaiban megjelennek a párták, a hajadonság jelképei.¹⁶ A homlokra kötött (avagy kapcsolt) vékony szövet, vagy bőr pántokat többféleképpen díszítették. Anyagunkban az eddig ismert középkori pártatípusoknak minden variánsa előfordul. A pártamaradványokat három fő csoportba sorolhatjuk. A veretes pártáknál a textilpántot bronzlemezről préselt vere-

tekkel díszítették – melyeken griffek, sárkányok alakjával, háromágú nyílt korona, s rosetta motívumaival találkozunk¹⁷ (25. sz. sír, XI. tábla 11.). A második csoportot a spirállal díszített párták alkotják. Vékony bronz, ritkán ezüst drótszálból tekercselt spirálszállakból rosettaikat formáltak és ezeket varrták fel a pánt részre. A közties részre apró gyöngyöket varrtak: A legkésőbbi, s egyben leginkább továbbélő típus a gyöngyös-flitteres párták csoportja. Ezen belül is két fajta fordul elő: a gyöngyös-flitteres párta és a keskenyebb homlokpánt.

A 836. sz. sírban a viszonylag jó megtartású koponyát szerkezetiileg is rekonstruálható gyöngyös-flitteres párta maradványai öveztek (20. sz. ábra). Ez az 1978. évi lelet jó megfigyelésekre adott lehetőséget és egyúttal hitelesíti a korábbi, hiányos állapotban előkerült leleteket.

A koponya két oldalát dudoros, félköríves pánt fedte, a koponya két oldalától, csaknem a halántéktól indulva jobbra-balra. A hamloki részen csak szövet- és bőrmaradvány volt megfigyelhető bontás közben. A párta alapja egy szövetpánt volt, a két „kifli” alakú félköríves pánt alsó rétege pedig bőr volt. Az utóbbira varrták fel a vászonnal bevont, növényi szállakkal kitömött, dudoros „párnákat” (21. sz. ábra, V. tábla, 10.). Szélein körben paszomány díszítés fut, az egyik fémszálas sodrású, a másik bíborfestékes gyapjuszáלבól sodrott díszítés. A textillel bevont „párnát” cikk-cakk alakban bíborfestésű gyapjuszállal hímeztek. A felületre vízszintesen öt sorban, sűrűn egymás mellé s alá – úgy, hogy részben egymást is fedik – könnyecsepp alakú bronzlemezről préselt flittereket varrtak. A flitterek közé a párta vízszintes gerincvo-

20. ábra: 836. sír pártája bontás közben (Fotó: Bárdos Edith)

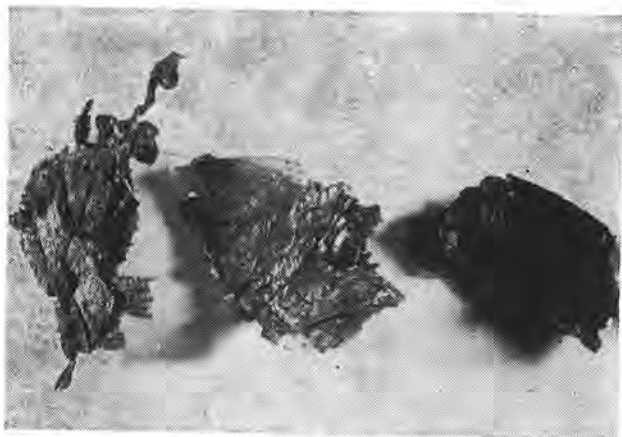
21. ábra: 836. sír pártamaradványa (Fotó: Góczy Gáborné)

16. BÁLINT ALAJOS: A kaszaperi középkori templom és temető Dolg. XIV. (1983) 143–148. o., HORVÁTH BÉLA: A tisztaörvényi párta és pártaöv FA 21/1970. 157–18. o., RADVÁNSZKY BÉLA: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. I. (Bp. 1896) 229–235. SZABÓ KÁLMÁN: Az alföldi magyar nép művelődéstörténeti em-

lékei (Bibliotheca Humanitatis Historica Bp., 1938. 58. o., Ua.: Honfoglaláskori párták FA 1955, 121–125. o.
17. A KÖRMENDI LELET pártadíszje pontos mása az ásatáson szórvány leletként előkerült háromágú nyílt koronával díszített préselt bronz pártadísznek; VATTAI ERZSÉBET: A körmendi lelet. AÉ 1956. X. t., 12–13. sz. pártadísz (XIV–XV. századi leletegyüttes tartozéka).

nalán, egymástól kb. 2 cm-es távolságra kék és fekete üveggyöngyöket öltöttek fel. A két félköríves párnarész között a koponya alatt hátsó, összeerősítő kapcsolatot nem találtunk, a pártát nyilván szalaggal kötötték fel.

A pártát a koponyával együtt emeltük ki és a koponya és a pártá között, a pártá belső oldalára tapadva növényi maradványokat, leveleket (22. sz. ábra), valamint a koponya bal oldalára tapadva hajfonat maradványokat találtunk (23. sz. ábra). A bronzkonzerváló hatása következtében megmaradt hajfonat-maradványból rekonstruálni lehetett a hajviseletet: a haját középen elválasztották, két oldalt simán leeresztve viselték, jobb- és baloldalt középen egy-egy kis tincset pedig befontak (24. sz. ábra). Valószínű, hogy a hajadonnak, mint „Krisztus menyasszonyának” koszorút tettek a fejére és a pártát erre kötötték fel. (A pártá és a fémléletek restaurálását Vámosiné V. Ilona, az SMMI restaurátora végezte, akinek ezúton is megköszönöm, hogy rendelkezésemre bocsátotta megfigyeléseit.)

22. ábra: A 836. sír pártája alatti növényi maradványok (Fotó: Gózszy Gáborné)

A pártá hasonmása a Lászlófalván előkerült 40. sz. sír pártájának.¹⁸ Szerkezete, díszítése alapján a XV–XVI. századra datálható. Az SMMI gyűjteményében van még egy hasonló, de durvább kivitelű pártá, mely egy XVIII–XIX. századi sírből származik¹⁹ (25. sz. ábra). Szerkezetileg a kaposvári 836. sz. sír pártájával azonos.

A 970. sz. sírban is hasonló pártá lehetett. A megmaradt flitterek között egy másodlagosan felhasznált, XV–XVI. századi török veret (akcse) volt.

A párták harmadik csoportján belüli második típust, mint említettük, a *homlok-pánt* szerű, gyöngyös párták alkotják. Ilyen 1977-ben még nem fordult elő. Ezek keskeny pántok, melyek egy bőrrétegből és az

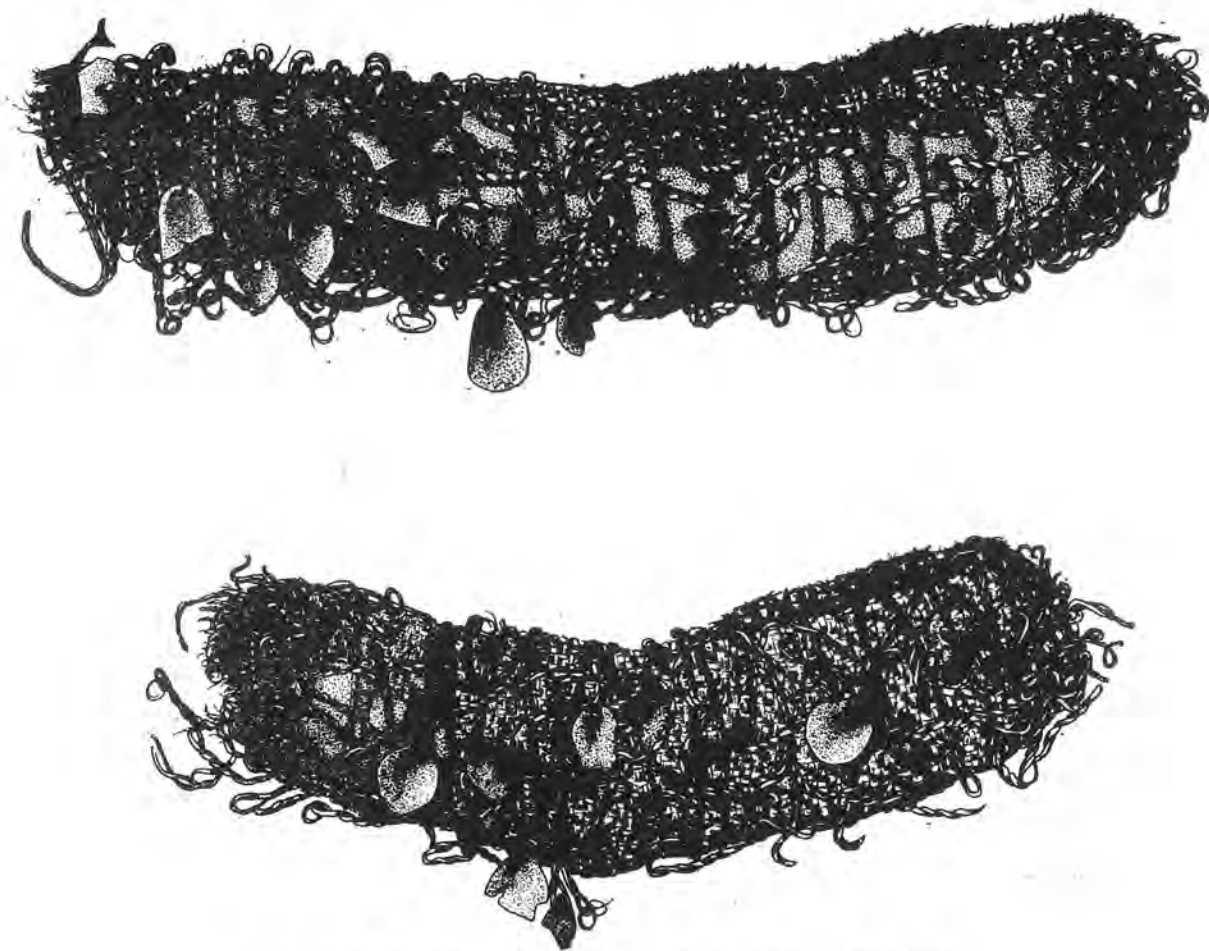
23. ábra: A 836. sír koponyája – hajmaradvánnyal (Fotó: Gózszy Gáborné)

24. ábra: A 836. sír pártájának és hajviseletének rekonstrukciós rajza (Rajz: Bajóknél Sótornyai Mária)

18. PÁLÓCZI-HORVÁTH ANDRÁS: A Lászlófalván 1969–1974. évben végzett régészeti ásatások eredményei, *Cumania* 4 (1976) 275–303. o. 40. sír.

19. TABRÓL egy XVIII–XIX. századi sírből került a múzeum gyűjteményébe, leletbejelentés alapján, 1976-ban.

25. ábra: Pártamaradvány Tabról (Rajz: Bajókné Sátónyi Mária) 1:1

azt bevonó textilrétegből (néha finam selyemből) állnak. Felületüket különböző formációkban felvarrt gyöngyökkel, kis korong alakú bronz flitterekkel, fémszálas sodronyokkal, hímzésekkel díszítették. A pártatípus több sírban fordul elő: 959., 1085, 1091., 1092., 1239. sz. sírok). (IX. tábla 8–9., XII. tábla 1., 2., 13. 14., XIV. tábla 15.).

A 959. sz. sír pártája fehér-kék üvegyöngyökkel és zsinórozással díszített pártamaradvány. Vékony, kb. 2 cm szélességű pánt, felületén sodrott, fémszálas spirálból alkotott kör alakú motívumok, közepükben gyöngyök. Bár a pártából kevés maradvány volt megmenthető, annyi rekonstruálható, hogy a pántot két fő motívum díszítette egymást váltva. Egy függőleges elhelyezkedésű, hosszúkás, ovális alakú zsinórdísz, benne öt szem lapított gömb alakú kék üvegyöngy, egy szátra felfűzve és leöltve. Ennek a motívumnak a két oldalán egy-egy kör alakban felragasztott sodrott szál, a kör közepében fehér gyöngyök. Feltehetően a motívumok közti mezőt is gyöngyökkel díszítették. Egy nagyobb méretű, gömb alakú fehér üvegyöngy is előkerült a koponya mellől (IX. tábla, 8–9.).

Az 1085. sz. sír pártája homlokpánt-szerű keskeny

dísz, viszonylag jó megtartású, csaknem teljes. Gyöngyös, zsinóros, vékony bronzszálból tekercselt spirálból kör alakú motívumokkal díszített típus. A pánt magját egy bőrréteg alkotja, melyet a halántékrész kivételével textilréteg borít. Erre dolgozták fel öltésekkel a motívumokat. A pánta középső, homloki részét díszítő kör alakú motívumokat hajszálvékony, szögletes átmetszetű bronz drótszálakból tekercselt szálból spirállá csavart – kétszeres spirálból – alakították ki. Ezek a körök csaknem egymással érintkezve helyezkednek el – köztük két szem fehér gyöngy felvarrva. A körök közepén 5 db gyöngy – öltésüket illetően keresztöltéssel kettésével leöltve, a középső a tetejükön külön levarrva. A kör alakú motívumok alatt és felett is egy külön díszítősor futott végig „búbos” gyöngyökből. Nagyjából félgömb alakú fehér gyöngy, vízszintesen átfúrva, s a tetejére egy-egy bordós-vörös színű szögletes kis üvegyöngy van felragasztva. A pánta alsó szegélye elporladt, de a pánt szélessége és a díszítés szerkezete kikövetkeztethető, ill. megszerkeszthető. A homlokpánt halánték-részén két pamutszálból sodrott zsinór fut végig – alsó és felső szélén –, a köztes mezőt pedig egymást

26. ábra: 1085. sír pártája (Fotó: Gözsy Gáborné)

27. ábra: 1091. sír pártája (Fotó: Gözsy Gáborné)

keresztvezen felragasztott két zsinórszállal díszítették, a pamutszál felületét vékony bronzlemezsel vonták be (XII. tábla 1.) (26. ábra).

Az 1091. sz. sír pártája ornamentikáját tekintve hasonló az 1085. sz. és az 1092. sz. sírok pártáihoz – a kettő kombinációja. A vékony bőrből vágott keskeny pántot finom selyemszövettel vonták be. Zsinórdíszít alkalmaztak a pánt két szélén: kör alakú motívumok vékony bronz szálból tekercselt spirálból, a körök közepében öt szem fehér üvegyöngy. A búbos gyöngyök közepükön vörös és zöld üvegyönggyel díszítettek, körülöttük egyszeres szimpla spirál fut körbe. A kör alakú motívumok között függőleges osztások – a pánt alsó és felső szélén egy-egy kis korong alakú bronz flitter, közepükbe betöltve egy függőleges spirál. A két flitter-pár között pedig még négy szem kék üvegyöngy egy szátra felfűzve, s ugyancsak függőlegesen, fent és lent leöltve. Az 1092. sz. sír ugyan csak hasonló elemekből felépített pántmaradványt tartalmazott. A díszítés vízszintes szerkezetű – s a pánt két szélén egy-egy sor fehér üvegyöngy sor fut végig – ez a kerete a kompozíciónak. A mező közepében pedig szintén vízszintesen kék üvegyöngy sor. A fehér és kék gyöngy sorok között korong alakú bronz flitterek felvarrva, egymástól kb. 1 cm-re, közepükbe leöltve két szál spirál (XIII. tábla, 13–14.). (27. ábra).²⁰

A XVI–XVII. századi sírokból viszonylag nagy számban kerültek elő *hajtúk*. Megjelenésük divatváltozást jelez, a haj kontyba való feltűzését. A hajtúk egyszerűbb, szerényebb változatai bronzból készültek. Sima bronzfejjel, vagy kék-zöld üvegyöngy van a fejére felhúzva.²¹ Ritkán előfordulnak nagyméretű ólomgömb-fejű díszítésűek is (II. tábla, 1., 2., és 5., 6., 7.).

A már említett 773. sz. sarlós sírból több, különböző anyagú, illetve típusú hajtú is előkerült: 2 db ara-

nyozott ezüst és 1 db ezüst nagygömbös típuson kívül 7 db sima kis bronz hajtú, ez utóbbiak sugár alakban övezve a koponyát (28. sz. ábra). Ugyanabban a szelvényben, ahol a sírt feltártuk és amely a templom tengelyéhez esett – zsúfolt temetkezésekkel – a szintén hajtúmellékletes 772. sz. sír (a 773. sz. sírtól ÉK-re). A hajtú-típusok az előbbiekkal vethetők egybe. Két db aranyozott ezüst, nagygömbös hajtú és két darab kis bronz hajtú került elő. A sírgödör nagyobb volt az átlagosnál (H=218 cm) és a koponyatető és a sírgödör Ny-i vége között kb. 50 cm volt a távolság (29. sz. ábra). Felöltött nő, karokat könyökben behajlították, az alkarokat a testre helyezték. Kései koporsós temetkezés, a koporsódeszka nyomai

28. ábra: 773. sír hajtúinak elhelyezkedése (Rajz: Bajókná Sótönyi Mária)

20. SZABÓ KÁLMÁN: Az alföldi magyar nép művelődéstörténeti emlékei, Bp., 1938. 59. o., 330. sz. kép. A spirállal gyöngyökkel díszített pártákkal kapcsolatban közöl egy XVI. századi pártát, amelyen sodronyból készült ötszirmú virágmotívumokat apró fehér és kék üvegyöngyökkel díszítették. Hasonló XVI. századi párták kerültek elő Baracson és Mészén. (60. o.)

21. A Dombóvár–békatói temetőben szép számban fordulnak elő az egyszerű bronz hajtúk, néha színes üvegyöngy-fejjel. Gaál Attila i. m. II. t., 214. o., III. t., 215. o., IV. t., 216. o., V. t., 217. o., VIII. t., 220. o., IX. t., 221. o. – üvegyöngy-fejjel: 39. SÍR (215. o.), 60. SÍR (215. o.), 103. SÍR (IV. t. 216. o.) 130. SÍR (V. t.) 137., 162. SÍROK (VII. t.) 227. SÍR (VIII. t.) 236. SÍR (IX. t.).

29. ábra: 772. sír (Fotó: Bárdos Edith)

(elszíneződésben) jól kivehetők voltak. A hajtűmellékletes sírok közül még kettőt említünk. A 807. sz. sírban 2 db díszes, de az előzőekhez képest szerényebb kivitelű, aranyozott ezüst hajtű feküdt a koponyánál és 3 db bronz hajtű (a sírt későbbi temetések bolygatták meg, mellkas közepétől lefelé hiányzott)²² A XXII/4. sz. szelvényben jelentkező 820. sz. sírban 4 db kék üveggyöngyfejes és 4 db síma bronz hajtű helyezkedett el sugarasan a koponya körül.

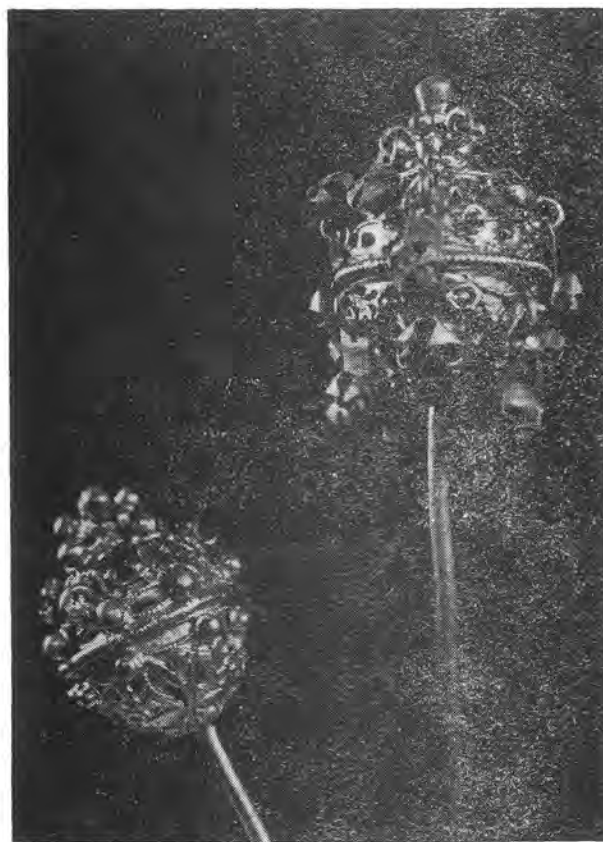
A 772. sz. és 773. sz. sírokból származó 5 db aranyozott ezüst, nagygömbös hajtű (II. tábla, 18, 19) (III. sz. tábla 1, 2, 3) valószínűsített ötvösremek. A 11–12 cm hosszú, hegyes szárra forrasztott fej átlag 1,5 cm átmérőjű, 2 félgömbből illesztették össze. A felső félgömb áttört mérműves, filigrán munka, kis kampókon ezüst lemezek, melyek könnyecsepp alakúak és karmokban végződnek, bennük féldrágakövek, vagy másodlagosan felhasznált üveggyöngyök. (Ezek a kis csüngő díszek mozgásra „rezegnek” – nyilván erről

kapta egyik fajta elnevezését: „rezgőtű”. A gömb tetején 3 kis gömb, s annak közepébe egy negyedik forrasztva. A gömb alsó része síma, díszítetlen a gömb közepén vízszintesen ráforrasztott csavart drót fut körbe. A 773. sz. sírból elkerült tűk közül a középső ezüst, a gömb csak egy ráforrasztott körbefutó „bordával” díszített, melyet két sodrott ezüst drót alkot.

Legdíszesebb példányaink a 772. sz. sírból származnak (30. sz. ábra). Az egyik áttört mérműves, a gömb teljes felülete díszített, a másik példány „rezgőkkel” ellátott, s szintén a teljes felület díszített. A 708. sz. sír kisebb méretű és szerényebb kivitelű aranyozott ezüst hajtű; ezeket más technikával készítették, vágott lemezekből hajlították és forrasztották.

Hasonló díszes, nagygömbös hajtűket, mint amilyenek a 772. és 773. sírból előkerültek, többet is ismerünk ugyan, de a publikáltak közül egyik sem tartozik ásatás folyamán előkerült leletgyűjtéshez.

A nagybányai ékszerlelet egyik tűje a 772. sz. sír tömör, mérműves díszítésű hajtűjének analógiája.²³ A tolnai kincslelet is hasonló tűket tartalmaz.²⁴ A toma-

30. ábra: A 772. sír tekerődő tűje (Fotó: Gözsy Gáborné)

22. Magyarország Régészeti Topográfiája I. 252. o., 15. sz., rajz. 21/25. sz. lelőhelyről lemezes fátyoltű. (Éri István–Kelemen Márta–Németh Péter–Torma István: Veszprém megye régészeti topográfiája. A veszprémi járás = Bp. 1969.)

23. AÉ 1906., 121. o.

24. S. Lovag Zsuzsa–T. Németh Annamária: A tolnai XVI. századi kincslelet, FA XXV. 219–244., 229. o., 6. ábra.

seváci kincsben „négy bogláros tű” is van, melyek csaknem azonosak a mi példányainkkal.²⁵ Kóvér Béla szerint a „börtűkkel és sodronyos díszekkel borított gömbös tűk oly idomát képviselnek, mely hazánkban és a balkáni népek ötvösségében a mai napig is él.”²⁶ Kormeghatározáshoz a Bánffy-hunyad környékén 1882-ben előkerült ékszerleletre történik hivatkozás, amely Bethlen Gábor 1622, 1625-ös érmeit is tartalmazza.²⁷ A bécsi Kunsthistorisches Museum-ban található a szolnoki leletként közölt hajtűk,²⁸ melyek szintén ebbe az ékszercsoportba tartoznak. Lelőhelyükhöz közelebb eső területen, Keszthelyen is kerültek elő tekerődöttűk.²⁹

Középkori nemesi inventáriumokból is vannak adataink eme ötvösmunkák rangos példányairól. Radvánszky Béla okleveles adatokat idéz ezek különböző elnevezéseire és a díszítettség fokára.³⁰ 1639-ből Monoki Anna tulajdonában van „egy arany hajtű, amelyben van egy zaphir, öt rubint, egy nagy és két kicsiny gyöngy”. 1644-ben Bécsi Mihályné tulajdona „két ezüst hajtűkerő tő”. 1647-ben Woiszka Ilona inventáriumából „két főbe való köves tő, egyik gyémántos, rubintos, másik saphiros, smaragdos”.³¹ A mi példányaink természetesen az inventáriumokban szereplő főúri, gazdag díszítettségű tűk köznépi, szerényebb változatai. A foglalatokban nem drágakövek, legfeljebb féldrágakövek, s gyakrabban másodlagosan felhasználott üvegyöngyök vannak.

Az ékszer-típus használata a somogyi népi viseletben is kimutatható, még a múlt században is élt. Az SMMI néprajzi gyűjteményében szerepelnek olcsó, rézlemezekből kivágott csüngőkkel díszített változatai.³²

Ilyen drága, míves ékszerek – *fátyoltűk*, más néven *rezgő- vagy tekerődöttűk* – köznépi temetőinkben

ritkán fordulnak elő, Annál jobban ismerjük viszont magát azt a viseletbeli szokást, amely ezekhez a fátyoltűkhöz kapcsolódik. A „tekerődésnek” hagyományát megtaláljuk a sárközi népviseletben, Erdélyben a hétfalusi csángóknál, a Brassó környéki szászoknál, Felvidéken a szlovákoknál, s a Duna mentén a szerbeknél. „Tekerődés, tekerődztetés nem más, mint a menyasszónynak a lakodalom után következő nap reggelin feje bekötése: másutt kontyozásnak, kontykötésnek hívják... Ősi szokásuk szerint a fiatal menyecske fejét egy finom fehér lepelbe, amit bíbornak hívnak, csavarják, tekerik, s ez a tekerődés.”³³ Ezt a bíbort rögzítették aztán a hajhoz a díszes tűkkel. Malonyay Dezső a hétfalusi csángómenyecskék hajviseleténél így írja le a szokást³⁴: „A fiatal menyecske (amíg a fiatalasszony címhez jussuk maradhat) a fehér fejrevaló helyett barancsikot (citrom színű selyemfátyolt) hordanak, mely a lakodalomtól számított 3–4 hónapig (a mézeshetek alatt) cifra, bogláros tűkkel van a főre feltűzve. Amíg ezeket a boglár-éktéményeket viseli a fiatalasszony, addig a templomban állnia kell, s csak akkor ülhet le, amikor boglár-tűt „lerakta”.

Leírásokból, korabeli ábrázolásokból tudjuk, hogy a fátyolviselet, s a fátyol gömbös tűkkel való leszúrása főúri hölgyeinknek körében is ismert és kedvelt volt. „A polgárnők mente helyett többnyire fehér gyolcskendőt használnak, melyet néha karjukon is viselnek; köpenyüknél szeretik a kirívó színeket. Fátyolukat fejük körül csavarják, s nagy gömbös tűkkel szúrák le.”³⁵

Középkori, XVI–XVIII. századi ötvöseink magasfokú művészi, mesterségbeli tudását bizonyítják ezek az aranyozott ezüst rezgőfejű fátyoltűk, népies nevükön tekerődő tűk. Templom körüli temetőink leletanyagá-

25. A tomaseváci kincs röviden említve az AÉ 1894. kötetében, 187. o. „négy bogláros tű” is van benne. (1894-ben került elő.)

26. A tomaseváci kincset KÓVÉR BÉLA: Újabb adatok az ötvösség történetéhez hazánkban I. c. tanulmányában tárgyalja (AÉ 1897. 227–253. o.). ld. XII., XIII. táblák (250. o.). A kincs néhány darabját PULSZKY-RADISICS JENŐ: Az ötvösség remekei a magyar történelmi ötvöskiállításán (1885) II. kötet 9. és 10. laphoz tartozó táblák, 251. o. A kincs 4 db hasonló hajtűt tartalmaz – XVI–XVII. századiak.

27. Pulszky-Radisics J.: Az ötvösség remekei a magyar történelmi kiállításán, 188. II. kötet. A szerzők az „Ékszer és hajtűk” részben aranyozott ezüst, sodronyozással, gránátokkal és zománczcsal díszítve – 6 db hajtűt közölnek – nagygömbös fejűek, a gömböknek csak a felső fele díszített, hasonlóak a 772. sz. sír hajtűjéhez. „E tárgyak Bánffy-Hunyad környékén 1882-ben találtattak előlva, Bethlen Gábor korabeli, 1622 és 1625-tel jelzett érmékkel együtt. (9. o.)” A népies jellegű ékszerek sorába tartozik a táblákon levő többi öt tű. Czfiraságuk zománcz, gránát és sodrony. Typusukat a goticus művészet teremtette, a tűk maguk ellenben aligha régebbiek a XVII. századnál. Megjegyezzük, hogy az e fajta tűket még nemrég viselték, s úgy vannak még vidékek, a hol azokat a nép maiglan is, mint divatból kijött ékességeket, de korántsem mint régiségeket őriz” (l. m. 10. o.).

28. Radu Florescu-Ion Miclea: Tezaure Transilvane la Kunthistorisches Museum din Viena, Editura Meridiane, Bucuresti, 1979. 239., 240. képek.

29. KESZTHELYEN, a Szt. Miklós kápolna körüli temetőből 1942-ben egy XVI. századi sírlelet került be a KBM-ba, a leletbe övcsat, gyöngyös póntaöv és rezgőtű tartozik. (Magyarország Régészeti Topográfiaja, I. 21./44. sz. lelőhely (90. o.), DORNYAI B.: A Balatoni és Állami Darnay Múzeum gyarapodása 1941-ben (BMÉ 2/1942.) 10–16. o.)

30. RADVÁNSZKY BÉLA: A magyar családélet és háztartás a XVI., XVII. században. Bp. 1879–1896., 264. o.

31. u. o.

32. SMK, néprajzi gyűjtemény, Dr. Knézy Judit gyűjtése Lakócsa környékéről.

33. KOVÁCH ALADÁR: A Tolna megyei Sárköz népviselete (Néprajzi Értesítő 1907.) Magyar Néprajzi Lexikon, második kötet, Bp. 1979., 62. o. „fátyoltű” címszó – 63. oldalon a Néprajzi Múzeum gyűjteményéből sárközi, decsi példányokat közöl, valamint egy erdélyi ötvösmunkát, gyöngyökkel és üvegekkel kirakott fátyoltűt. (A címszó szövegét írta HORVÁTH TERÉZIA.)

34. MALONYAY DEZSŐ: A székelyföldi, a csángó és a torockói magyar nép művészete, Bp. 1909.

35. DILLICH, 1600. „A polgárnők mente helyett többnyire fehér gyolcskendőt használtak, melyet néha karjukon is viselnek; köpenyüknél szeretik a kirívó színeket. Fátyolukat fejük körül csavarják s nagy gömbös tűkkel szúrák le.”

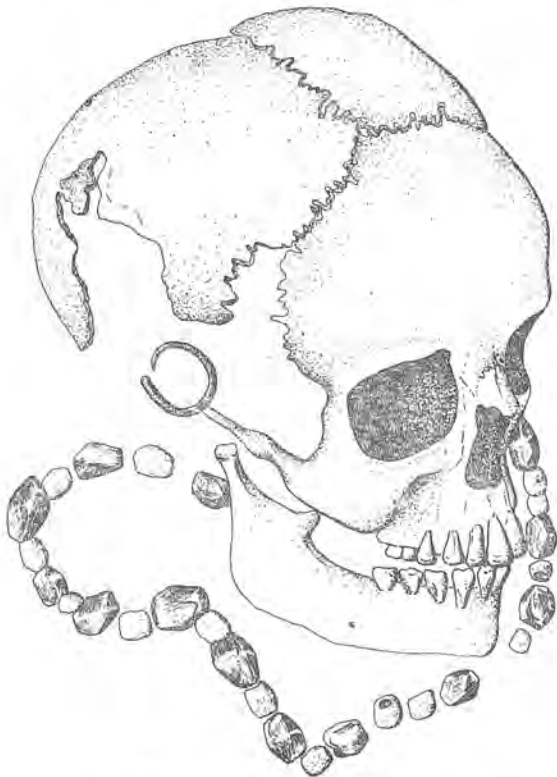
ból valószínűleg csak azért ismerünk kevés ilyen ötvösműnek számítható fátyoltút, mert kevés a feltárt templom körüli temető.

A női viselet, illetve az ékszerek következő csoportját a *nyakláncok, gyöngyök alkotják*. A gyöngyöknek az eddig ismert és gyakori típusai kerültek elő, többnyire gyermeksírokból, felnőtt nő sírjából ritkábban. A 858. sz. gyermeksírban henger alakú üveggyöngyök, felületükön sárga festéssel alkotják a gyöngysort, s köztük egy db átfúrt kagyló felfűzve (VII. tábla, 2–3.). Ugyancsak hengeres, sárga festésű üvegpasztagyöngyök és néhány ametiszt alkotja a 776. sz. sír gyöngysorát (III. tábla, 4.). Gyakori a kicsi fekete pasztagyöngyökből álló gyöngysor (pl. a 947. és 697. sz. sírokban). Ugyancsak gyakorinak mondható az üveggyöngysor, hordó alakú, kásás, rossz megtartású gyöngyökkel és fekete alapon zöld-fehér-sárga folatolt díszítésű gyöngyökkel vegyesen (VII. tábla, 12–55.).

A 862. sz. sírban talált gyöngysor (32. sz. ábra) vegyes gyöngyökből áll. A koponya két oldalán 1-1 „S”-végű hajkarika; a szegmentált ametisztek és a

hordó, gömb alakú egyéb gyöngyszemek egymást váltva, szabályos ritmusban voltak felfűzve. A 847. sz. sírban az ametisztek szintén „S”-végű hajkarikával együtt fordultak elő. A 774. sz. sírban – anya gyermekével – a gyermek nyakában ametisztek és sárga festésű hengeres üveggyöngyök alkotják a nyakláncot. A csurgatott pasztagyöngyök gazdag variációi is előfordulnak élénk színezzel. (971., 1069. sz. sírok), valamint a gerezdelt gyöngyök (XI. tábla, 24–43.). Kései gyöngytípusnak mondhatjuk a 760. sz. sír gyöngyeit – sötétkék, enyhén lapított gömb alakú üveggyöngyök – ugyanolyanok, mint a bronz hajtűkre felhúzott gyöngyök. (I. tábla 44.)

A temető Ny-i szélén, a korai temetkezések között az 1217. sz. sírban (valószínű fiatal lány) öntött bronz lunula volt (32. sz. ábra), a jobbkez ujján öntött bronz gyűrű (XIII. tábla, 17., 18.). A lunula a X–XI. századi magyar temetőink jellegzetes lelete. Pogány kultusztárgy a félhold alakú csüngő, melynek használatát a kereszténység tiltotta. Az „S” végű hajkarikához hasonlóan kereskedelmi áru, s nem tekinthetjük egyetlen népesség kizárólagosan jellegzetes hagyatékának. A X. század utolsó negyedétől a XI. század végéig használták. Kralovánszky Alán szerint használatának időbeli felső határa a XI–XII. század.³⁶ Általában leánysírokból kerülnek elő. Kralovánszky megfogalmazása szerint a félhold alakú függő jelképes alakja és díszítése alapján termékenységi kultusztárgy, amelyet másodlagos értelmezéssel is használtak. Kralovánszky Alán leletkatasztere Dunántúlról 10 lelőhelyről összesen 16 db lunulát sorol fel. A munka megjelenése óta eltelt két évtized alatt ezek száma jócskán megnövekedett, honfoglaló, illetve XI. századi temetőkből kerültek elő. (Magyarhomorog³⁷, Kányadomb³⁸, Pilismarót³⁹, Timár⁴⁰, Rácalmás-Göböljá-

31. ábra: A 862. sír gyöngysora
(Rajz: Bajókné Sótanyi Mária)

32. ábra: Bronz lunula (Fotó: Gözsy Gáborné)

36. KRALOVÁNSZKY ALÁN: Adatok a Kárpát-medencei X–XI. századi félhold alakú csüngők kérdéséhez. AÉ. 1959. 78. o.

37. A lelet típus kigyűjtése nem teljes, csak az ásatási jelentések alapján.

38. DIENES ISTVÁN ásatása, Régészeti Füzetek, 1967. 66–67. o.

39. HORVÁTH ISTVÁN ásatása, Régészeti Füzetek, 1971. 60. o. 1. sír.

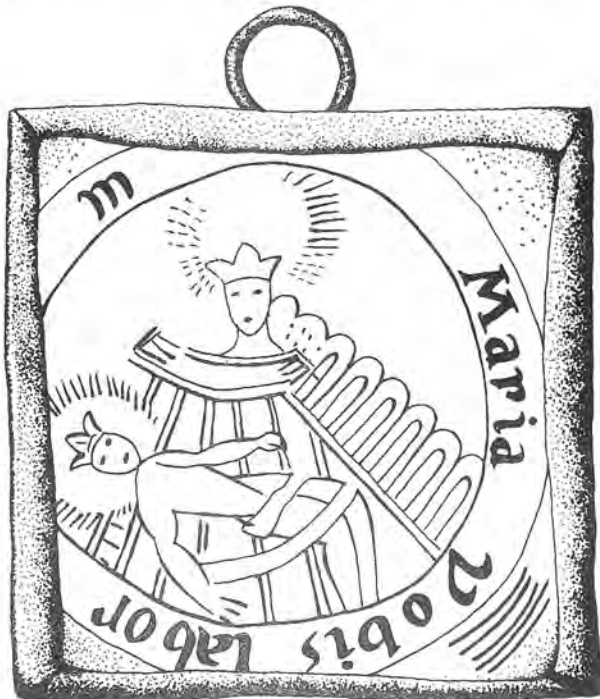
40. KOVÁCS LÁSZLÓ ásatása, Régészeti Füzetek, 1971. 62. o. X–XI. sz.

rás⁴¹, Sztálinváros-Csetény⁴², Sárbogárd-Tringertanya⁴³, Majs stb.⁴⁴). Zamárdiban 1976-ban honfoglalás-kori temetőt szántottak ki. Erről a területről szórványként, egy a Kaposvár, 61. sz. úti példányhoz hasonló lunula került az SMMI gyűjteményébe.⁴⁵

Ruhadisz jellegű lelet kevés került elő a sírokból. Ide sorolható pl. a 761. sz. sor félhold alakú ólom-ruhadíszek közepükben kék üveggyönggyel (II. tábla 3–4.), továbbá a 812. sz. sír zománcozott övdísz (IV. tábla, 16.). A 975. sz. gyermeksírból a medence alatt és felett összesen 7 db kőralakra hajlított bronz díszítmény jelentkezett (IX. tábla 34–40.) feltehetően az övre voltak felvarrva.

A kései sírokból amulettek, bronz corpusok (olvasó végéről) kerültek elő. Ezek a XVII–XVIII. századra jellemző mellékletek olyan *kegytárgyak*, melyeket búcsúkon árusítottak.⁴⁶

Említésre méltó az 1219. sz. sírból származó, nyakban viselt amulett. Az amulett négyszögletes, bronz

33. ábra: Az 1219. sír amulettjének Pieta-ábrázolása (Rajz: Bajókné Sötönyi Mária)

hátlapjának visszahajlított szélei adnak keretet a középrész ábrázolásához. Sárgás színezetű üveglap mögött papíron Pieta-ábrázolás, kőralakban latin felirattal (33. sz. ábra). A betűtípus alapján XVII–XVIII. századi ábrázolás.⁴⁷ Felfüggesztésre egy másodlagosan felhasznált, hátlapra forrasztott párizsi kapocs szolgál. Az 1147. sz. sírból egy Máriacellből származó amulett⁴⁸ helyezték a halott nyakába (XIII. sz. tábla, 1., 1/a). Az 1226. sz. sírba helyezték halottnak jobb kezébe egy kisméretű bronz corpusot fektettek (XIV. sz. tábla, 5., 5/a). Hasonlókat a XVII–XVIII. században használt olvasókon találunk.⁴⁹ (34. sz. ábra).

34. ábra: Bronz corpus a toponári későközépkori temetőből (Fotó: Gözsy Gáborné)

41. B. HORVÁTH JOLÁN ásatása, Régészeti Füzetek, 1977. 40. o.
 42. B. VÁGÓ ESZTER–BÓNA ISTVÁN ásatása, Régészeti Füzetek, 1960. 74–75. o.
 43. KRÁLOVÁNSZKY ALÁN ásatása, Régészeti Füzetek, 1962. 57–58. o.
 44. PAPP LÁSZLÓ ásatása, Régészeti Füzetek, 1963. 71. o.
 45. ZAMÁRDI, balatonendrédí út melletti kiszántott honfoglalás-kori temető területéről, ifj. Horváth István leletbejelentő ajándéka (SMMI állandó kiállításában).
 46. BÁLINT SÁNDOR: Adatok a magyar búcsújárás néprajzához. Eth.–Népelet, 1939. 3–4. sz.
 47. Ézúton is köszönetet mondok Dr. Kubinyi Andrásnak szakvéleménye közléséért,

48. BÁLINT SÁNDOR: Sacra Hungaria, Bp. 1944. 27. o. „Búcsújáró magyarság” c. fejezet (166–182. o.). A 27. oldalon ír „Napbaöltözött Asszonyról”. A Magyarok Nagyaszonnyának hagyományos középkori ikonográfiája összeolvadt a Napbaöltözött Asszony ábrázolásának stílus-elemeivel: a kis Jézus kezében az országalma, Mária kezében az ország jogara, fejére pedig a 12 csillagú korona helyett a magyar Szt. korona került”.
 49. Toponár határában, a Régi-temetődombon XVII–XVIII. századi sírokból, leletmentés során olvasóhoz tartozó bronz corpusok kerültek elő (1979). Ezek is a búcsúkon „búcsúfiaként” vett, megszentelt kegytárgyak közé tartoztak. (Bálint Sándor, 1939. 198–199. o.)

34/a ábra: Bronz corpus a toponári későközépkori temetőből (Fotó: Góczy Gáborné)

34/b ábra: Bronz corpus a toponári későközépkori temetőből (Fotó: Góczy Gáborné)

3. Sír- és leletkatalógus

8. *sír*: Fiatal nő sérült vázmaradványa. Csak a törzs csontjai vannak meg – nyakcsigolyától könyök vonaláig. Jobb clavícula mellett 1 db ezüst, csavart szárú, bordázott „S” végű hajkarika. (SMK 3. T. t. 1.)

22. *sír*: Felnőtt sérült váz maradványa. Nyújtottan fekvő csontváz, karok derékszögben behajlítva, alkarcsontok a vázmaradványokon keresztbe helyezve. Állkapocs alatt 1 pár bronz ruhakapocs (SNK. 3. I. t. 2.).

25. *sír*: Nő. Bolygatott: csak a törzs csontjai voltak meg. Koponyáját párta övezte: négyszögletes préselt bronzlemezek, sárkány alakjával díszítve (9 db). Koponya körül elszórtan gyöngyök, valamint bronzlemezről félgömbök – feltehetően a párta felületére voltak felvarrva. Jobb és bal csecsnýúlványnál 1–1 db nagyméretű bronz hajkarika (SMK. I. t. 4–24.)

31. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. Koponya s a váz jobb oldali csontjai az alsó lábszárcsontok kivételével hiányoztak. Bal csuklónál bíborfestésű, finom textilmaradvány, virágmintás hízzéssel (SMK. 3. T. t. 3.).

33. *sír*: Nő. Bolygatott. A vázcsontok könyök vonalától lefelé voltak meg. Alkarcsontok a vázra helyezve vízszintesen. Bal felkarcsont mellett 1 db érem (1531.

Ferdinánd, Unger 55). (SMK 3. I. t. 29.)

39. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott: a csontváz könyök vonaláig érintetlen – bal medencelapát kivételével a vázcsontok hiányoztak. Koponya körül érintésre porladó bronz flitterek, párta díszei voltak. A bordák között ólomból öntött ruhakapcsok közepükben kék üvegyöngy. (SMK 3. I. t. 26–28.)

41. *sír*: Felnőtt. Bolygatott: koponya hiányzik, csak a törzs csontjai voltak a helyükön. A sír földjében ezüstérem (CNH). (SMK 3. I. t. 30.)

42. *sír*: Férfi. A karokat könyökben derékszögben meghajlították, az alkarokat a testre, egymásra fektették. A jobb felkarcsont külső oldala mellől, a sír földjéből 1 db érem (CNH). A koponya mindkét oldalánál egy-egy ezüst, csavart hajkarika, S-vége bordázott. (SMK 3. I. t. 31–33.)

46. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott: csak a koponya az eredeti helyén. A koponya két oldalán 1–1 db „S”-végű hajkarika (SMK 3. I. t. 34–35.).

48. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. Koponya sérült, a váz jobb oldali csontjai hiányoztak. A sérült koponya mellett, jobb és bal oldalán 1–1 db S végű hajkarika (bronz). (SMK 3. I. t. 36–37.)

51. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan, Karok a test mel-

lett nyújtva. Koponya jobb oldalán 2 db bronz „S”-végű hajkarika, a bal oldalán 2 db kisebb méretű bronz „S”-végű hajkarika. (SMK 3. II. t. 1–4.)

55. *sír*: Felnőtt. Bolygatott. A karokat könyökben behajlították, az alkarokat a testre helyezték. Kézcsontok a medencelapátokon voltak. Jobb vállcsontnál 1 db bronz S végű hajkarika. (SMK 3. II. t. 5.)

67. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. Karokat könyökben behajlították, az alkarcsontok a vázmaradványon. Koponya jobb és bal oldalán, fül tájékán 1–1 db ezüst, csavart szárú „S” végű hajkarika. (SMK 3. II. t. 6–7.)

76. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karok a test mellett egyenesen nyújtva, bal könyökben enyhén behajlítva. Bordák között 1 db kisméretű vascsat. (SMK 3. II. t. 8.)

77. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, az alkarcsontok a vázon, egymásra helyezve. Állkapocs alatt a nyakcsigolyán 1 pár bronz ruhakapocs. (SMK 3. II. t. 9.)

78. *sír*: Nő (fiatal). Sérült csontváz. A 77. sz. *sír* ásásakor bolygatták meg a lábszárcsontokat. Koponya körül bronz spirállal díszített pártamaradvány. (SMK 3. II. t. 10.)

87. *sír*: Gyermekek. Sértett csontvázmaradvány. Koponya roncsolt, kézcsontok a medencében. A *sír* földjében 1 db ezüstérem (CNH II. 309.) (1524–25). (SMK 3. II. t. 11.)

92. *sír*: Felnőtt. Bolygatott: a koponyából csak az alsó állkapocs volt meg. A karokat könyökben behajlították, az alkarokat a testre helyezték. A bal kéz gyűrűs ujján ezüst pántgyűrű. (SMK 3. II. t. 12.)

94. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, alkarokat a testen egymásra helyezték. A koponya körül sugár alakzatban 12 bronz hajtút találtunk. Kettőnek nagyméretű ólmgömb feje volt. (SMK 3. II. t. 14–25.)

99. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. Csak koponya- és a törzscsontjai vannak meg, könyök vonaláig. Koponya körül eredeti helyzetükben bronz hajtúk, kettőnek díszített ólmgömb feje. Mellkasi bordák között 1 pár bronz ruhakapocs. (SMK 3. II. t. 23–30.)

101. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karok a test mellett nyújtva, kézcsontok a combfejekken. Koponya jobb oldalán, fül tájékán 1 db bronz „S” végű hajkarika. Nyaki csigolyákon 1 db bronz ruhakapocs. (SMK 3. t.)

106. *sír*: Felnőtt. Bolygatott: csak a törzs csontjai, karcsontok. A karokat könyökben behajlították, az alkarcsontok a vázmaradványokon. A csuklóknál és az alsó állkapocs alatti csigolyán 1–1 pár bronz ruhakapocs. (SMK III. t. 8–9–10.)

107. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Koponya körül 11 db bronz hajtú helyezkedett el sugarasan övezve a koponyát. A hajtúk közül 9-et kék üveggyöngy-fejjel díszítették, 2 pedig sima bronz, kis csavart fejjel. A *sír* földjéből ezüst hajkarika töredéke – nem a *sír*hoz tartozik. (SMK 3. III. t. 14–25.)

108. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Karok a test mel-

lett egyenesen nyújtva. Koponya bal oldalán, fül tájékán 1 db bronz S végű hajkarika. Jobb kéz gyűrűs ujján 1 db fonott ezüstgyűrű. (SMK 3. IV. t. 1, 2.)

109. *sír*: Felnőtt. Bolygatott. Koponya roncsolt. Karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a vázmaradványon. Koponya jobb oldalán, csecsnyúlványnál 2 db bronz „S” végű hajkarika (méretük különböző). (SMK 3. IV. t. 3, 4)

116. *sír*: Nő (fiatal). Sérült csontváz. Bal kar a test mellett nyújtva, jobb kar könyökben enyhén behajlítva volt. Kézcsontok a medencében. A jobb alsó lábszárcsontok hiányoznak. Koponya jobb oldalánál 2 db, bal oldalánál 1 db bronz S végű hajkarika. (SMK 3. IV. t. 5–7.)

128. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. A bal kart könyökben enyhén behajlították, az alkart a testre helyezték. Jobb alkarcsontok a bordákon nyugodtak. Koponya jobb oldalán feküdt. Jobb és bal csecsnyúlványnál 1–1 db nagyobb méretű bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. IV. t. 8–9.)

130. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Bal kar a test mellett szorosan, egyenesen nyújtva, jobb kar pedig könyökben enyhén behajlítva volt. Kézcsontok a medencelapátokon. Későbbi temetkezéssel megsértették a temetkezést – jobb combcsontközéptől és bal térdtől hiányos volt a váz. Jobb könyök mellett 1 db 1628-as ezüst veret volt (Ferdinánd denár Unger 286). (SMK 3. IV. t. 10.)

135. *sír*: Felnőtt. Kései koporsós temetkezés volt. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. A *sír* földjéből 1 db Zsigmond-kori ezüst obulus (CNH I. 125A) került elő. (SMK 3. IV. t. 11, SMK 3.)

140. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a vázmaradványon. Állkapocs alatt 1 db veret (CNH 125A) volt. (SMK 3. IV. t. 13.)

149. *sír*: Nő (felnőtt). Koporsós temetkezés. A karokat könyökben behajlították, az alkarokat a testre helyezték. A medencében jól fejlett magzat csontjai voltak. Bal vállcsontnál 1 db bronz hajtú. Jobb lábfej alatt aratósarló, bal bokka külső oldalán kis füles korsó volt. (SMK 3. IV. t. 14.) SMK 3., 19., 20. sz. képek.

152. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. A karokat könyökben behajlították, a bal alkart a testre keresztibe, a jobb alkart a mellkasra helyezték. A jobb medencetányér külső oldalánál, a *sír* földjéből 1 db 1526-os ezüstdenár (Unger 55). (SMK 3. IV. t. 15.)

155. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Csak a törzs csontjai. Koponya bal oldalán 1 db sodrott szárú „S” végű hajkarika (S vége letörve) került elő. (SMK 3. IV. t. 16.)

161. *sír*: Fialat. Bolygatatlan. Karok a test mellett egyenesen nyújtva. Koponya jobb oldalán, fül tájékán 1 db bronz S végű hajkarika. (SMK 3. IV. t. 17.)

168. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, derékszögben, s az alkarokat a testre

helyezték. Jobb kéz középső ujján 1 db bronz fejes pecsétgyűrű volt, kereszt alakú bevéselt díszítéssel. (SMK 3. IV. t. 18.)

169. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a vázon egymáson nyugodtak. Nyaki csigolyákon 1 pár bronz ruhakapocs. (SMK 3. IV. t. 19.)

183. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Kései (XV–XVI. századi), koporsós temetkezés. Karok könyökben behajlítva, alkarcsontok a vázmaradványon egymásra helyezve voltak. A koponya körül 6 db bronz hajtű helyezkedett el. (SMK 3. IV. t. 20–25.)

184. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. Csak a törzs csontjai voltak meg, a keresztcsontig. Koponya mellett 3 db bronz hajtű helyezkedett el. (SMK 3. IV. t. 26–28.)

191. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. A csontvázat későbbi temetkezés által sértették meg. Koponya roncsolt. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Bal alsó lábszárcsontok hiányoznak. Koponya alatt 1 db bronz S végű hajkarika töredéke volt. (SMK 3. V. t. 1.)

192. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. A jobb kart könyökben derékszögben behajlították, alkart a testre helyezték. A bal kart enyhén hajlították be könyökben, kézcsontok a medencetányéron. Kései koporsós temetkezés, a sír ásásakor a korábbi, 196. sz. sírt vágta át. A keresztcsonton 1 db vascsat. (SMK 3. V. t. 2.)

200. *sír*: Gyermekek (lány). Bolygatott. Medencecsontok és alsó végtagok hiányoznak. Koponya körül bronz spirálok – párta díszítőelemei voltak. (SMK 3. V. t. 3.)

205. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Nyújtottan fekvő csontváz. Bordák között 1 pár bronz ruhakapocs. (SMK 3. V. t. 4.)

207. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Karok a test mellett egyenesen nyújtva. Koponya alatt, bal fül tájékán 2 db, csavart szárú, ezüst S végű hajkarika, jobb kéz ujjpercei között 1 db bronz karikagyűrű volt, melynek kiszélesedő része volt. (SMK 3. V. t. 5–7.)

209. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karok a test mellett egyenesen nyújtva. Jobb vállnál 1 pár bronz ruhakapocs. A váz jobb oldalán, a sír földjéből 1 db Zsigmond-kori ezüstveret (CNH I. 125A) és egy egyoldalú ezüstveret volt (SMK 3. V. t. 8–9–10.)

219. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatott. Jobb és bal alkarcsontok hiányoztak. Jobb oldali bordák között 1 db bronz ruhakapocs volt (csak az apatag). (SMK 3. V. t. 11.)

222. *sír*: Gyermekek (tizenéves). Karcsontok a váz mellett nyújtva. A gyermekvázon felnőtt egyén váza feküdt. A gyermekváz jobb láb ujjpercein 1 db szögletes, vágott, egyoldalú veret. (SMK 3. V. t. 12.)

240. *sír*: Gyermekek (leány). Bolygatott. A roncsolt koponya körül pártadíszek – bronz spirálok, préselt bronz lemezes pártadísz, s 1 db kék hengeres üveggyöngy volt. (SMK 3. V. t. 13–14–15.)

243. *sír*: Nő (fiatal). Sérült vázmaradvány. Koponya

körül bronz spirálok – párta díszítőelemei. (SMK 3. V. t. 16.)

245. *sír*: Kettős temetkezés: nő és gyermek (3–4 éves). A gyermekváz a női váz jobb oldali mellkascsonthoz. Utántemetés: a felnőtt váz jobb oldali csontjai bolygatott helyzetben. Melléklet a női váznál: a koponya mindkét oldalán egy-egy nagyméretű, rombusz átmetszetű bronz, bordázott „S” végű hajkarika. (SMK 3. V. t. 17–18.)

249. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. A karokat könyökben derékszögben behajlították, az alkarcsontokat a testre helyezték, a kezeiket összekulcsolták. Koponya jobb oldalán feküdt. A koponya két oldalán, a koponya alsó részéhez tapadva 1–1 db nagyméretű, ezüsthóliával bevont hajkarika volt. Jobb kéz középső ujján 1 db ezüst pecsétgyűrű – Anjou-liliommal díszítve. (SMK 3. V. t. 19–20–21.)

251. *sír*: Fiatal leány. Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, az alkarokat a testen egymásra helyezték. Koponya jobb oldalán feküdt, körülötte bronz spirálok – párta díszítőelemei voltak. (SMK 3. V. t. 22–23.)

254. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. Koponya hiányzik. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva. A bal kart könyökben behajlították, jobb alkart a testre helyezték. Nyaki csigolyán 1 db peremén átlukasztott bronzveret (CNH I. 74), valamint 1 db gyöngyszem (porlékony anyagból). (SMK 3. V. t. 24.)

255. *sír*: Kettős temetkezés: nő és gyermek. A gyermeket a nő jobb oldalára helyezték. Bolygatott. A bontás közben előkerült bronz spirálok voltak a gyermek koponyája körül, feltehetően párta díszítőelemei. (SMK 3. V. t. 25.)

258. *sír*: Gyermekek (leány). Bolygatatlan. Nyújtottan fektetett csontváz, karok a test mellett nyújtva. Bal fül tájékán 1 db nagyméretű ezüsthajkarika, nyaki csigolyák körül üveggyöngyök. (SMK 3. V. t. 26–27.)

260. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Karok a test mellett nyújtva. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db bronz S végű hajkarika volt (a jobb oldali nagyobb méretű). A szájpádláshoz tapadva 1 db ezüstveret találtunk (CNH 144–145.). (SMK 3. VI. t. 1–2–3.)

269. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karok a test mellett nyújtva. Koponya bal oldalán, fül tájékán egy vékonyabb és kisebb, a jobb oldalon egy nagyobb méretű bronz S végű hajkarika volt. (SMK 3. VI. t. 4–5.)

270. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Korai temetkezés. Koporsó nyoma nem volt megfigyelhető. Karok a test mellett egyenesen nyújtva voltak. A koponya jobb és bal oldalán, fül tájékán 1–1 db bronz S végű hajkarika volt. (SMK 3. VI. t. 6–7.)

272. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. Koponyánál 1 db bronz hajtű volt. Sírföldjéből 1 db ezüst S végű hajkarika került elő, mely nem tartozik a csontvázhhoz. (SMK 3. VI. t. 8–9.)

277. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karok a test mel-

lett egyenesen nyújtva. Koponya bal oldalán, fül tájékán 1 db ezüst, bordázott S végű hajkarika volt. (SMK 3. VI. t. 10.)

279. *sír*: Nő (felnőtt). Sérült csontvázaradvány. Karok a test mellett szorosan. Alsó végtagok hiányoztak. Koponya mindkét oldalán 1–1 nagyobb méretű, bordázott „S” végű hajkarika volt (a jobb oldali nagyobb méretű). (SMK 3. VI. t. 11–12.)

290. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. Koponya jobb oldalán 1 db bronz „S” végű hajkarika. Rossz megtartású, érintésre porladó csontanyag. (SMK 3. VI. t. 16.)

292. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. Koponya hiányzik. Karokat behajlították, alkarcsontok a vázon, egymáson keresztben voltak. Bordák között, s a jobb és bal alkarcsontok mellett, csukló tájékán 1–1 pár bronz ruhakapocs. A sír földjéből 1 db bronz S végű hajkarika (nem a sírhoz tartozik). (SMK 3. VI. t. 14–16.)

293. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. Koponya elporladva. Jobb alkarcsontok a felkarcsont mellett szorosan felhelyezve, a bal a bordákon. A sír földjéből 1 db II. Ulászló veret (CNH 274), valamint 1 db Mátyás-dénár (CNH 239). A sír földjéből 1 db bronz „S” végű hajkarika töredéke (nem a sírhoz tartozik). (SMK 3. V. t. 14–16.)

294. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a vázon. Az arckoponya mellől 1 db Mátyás-dénár, a sír földjéből 1 db ezüst, s 1 db bronz „S” végű hajkarika került elő. (SMK 3. VI. t. 19–21.)

299. *sír*: Nő (felnőtt). Későbbi temetkezések által megsérült csontvázaradvány. A bal oldali vázcsontok és a jobb alsó lábszárcsontok hiányoznak. A jobb kart könyökben behajlították, alkarcsontok a vázon. A koponya mellett 1 db ezüst „S” végű hajkarika. (SMK 3. VI. t. 22.)

303. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, a kezeket összekulcsolták. Kézcsontok a medencében voltak. Az ujjpercek között 1 db ezüst pecsétgyűrű, két szembenéző madár alakjával. Könyöknél 1 db bronz „S” végű hajkarika (nem a sírhoz tartozik). (SMK 3. VI. t. 23–24.)

310. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett szorosan. Koponya alatt 2 db ezüst „S” végű hajkarika. (SMK 3. VI. t. 25–26.)

329. *sír*: Nő (felnőtt). A váz jobb oldali csontjait későbbi temetkezés által megsemmisítették, koponya is hiányzik. Bal kart könyökben behajlították, s a testre helyezték. A koponya helyén 2 db bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. I. t. 27–28.)

333. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, a jobb alkart a mellkasra helyezték. A bal alkarcsontok a medencén. A koponya jobb oldalán nyitott bronzkarika. A bal kéz ujjpercei mellett bronzhuzalból hajlított nyitott karika. (SMK 3. VI. t. 29–30.)

341. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: a koponya roncsolt.

A jobb kart könyökben behajlították, az alkart a testre helyezték. Bal karcsontok szorosan a váz mellett. A koponya két oldalán 1–1 db vastag, bordázott „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. VI. t. 31–32.)

343. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. Az alsó végtagok hiányoztak – kései szemégtödör ásásakor semmisítették meg. A törzs csontjai bolygatott helyzetben jelentek. A koponya alatt 1 db bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. VII. t. 1.)

345. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. A karcsontok szorosan a váz mellett voltak. A koponya oldalán, fül tájékán 1 db bronz „S” végű hajkarikát találtunk. (SMK 3. VII. t. 2.)

348. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karokat a test mellett nyújtva helyezték el. Koponya bal oldalán nagyobb méretű bronz „S” végű hajkarika, koponya alatt 1 db kisebb bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. VII. t.)

352. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Koponya jobb oldalán feküdt. A karcsontok a váz mellett szorosan voltak. A halottat enyhén behajlított térdekkkel helyezték a sírba. Koponya jobb oldalán, fül tájékán 1 db nagyobb méretű ezüst, bordázott „S” végű hajkarika, a koponya alatt 2 db kisebb méretű ezüst „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. VII. t. 4–7.)

353. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a vázon. A lábszárcsontok bal oldalra behajlított helyzetben voltak. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db nagyobb méretű bronz hajkarika (az egyik S végű, a másik sima nyitott bronzkarika). (SMK 3. VII. t. 8–9.)

354. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett szorosan. Koponya jobb és bal oldalán, fül tájékán, 2–2 db bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. VII. t. 10–13.)

357. *sír*: Gyermekek (leány). Bolygatott: koponya roncsolt. A koponya alatt 2–2 db bronz „S” végű hajkarika, a nyakcsigolyák mellett gyöngysor volt – sárga festésű hengeres üveggyöngyök. (SMK 3. VII. t. 14.)

361. *sír*: Nő (Juv.). Bolygatott: a 362. sz. sírral rátételek egy felnőtt vázat, melynek melléklete nem volt. Karok a váz mellett nyújtva. Koponya mellett 3 db hajkarika – 1 db ezüst, sodrott, bordázott „S” végű hajkarika, a jobb s a bal fül tájékán 1–1 db nagyobb méretű bronz „S” végű hajkarika és egy vékony ezüstszárból csavart karika. A nyakcsigolyák körül gyöngysor. (SMK 3. VII. t. 15–47.)

363. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. Koporsós. A karokat könyökben behajlították és a testen egymásra helyezték. A sír falánál, a váz jobb oldalánál ezüst corpus. (SMK 3. VIII. t. 1.)

364. *sír*: Férfi (felnőtt). Koporsós temetkezés. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva, a bal kart könyökben derékszögben behajlították és a testre helyezték. Nyaknál 1 pár bronz ruhakapocs. A medencéből ezüstveret került elő. (Beásás foltja, I. réteg.) (SMK 3. VIII. t. 2–3.)

366. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. Jobb kart a test mellé nyújtva helyezték, a bal pedig könyökben behajlították, alkarcsontok a vázon. Szájban 1 db ezüstdenár (CNH 147–148). (Beásás foltja, I. réteg.) (SMK 3. VIII. t. 14.)
367. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Koponya mellől 1 db ezüstdenár (1527-es), a *sír* földjéből pedig 2 db Zsigmond-kori veret, s 1 db nyitott bronzkarika került elő. (Az utóbbi nem a sírhoz tartozott.) (Beásás foltja, I. réteg.) (SMK 3. VIII. t. 5–8.)
370. *sír*: Férfi (felnőtt). Koporsós temetkezés. A karokat könyökben meghajlították, az alkarokat a testre, egymásra helyezték. A *sír* ásásakor egy gyermeksírt bolygattak meg, a vázból csak kézcsonatok maradtak meg, amin 3 db bronzgyűrű, s mellette 1 db bronzcsat feküdt. (Beásás foltja, I. réteg.) (SMK 3. VIII. t. 9–11.)
372. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatott: koponya és alsó lábszárcsontok hiányoztak. A bordák között 1 db ruhakapocs került elő. (Beásás foltja, I. réteg.) (SMK 3. VIII. t. 12.)
373. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatott. Koporsós temetkezés. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva. Bal alkarcsontok hiányoztak. Jobb lábszárcsontok belső oldalánál 1 db I. Mátyás veret volt (CNH 239.). (Beásás foltja, I. réteg.) (SMK 3. VIII. t. 13.)
383. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. Rossz megtartású csontváz. Medencénél 2 pár bronz ruhakapocs. (Beásás foltja, II. réteg.) (SMK 3. VIII. t. 14.)
386. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatott: koponya hiányzik, a bal oldali bordák bolygatottak. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva. A bal kart könyökben behajlították, alkarcsontok a vázra helyezve. A *sír* földjéből 1 db II. Lajos ezüstverete. (CNH 308B) (Beásás foltja, II. réteg.) (SMK 3. VIII. t. 15.)
387. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatott: koponya jobb felkarcsont hiányzott. A bal kart könyökben behajlították és az alkart a testre helyezték vízszintesen. Csuklók tájékán 1–1 pár bronz ruhakapocs volt. (Beásás foltja, II. réteg.) (SMK 3. VIII. t. 16–18.)
392. *sír*: Gyermek (tizenéves). Bolygatott: koponya hiányzik, a törzs csontjai sérültek, bal lábszárcsontokat kései temetkezés által semmisítették meg. Bal kéz gyűrűs ujjáról 1 db bronz pecsétgyűrű került elő. (SMK 3. VIII. t. 19.)
394. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott, jobb karcsontok hiányoznak. A bal karcsontok a váz mellett nyújtva voltak. A koponya alatt 3 db „S” végű hajkarika. (SMK 3. VIII. t. 20–22.)
395. *sír*: Gyermek. Bolygatott: csak az alsó végtagok, karcsontok voltak a helyükön. A koponya helyén, bal fül tájékán 1 db csavarú szárú, bordázott „S” végű hajkarika volt. Bontás közben 1 db ezüst borítású, nagyméretű bronz nyitott hajkarika került elő. (SMK 3. VIII. t. 23–24.)
397. *sír*: Gyermek (leány). Bolygatott: a vázcsontok teljesen hiányoznak, csak a koponya volt az eredeti helyén. A koponya jobb és bal oldalán bronz „S” végű hajkarika. (SMK 3. VII. t. 23.)
400. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: koponya hiányzik. A karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Jobb clavicula mellett 1 db ezüst „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. VIII. t. 26.)
404. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. „Múmia alakú” sírgödörben fekvő csontváz, karcsontok szorosan a váz mellett nyújtva. Koponya jobb és bal oldalán a „csecsnyúlványoknál” 1–1 db bronz „S” végű hajkarika. (SMK 3. VIII. t. 27–28.)
405. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: koponya zúzott, csak töredékek voltak. Karcsontok a váz mellett szorosan nyújtva. Koponya helyén, jobb és bal oldalán 1–1 db ezüst, bordázott „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. IX. t. 1–2.)
408. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva. Bal kart könyökben behajlították, kézcsonatok a combfejen. Koponya két oldalán 1–1 db bronz „S” végű hajkarika volt. Bal kéz gyűrűs ujján 1 db nyitott bronz karikagyűrű. (SMK 3. IX. t. 3–5.)
411. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatott, koponya zúzott, alkarcsontok hiányoznak, valamint az alsó végtagok csontjai. Ujjperecek a medencében voltak. Bordák között 1 pár bronz ruhakapocs, jobb felkarcsont külső oldalán 1 db érem (CNH I. 125A). (SMK 3. IX. t. 6–7.)
419. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott: lábfejcsontok hiányoztak. Bal kart könyökben behajlították derékszögben, s az alkart a testre helyezték. A jobb karcsontok a váz mellett nyújtva, kézcsonatok a medencében. Koponya 2 oldalán, fül tájékán 1–1 db bronz „S” végű hajkarika. (SMK 3. IX. t. 8–10.)
424. *sír*: Gyermek (tizenéves). Bolygatott: koponya sérült. Koporsó nélküli temetkezés. Karcsontok a váz mellett nyújtva. A jobb oldali alsó borda mellett 1 db vas nyílhegy. (SMK 3. IX. t. 17.)
425. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott. Koponya és a törzs csontjai zúzottak, jobb lábszárcsontok hiányoznak. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Koponya bal oldalán 1 db nagyméretű bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. IX. t. 11.)
434. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott: csak a törzs csontjai vannak meg, koponya roncsolt. Koponya alatt 1 db ezüst, bordázott „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. IX. t. 13.)
443. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, kezeket a testen összekulcsolták. Nyakcsigolyákból a gerincsigolyákon lefelé, 2 sorban 22 bronzgomb, a nyakcsigolya mellett 1 pár bronz ruhakapocs volt. (SMK 3. IX. t. 18–40.)
444. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. A *sír* földjéből bontás közben, a medence felett 1 db Zsigmond-kori érem (CNH I. 125A) került elő. (SMK 3. IX. t. 13.)
447. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatott: későbbi temetkezések ál-

tal megsérült vázmaradvány, csak a lábszárcsontok. Jobb boka külső oldalán 1 db veret (CNH 239). (SMK 3. IX. t. 16.)

487. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: csak a törzs csontjai, koponya elporladva. Koponya körül apró kicsi sárga üvegyöngyök – gyöngyöspárta maradványai lehettek. (Beásás foltja, II. réteg.) (SMK 3. IX. t. 41.)

494. *sír*: Felnőtt. Bolygatott: felkarcsontok mellett párhuzamosan behajlított helyzetben az alkarcsontok. A bordák között 2 pár bronz ruhakapocs. (SMK 3. IX. t. 1–2.)

498. *sír*: Felnőtt. Bolygatott: későbbi temetkezéssel a lábszárcsontokat meqsemmisítették. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Kézcsontok a medencében. Nyaki csigolyáknál és csukló táíékán 1–1 pár bronz ruhakapocs. Jobb oldali bordák között 2 db bronzgomb. (SMK 3. X. t. 3–7.)

500. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Kézcsontok a combfejeken. Jobb csecsnyúlóvívánál 1 db ezüst, bordázott „S” végű hajkarika. (SMK 3. X. t. 8.)

501. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatott: a váz jobb oldali csontjait gépi munkálatok során meqsemmisítették. Bal karcsontok a váz mellett nyújtva. A koponya alatt 1 db kisméretű bronz S végű hajkarika volt. Bal lábszárcsontok külső oldalán textilmaradványok között 14 db ezüstérem (6 db Kálmán, CNH I. 43; és 8 db II. Béla, CNH I. 57.). (SMK 3. X. t. 9–23.)

505. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. X. t. 24–25.)

506. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: koponya sértett. Korai temetkezés. Koponya alatt 1 db ezüst „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. X. t. 26.)

508. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Lekerekített, téglalap alakú sírmetszet. A karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Kézcsontok a medence-lapátokon. Medence felett 1 db fonott ezüstgyűrű. (SMK 3. X. t. 27.)

520. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Korai, lekerekített sarkú sírmetszet. Koporsó nélküli temetkezés. Karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a vázon. Kézcsontok a medence-lapátokon. Koponya bal oldalán 1 db kisebb méretű ezüst „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. X. t. 28–29–30.)

522–523. *sírok*: Kettős temetkezés: két nő; a halottakat egymásra fektetve helyezték el. Karok a váz mellett nyújtva. A felső váz (522. *sír*) koponyája alatt 1 db ezüst, s 2 db bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. X. t. 31–33.)

524. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Koponya jobb oldalán feküdt, karok a váz mellett nyújtva. A koponya mindkét oldalán 1-1 db bronz „S” végű hajkarika – ráakasztva egy kúp alakú bronz csüngő a karikára. (SMK 3. X. t. 34–35.)

531. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karokat könyökben be-

hajlították, kezeket a medence felett összekulcsolták. Bal váll mellett 1 db érem (CNH I. 121). (SMK 3. X. t. 36.)

534. *sír*: Felnőtt egyén és gyermek. Kettős temetkezés. A felnőtt csontváz alkarcsontjai a vázon feküdtek, kézcsontok a medencében. A felnőtt medencéjén és a combcsonton egy 2–3 éves gyermek váza. A gyermek koponyája körül gyöngyös-flitteres párta maradványa (kör alakú préselt bronzrozetták, könnycsepp alakú bronzflitterek, kis gömb alak és hengeres üvegyöngyök). A felnőtt váz bordái között 1 db bronz ruhakapocs volt. A sír földjéből 1 db sima bronzkarika került elő. (SMK 3. X. t. 37–38.)

543. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Lekerekített sarkú téglalap alakú sírmetszet. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva. A bal kart könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Koponya alatt 1 db nyitott bronzkarika. (SMK 3. X. t. 39.)

549. *sír*: Felnőtt. Bolygatott. A váz bal oldali csontjait a mellette levő, később ásott 548. *sír* ásásakor semmisítették meg. Szájban 2 db I. László denár (1077–1095) (CNH I. 26.). (SMK 3. X. t. 40–41.)

550. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, az alkarokat a testre helyezték. Bordák között 2 pár bronz ruhakapocs. Jobb kéz gyűrűs ujján 1 db bronz karikagyűrű. (SMK 3. X. t. 42–44.)

551. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. Karokat könyökben behajlították, alkarcsontokat a testre helyezték. A sír földjében bronz gyűrűfej házszerű bevéselt díszítéssel. (SMK 3. X. t. 45.)

556. *sír*: Kettős temetkezés. Két fiatal nő csontváza egymáson. Az alsó váz koponyájának bronz spirálok – párta díszei – voltak. A felső csontváz melléklet nélküli volt. Karjait könyökben behajlították, a bal alkarcsontok a vázon vízszintesen, a jobb a medence-lapátón feküdt. (SMK 3. X. t. 46.)

557. *sír*: Felnőtt. Bolygatott: alsó végtagok hiányoznak. Koponya roncsolt. A karokat könyökben behajlították, az alkarokat a testre helyezték. Kézcsontok a medencében. A koponya mindkét oldalán 2–2 db „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. XI. t. 1–5.)

559. *sír*: Gyermek. Bolygatott: koponya és törzs csontjai hiányoztak. Bordák között 1 pár bronz ruhakapocs volt. (SMK 3. XI. t. 6.)

561. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, kézcsontok a medencében. A keresztcsonton 1 db vascsat. (SMK 3. XI. t. 7.)

573. *sír*: Gyermek (10–12 éves leány). Bolygatott: koponya roncsolt, jobb karcsontok a váz mellett nyújtva. Bal alkarcsontok és jobb lábszárcsontok hiányoztak. Koponyánál jobb és bal oldalon 1–1 db S végű hajkarika volt. Nyakcsigolyák körül gyöngysor; 22 db üvegspirál gyöngy és 3 db színes dudoros gyöngyszem. Jobb ujjperceknél 1 db bronz fejegyűrű. (SMK 3. XI. t. 8–14.)

575. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott: csak a koponya és a törzs csontjai. Koponya alatt 1 db nagyméretű ezüst

hajkarika, ráforrasztott levél alakú díszítéssel. (SMK 3. XI. t. 15.)

580. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Koponya sérült. Nyaki csigolyánál 1 db gyöngyszem, bordák között 1 db bronz ruhakapocs egyik tagja. (SMK 3. XI. t. 16–17.)

581. *sír*: Gyermekek (7–8 éves). Bolygatatlan. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Lekerekített sarkú, téglalap alakú sírmetszet. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db bronz „S” végű hajkarika. Nyaki csigolyáknál gyöngysor, mely 11 db hengeres és lapított gömb alakú gyöngyökből áll. (SMK 3. XI. t. 18–20.)

586. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Lekerekített sarkú téglalap alakú sírmetszet. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponyánál, jobb és bal oldalon 1–1 db bronz „S” végű hajkarika. Bontás közben 1 pár bronz ruhakapocs. (SMK 3. XI. t. 21–23.)

592. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Lekerekített sarkú, téglalap alakú sírmetszet. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Bal karcsontok a váz mellett nyújtva, a jobb kart könyökben enyhén behajlították, alkarcsontok a vázon, kézcsontok a keresztcsonton. Koponya körül 5 db „S” végű hajkarika. (SMK 3. XI. t. 24–28.)

593. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponyánál 1 db bronz „S” végű hajkarika. (SMK 3. XI. t. 30.)

595. *sír*: Nő (idős). Bolygatatlan. „Múmia alakú” sírgödörben, karok szorosan a test mellett. A jobb kart könyökben enyhén behajlították, jobb kéz csontjai a jobb medencelapáton. Koponya jobb oldalán 1 db nagyobb méretű, ezüst, bordázott „S” végű hajkarika. (SMK 3. XI. t. 30.)

597. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: koponya roncsolt, bal lábszárcsontközéptől hiányos. Karokat könyökben behajlították, kézcsontok a keresztcsonton. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. XI. t. 31–32.)

601. *sír*: Felnőtt. Bolygatott: koponya sérült, combcsontok hiányoztak. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Kézcsontok a medencelapáton. A sír földjében 1 db 1526-os ezüstveret. (Beásás foltja, III. réteg.) (SMK 3. XI. t. 33.)

604. *sír*: Felnőtt (fiatal). Bolygatatlan. Rossz megtartású csontváz. Karokat könyökbe behajlították, alkarokat a testre helyezték. Nyaki csigolyáknál 1 db bronz ruhakapocs. (Beásás foltja, III. réteg.) (SMK 3. XII. t. 1.)

611. *sír*: Gyermekek. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Karok a test mellett nyújtva. Jobb kéz elporladt ujjperceinél 1 db gyűrű (SMK 3. XIII. t. 2.)

612. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: bal felkarcsontot és lapockát egy későbbi személgödör ásásakor semmisítették meg. Jobb kart könyökben behajlították, alkart a testre helyezték. Kézcsontok a medencelapáton. Koponyánál 1 db bronz „S” végű hajkarika volt. Jobb kéz középső ujjáról 1 db bronz karikagyűrű került elő. (SMK 3. XII. t. 3–4.)

613. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: a bal oldali bordák hiányoznak. Karok a test mellett nyújtva. Koponya jobb oldalán 1 db bronz „S” végű hajkarika volt, kisméretű. (SMK 3. XII. t. 5.)

615. *sír*: Felnőtt. Bolygatott: csak a koponya és a törzs bal oldali csontjai voltak meg. A koponya bal oldalán feküdt. Bordák között 1 db kisméretű ezüstcsat, a sír földjében 1 db I. Ulászló veret (CNH 145 A) volt. (SMK 3. XII. t. 6–7.)

616. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a vázon voltak. A sír földjéből 1 db veret került elő. (SMK 3. XII. t. 8.)

617. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. A koponya mellől 1 db nagyméretű hajkarika került elő. (SMK 3. XII. t. 9.)

618. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Csuklók tájkán 1-1 pár bronz ruhakapocs. (SMK 3. XII. t. 10–12.)

619. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a vázon. A sír földjéből 1 db veret került elő. (SMK 3. XII. t. 13.)

621. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karok a test mellett nyújtva, karok a combfejen. Bordák között bronz ruhakapocs. (SMK 3. XII. t. 14.)

623. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Nyaki csigolyáknál bronz ruhakapocs. (SMK 3. XII. t. 15.)

645. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. A keskeny sírgödörbe a halottat jobb oldalára fektetve helyezték el. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db nagyméretű bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. XII. t. 16–17.)

650. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karok a test mellett, könyökben enyhén behajlítva, kézcsontok a medencében. Koponya két oldalán 1–1 bronz „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. XII. t. 18–19.)

651. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. „Múmia alakú” sírgödörben fekvő csontváz. Karokat könyökben enyhén behajlították. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db „S” végű hajkarika. (SMK 3. XII. t. 20–21.)

652. *sír*: Gyermekek (tizenéves). Bolygatatlan. Karok a váz mellett nyújtva. Koponya jobb és bal oldalán 1 db bronz és egy db ezüst „S” végű hajkarika volt. (SMK 3. XII. t. 22–23.)

655. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. A karokat könyökben behajlították, kézcsontok a keresztcsonton. Jobb felkarcsont külső oldalán 1 db érem (CNH I. 125–126.) (Beásás foltja, III. réteg.) (SMK 3. XII. t. 24.)

667. *sír*: Felnőtt. Bolygatott. Koporsós temetkezés. A lábszárcsontok hiányoznak. A karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a vázon. A sír földjéből 2 db Zsigmond-kori veret került elő. (CNH I. 125A–126.) (SMK 3. XII. t. 25–26.)

670. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. A sír földjéből 1 db veret került elő. (SMK 3. XII. t. 27.)

675. *sír*: Gyermekek (leány). Bolygatott: csak koponya és a törzs csontjai. Nyaki csigolyáknál gyöngysor – szegmentált ametisztek és henger, valamint lapított gömb alakú gyöngyök. (SMK 3. XII. t. 30.)
676. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Lekerekített sarkú, téglalap alakú sírmetszet. A karokat könyökben behajlították, a kezek a keresztcsonton összekulcsolva. Koponya mindkét oldalán 1–1 db „S” végű hajkarika.
696. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva, bal kart könyökben behajlították, kézcsontok a bal combfejen. Bordák elporladva. Koponya jobb oldalán 1 db vastag, nagyméretű, bordázott „S” végű hajkarika, valamint egy kisebb „S” végű hajkarika töredéke. (I. t. 1.)
697. *sír*: Kettős temetkezés: Nő és gyermek. Bolygatatlan. A felnőtt csontváz karcsontjai a váz mellett nyújtva. Koponyája jobb és bal oldalán 1–1 db bronz „S” végű hajkarika (a bal oldali nagyobb méretű). A felnőtt váz jobb oldalán gyermek csontváz maradványa. Koponyája körül apró pici fekete üveggyöngyök. (I. t. 2, 3, 4.)
698. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett nyújtva, jobb kéz ujjpercei a jobb medencelapát alatt. Koponya bal oldalán 2 db kisebb bronz „S” végű hajkarika volt. (I. t. 5–6.)
699. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya jobb és bal oldalánál 2 db bronz „S” végű hajkarika, az egyik nagyobb méretű, bordázott végű, a másik kicsi. Mindkettő „S” végével lefelé helyezkedet el. (I. t. 7–8.)
701. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karok a váz mellett nyújtva. Koponya jobb oldalán 3 db hajkarika, kettő „S” végű, egy pedig sima karika. A koponya bal oldalánál egy db bronz „S” végű hajkarika volt. Állkapocs mellett 1 db veret (1095–1161). (I. t. 9–13.)
703. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva, bal kart könyökben enyhén behajlították, alkart a testre helyezték. Bal lábnál 1 db kis, „S” végű hajkarika (feltehetően nem a sírhoz tartozik). (I. t. 14.)
705. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Karok a váz mellett nyújtva. Koponya bal oldalán vastagabb, jobb oldalán vékonyabb sima bronz hajkarika volt. (I. t. 15–16.)
707. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Karok a test mellett nyújtva. Koponya bal oldalán 1 db bronz „S” végű hajkarika volt. (I. t. 17.)
710. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Karok a váz mellett nyújtva. Kézcsontok a medencelapátokon. Koponya bal oldalán 1 db kis bronz „S” végű hajkarika volt (vége letörve), a koponya alatt 1 db kisméretű csavart szárú ezüst „S” végű hajkarika. (I. t. 18–19.)
718. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Alkarcsontok a vázon keresztben egymáson. A koponya jobb oldalán 1 db bordázott „S” végű bronz hajkarika, bal oldalán egy kisebb méretű. Jobb kéz gyűrűsujján 1 db bronz huzalgűrű volt. (I. t. 20–22.)
722. *sír*: Felnőtt (fiatal). Bolygatatlan. Koporsós temetkezés (10 db koporsószög az eredeti helyén). Rossz megtartású csontváz. Alsó állkapocsnál 1 db ruhakapocs. (I. t. 23.)
725. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Jobb kart könyökben derékszögben meghajlították, alkarcsontok a vázon. A bal alkart felhelyezték a mellkasra. Koponya jobb oldalán feküdt. Bordák között 1 db bronz fejességű. (I. t. 24, 24/a.)
733. *sír*: Gyermekek. Bolygatott. Csak a koponya és a váz jobb oldali csontjai voltak meg. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva. A koponya jobb oldalán „S” végével felfelé 1 db bronz hajkarika (vége letörve). (I. t. 25.)
743. *sír*: Leány. Bolygatott: a koponya sérült, csak az alsó állkapocs van meg, bal karcsontok hiányoznak. Bordák között 7 db hengeres és gömb alakú gyöngyök voltak. (I. t. 26–33.)
748. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Bal kart könyökben derékszögben behajlították, az alkart a testre helyezték. A jobb kart enyhén hajlították be, kézcsontok a medencében. Jobb lapocka alatt 1 db kisméretű nyitott hajkarika volt, a bal alkarcsontok mellett pedig 1 db nagyobb méretű.
749. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott; jobb lábszárcsontok hiányoznak. Karok a test mellett nyújtva. Bal lábat térdben enyhén „zsugorított” helyzetbe behajlították. A koponyától 15 cm-re 1 db nagyméretű, bordázott „S” végű ezüst hajkarika volt. (I. t. 36.)
751. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: bal lábszárcsontok hiányoznak. A karokat könyökben behajlították, kézcsontok a keresztcsonton összekulcsolt helyzetben. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db bronz „S” végű hajkarika. (I. t. 37–38.)
752. *sír*: Gyermekek (leány). Bolygatott. Koporsós temetkezés. Melléklet: 1 db vaskampó (koporsó beakasztására?) és a jobb kézcsontok mellett 1 db csont varrótű volt. (I. t. 39–40.)
753. *sír*: Nő (felnőtt): a 785. sz. sír ásásakor térdtől lefelé rátemették a halottat. Jobb felkarcsont hiányzik – alkarcsontok a vázra helyezve. Bal karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya jobb oldalán 1 db nagyobb méretű bronz „S” végű hajkarika, valamint 1 db bronz „S” végű hajkarika került elő. (I. t. 41–42.)
759. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: koponya roncsolt, csak a törzs csontjai voltak meg, s a bal felkarcsont, mely mellett 1 db bronz hajtű került elő. (I. t. 43.)
760. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Jobb kart könyökben behajlították, alkarcsontok a medencén. Bal kar a váz mellett nyújtva. Bordák között 30 db gömb alakú kék üveggyöngy volt. Kései, koporsós temetkezés. (I. t. 44.)
761. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Bal karcsontok a váz mellett nyújtva. Jobb kart könyökben behajlították, kézcsontok a medencében. Koponya körül 2 db ólom gömbfejes hajtű, 3 db gyöngyös fejű bronz haj-

tű volt. A bordák között 2 db lunula alakú, öntött ólom ruhadísz, közepükben kék üvegyöngy. Szintén a bordák között volt 1 db bronz ruhakapocs egyik tagja. (II. t. 1–8.)

767. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott: a koponya s a törzs csontjai kivételével hiányzik a váz többi része. (A *sír* K-i részét a 773. sz. *sír* ásásakor semmisítették meg.) A nyaki csigolyáknál 7 db hengeres gyöngy, s 1 db ametiszt került elő. (II. t. 9–16.)

770. *sír*: Felnőtt. Bolygatott: jobb felkarcsont elmozdítva. A karokat könyökben enyhén behajlították. Jobb térd tájékán 1 db 1610-es ezüstdenár (II. t. 17.).

772. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. A karokat könyökben derékszögben behajlították, alkarokat a testre helyezték. A koponya körül hajtúk; 2 db aranyozott ezüst rezgőtű, 2 db kis bronz hajtű volt. (II. t. 18–21.)

773. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Kései, koporsós temetkezés. Karokat könyökbe behajlították, az alkarokat a testre helyezték. A koponya körül hajtúk voltak: 1 db ezüst, 2 db aranyozott ezüst, nagygömbös fejű „tekerődő” tűk, valamint 7 db sima kis bronz hajtű övezte sugár alakzatban a koponyát. Medencében jól fejlett magzat csontjai – a combcsontokra hegyével Ny-ra nézve egy aratósarlót helyeztek, melyet sírba tétel előtt ketté törtek. (II. t. 22–28., valamint III. t. 1–3/a-ig; lsd. 28. sz. ábra.)

774. *sír*: Kettős temetkezés – nő és gyermek. A gyermekcsontváz a felnőttváz jobb oldali részén fekszik. A felnőtt halott bal karja a test mellett egyenesen nyújtva. A jobb kar könyökben behajlították, alkart a testre helyezték. Kézcsontok a medencében. A gyermekváz bordái között gyöngyök – hordó és gömb alakú gyöngyök, színes, csurgatott díszítésűek, valamint 3 db ametiszt. (II. t. 29.)

776. *sír*: Gyermek (leány). Bolygatott: karcsontok és jobb lábszárcsontok hiányoztak. Koponyánál 3 db kis bronz „S” végű hajkarika volt. Nyaki csigolyák körül gyöngyök; hengeres üvegyöngyök sárga festéssel és ametisztek voltak. A bal kar mellett 1 db enyhén deformálódott „S” végű hajkarika került elő. (III. t. 4–8.)

777. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. A karokat könyökben behajlították, jobb alkart a testre helyezték, a bal kéz csontja a jobb medencelápaton volt. A *sír* földjében, a jobb láb mellett 1 db nagyméretű bordázott „S” végű hajkarika volt. (Nem a sírhoz tartozik.) (III. t. 9.)

779. *sír*: Leány. Bolygatott: az alkarcsontok és a jobb lábszárcsontok hiányoztak. A koponya mellett pártamaradvány volt – érintésre porladó szövet és bronzflitterek.

792. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, kézcsontok a keresztcsonton voltak. A koponya jobb és bal oldalán 1–1 db nagyobb méretű bronz „S” végű hajkarika volt és 1 db üvegyöngy. (III. t. 10., IV. t. 1–2/a.)

807. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott: csak a koponya, felkarcsontok és a törzs csontjai voltak meg. Bordák is bolygatott helyzetben. Koponyánál bal oldalt és középen a koponya alatt 1–1 db aranyozott ezüst, lemezből vágott gömbfejű fátlyoltú, valamint 1 db ólomfejes, s 3 db sima bronz hajtű volt. (Az utóbbiak a bordák között secunder helyzetben.) (IV. t. 3–8.)

809. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: későbbi temetkezés által a váz jobb oldali csontjai hiányoznak. Bal karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya alatt a bal oldalon 1 db bronz „S” végű hajkarika volt (IV. t. 9.)

810. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Kései koporsós temetkezés. A karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték, a kezeket összekulcsolták. A koponya körül sugár alakban 5 db sima kis bronz hajtű helyezkedett el. (IV. t. 11–15.)

811. *sír*: Gyermek (leány). Bolygatatlan. A karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Bal oldali alsó bordánál 1 db 8 ágú csillag alakú mázas felületű csat (?). (IV. t. 16.)

814. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya bal oldalán 1 db nagyméretű bronz „S” végű hajkarika, bal oldalán egy vékony bronzdrótból hajlított sima karika volt. (IV. t. 17–18.)

817. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karok a váz mellett nyújtva. Jobb clavikulánál 1 db mohamedán írásjellel díszített ezüstveret (akcse). (IV. t. 10.)

820. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva. Bal kar könyökben behajlították, alkarcsontok a medencelápaton. Koponyánál körben 8 db bronz hajtű helyezkedett el – 4 db üvegyöngyfejjel, s 4 db sima, díszítetlen. (IV. t. 19–22., V. t. 1–4.)

836. *sír*: Fiatal leány (14–16 éves). Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. Koponya kicsit bal oldalára billentve. Karokat könyökben enyhén behajlították, alkarcsontok a medencén. Koponyája körül jó megtartású gyöngyös-flitteres pártá maradványa volt. (V. t. 10.)

839. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. Koporsó mindkét végén 3–3 db nagyméretű koporsószög. Nyújtottan fekvő csontváz, karok a test mellett. Koponya jobb oldalán fazék darabjai (feltehetően sírba tétel előtt összetörték). Koponya mellett 1 db nagyméretű ezüst hajkarika. (V. t. 5.)

845. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Ujjperecek a medencében – közöttük 1 db 1620-as ezüstveret. (V. t. 6.)

847. *sír*: Gyermek (leány). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Nyakcsigolyák körül gyöngyör: 24 db ametiszt, 1 db kalcedon, 1 db hengeres üvegyöngy. Koponya bal oldalán 2 db bordázott „S” végű hajkarika, jobb oldalán 1 db volt. (VI. t. 1–4.)

849. *sír*: Gyermek. Bolygatatlan. Karcsontok a test mellett nyújtva. Medencéből 1 db ezüstveret. (V. t. 7.)

850. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya mindkét oldalán 1–1 db ezüst, csavart szárú, bordázott „S” végű hajkarika volt. (V. t. 8–9.)

855. *sír*: Gyermek (5–6 éves). Bolygatatlan. Nyújtottan fekvő csontváz, karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya alatt 1 db bronz „S” végű hajkarika. (VII. t. 1.)

858. *sír*: Csecsemő. Bolygatott: bordák és karcsontok hiányoztak. Koponya alatt, nyakcsigolyák körül gyöngysor: hengeres és gerezdelt sárga festésű üveggyöngyök, köztük 1 db kagyló volt felfűzve. (VII. t. 2–3.)

859. *sír*: Gyermek (2–3 éves). Bolygatatlan. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Karok a váz mellett nyújtva, alsó állkapocs alatt 3 db ametiszt-gyöngy. (VII. t. 4–6.)

860. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Lekerekített sarkú, téglalap alakú sírmetszet, mely lábnál erősen összeszűkül. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva. Bal kart könyökben behajlították, alkarcsontok a medencelapáton. Koponya jobb oldalán 1 db nagyméretű, bronz, bordázott „S” végű hajkarika volt. (VII. t. 7.)

862. *sír*: Nő (fiatal leány). Bolygatatlan. Jobb karcsontok a váz mellett nyújtva. A bal kart könyökben behajlították, az alkart a testre helyezték. Bal kézcsontok a medencében. Koponya jobb és bal oldalán 2–2 db „S” végű hajkarika volt. Nyaki részen a gyöngysor: szegmentált ametisztek és hordó alakú üveggyöngyök, felváltva voltak felfűzve. (VII. t. 8–55.)

863. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Bal karcsontok a váz mellett nyújtva. A jobb kart könyökben behajlították, alkarcsontok a medencelapáton. Jobb kézgyűrűs ujján 1 db bronz karikagyűrű. Koponya bal oldalán 2 db, jobb oldalán 1 db bronz „S” végű hajkarika. (VII. t. 56–59.)

867. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett nyújtva. A koponya két oldalán 1–1 db bronz „S” végű hajkarika, jobb kéz középső ujjáról 1 db bronz karikagyűrű került elő. (VII. t. 60–62.)

872. *sír*: Fiatal leány (12–14 éves). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya jobb és bal oldalán, fül tájékán 1–1 db nagyméretű, bordázott „S” végű hajkarika feküdt. (VIII. t. 1–2.)

886. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott, későbbi temetkezés (903. sz. *sír*) által megsértették, így csak a koponya, felkarcsontok és a törzs csontjai voltak helyükön. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db ólom hajkarika – levél alakú ráforrasztott díszítéssel – volt. (VIII. t. 3–4.)

887. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Kézcsontok a medencelapáton. Koponya jobb oldalán 1 db nagyobb méretű, bal oldalon pedig 1 db kisebb méretű, ezüsthólia borítású, köpüs végű hajkarika volt. (VIII. t. 5–6.)

891. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karokat könyökbe be-

hajlították, alkarcsontok a jobb oldali bordákon nyugodtak. Jobb könyök tájékán és a jobb kulcsfontnál 1–1 pár bronz ruhakapocs feküdt. (VIII. t. 7–8.)

894. *sír*: Nő. Bolygatott. Koponya mellett 1 db bronz „S” végű hajkarika. Jobb kéz mellett 1 db érem. (VIII. t. 9–10.)

897. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Kései koporsós temetkezés. Karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a bordákon. A sír földjéből 1 db öntött bronz nyitott gyűrű. (VIII. t. 11.)

904. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Csak koponya, a csigolyák, bal oldali bordák egy része és a lapocka.

891. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a jobb oldali bordákon nyugodtak. Jobb könyök tájékán és a jobb kulcsfontnál 1–1 pár bronz ruhakapocs feküdt. (VIII. t. 7–8.)

894. *sír*: Nő. Bolygatott. Koponya mellett 1 db bronz „S” végű hajkarika. Jobb kéz mellett 1 db érem. (VIII. t. 9–10.)

897. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Kései koporsós temetkezés. Karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a bordákon. A sír földjéből 1 db öntött bronz nyitott gyűrű. (VIII. t. 11.)

904. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Csak koponya, a csigolyák, bal oldali bordák egy része és a lapocka van a helyén. Kései temetkezéssel semmisítették meg a váz többi részét. Koponya mellett 1 db ezüst, nagyméretű, bordázott „S” végű hajkarika volt. (VIII. t. 12.)

911. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Lekerekített sarkú, téglalap alakú sírmetszet. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya mindkét oldalán 1–1 db ezüst „S” végű hajkarika, s a jobb könyök tájékán is 1 db (secunder helyzetben). (VIII. t. 13–15.)

914. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. Lekerekített sarkú, téglalap alakú sírmetszet. Korai, koporsó van a helyén. Kései temetkezéssel semmisítették meg a váz többi részét. Koponya mellett 1 db ezüst, nagyméretű, bordázott „S” végű hajkarika volt. (VIII. t. 12.)

911. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Lekerekített sarkú, téglalap alakú sírmetszet. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya mindkét oldalán 1–1 db ezüst „S” végű hajkarika, s a jobb könyök tájékán is 1 db (secunder helyzetben). (VIII. t. 13–15.)

914. *sír*: Férfi (felnőtt). Bolygatatlan. Lekerekített sarkú, téglalap alakú sírmetszet. Korai, koporsó nélküli temetkezés. A karcsontok a váz mellett szorosan nyújtva. Medence felett 1 db dudoros gyöngy. (VIII. t. 16.)

921. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Karcsontok a váz mellett nyújtva. Koponya jobb oldalán 2 db hajkarika volt – az egyik „S” végű bronz, a másik sima, nyitott, bronzkarika (VIII. t. 17–18.)

923. *sír*: Nő (Porladi vázmaradvány). A sírgödör lekerékített sarkú, láb felé szűkülő. A koponya jobb

- oldalán bronz hajkarika, „S” vége bordázott. (VIII. t. 19.)
930. *sír*: Nő. Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. A jobb kar váz mellett nyújtva, a bal kar könyökben behajlítva, kezek a medencében. A koponya alatt, fültájékon 2 db bronz hajtű, zöld és kék üvegyöngy fejjel. (VIII. t. 20–21.)
933. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. A halottat hasra fekve helyezték a sírba. A jobb oldali bordák között 1 db bronz ruhakapocs. (VIII. t. 22.)
938. *sír*: Nő. Bolygatatlan. Karok a test mellett nyújtva. Koponya körül 3 db bronz hajtű, sima csavart fejjel. (VIII. t. 23–25.)
940. *sír*: Nő. Bolygatatlan. „Múmia alakú” sírgödör. Karok a váz mellett nyújtva. Koponya mindkét oldalán 1–1 „S” végű hajkarika. (VIII. t. 26–27.)
945. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatatlan. Karcsonok a váz mellett nyújtva. Koponya mindkét oldalán 1–1 db ezüst, csavart szárú, S végű hajkarika. A sír földjéből 1 db bronz félgömbfejű hajtű került elő. (IX. t. 1–3.)
947. *sír*: Gyermekek (1–2 éves). Karok a váz mellett nyújtva. Nyakcsigolyák körül és a koponya alatt kicsi fekete üvegyöngyök. (IX. t. 4.)
948. *sír*: Felnőtt. Bolygatott; bal lábszárcsontok hiányoznak. A karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a medencén egymáson, keresztben. Medencéből 1 db bronz „S” végű hajkarika került elő – nem a sírhoz tartozik. (IX. t. 5.)
953. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. Jobb kar a váz mellett nyújtva, a bal kar könyökben behajlították, kéz a medencén. A bal kéz mellől 1 db bronz „S” végű hajkarika – nem a sírhoz tartozik. (IX. t. 6.)
958. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karcsonok a váz mellett szorosan nyújtva. A bal combfej belső oldalán 1 db vascsat. (IX. t. 7.)
963. *sír*: Nő (felnőtt). Bolygatott: csak a koponya, a felkarcsontok és a törzs csontjai voltak meg – a váz többi részét későbbi temetkezés által semmisítették meg. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 bronz nagyméretű sima hajkarika. (IX. t. 10–11.)
967. *sír*: Gyermekek (10–12 éves?). Koporsós temetkezés. Karcsonok a váz mellett nyújtva. Sírföldjéből 1 db ezüst veret (akcse). (IX. t. 12., 12/a)
970. *sír*: Gyermekek (13–14 éves leány). Koporsós temetkezés. A bordák bolygatott helyzetben. Karok a váz mellett nyújtva. Koponya körül flitteres pártá maradványa (sérült állapotban). A koponya mellett átfúrt ezüst akcse – a pártá díszítőeleme volt. (IX. t. 13–20.)
971. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Bordák között gyöngyök. (IX. t. 21–23.)
975. *sír*: Fiatal tizenéves leány. Bolygatott: koponya sérült, bordák kuszált helyzetben. A medence alatt és felett 7 db bronz karika helyezkedett el, szabályos sorrendben. Feltehetően az övet, vagy a ruhát díszítette. (IX. t. 34–40.)
977. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Koponya hiányzik – helyén elszórtan bronz hajtűk, összesen 8 db. (1 félgömbfejű, kettőn üvegyöngy-fej, 5 db sima, díszítetlen.) (IX. t. 41–48.)
978. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan. Karok a test mellett nyújtva. Koponya mellett 2 db bronz hajtű – az egyik üvegyöngy fejű. (X. t. 1–2.)
982. *sír*: Felnőtt. Bolygatott. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Bontás közben 1 db ezüsthóliával bevont nyitott bronz hajkarika került elő. Jobb lábszárcsont külső oldalán 1 db ezüst veret (akcse) volt. (X. t. 3., X. t. 20.)
1007. *sír*: Felnőtt egyén sértetlen csontváza. Bal kar a test mellett egyenesen nyújtva. Jobb kar könyökben behajlítva, kézcsontok a medencében. Jobb és bal fül tájékán 1–1 db nagyobb méretű bronz, bordázott „S” végű hajkarika volt. (X. t. 13–14.)
1008. *sír*: Fiatal felnőtt nő csontváza. Bordák összekuszálva. Koponya két oldalán 1–1 bronz „S” végű hajkarika. (X. t. 15–16.)
1014. *sír*: Fiatal nő sérült csontváza. Csak a törzs csontjai. Koponya jobb oldalán fekszik. Koponyánál 1 db bronz hajkarika, s 2 db töredék (egyik csavart). (X. t. 17–19.)
1018. *sír*: Fiatal csecsemő csontvázmardványa. Koponya roncsolt, karcsonok hiányoznak. Kései koporsós temetkezés. A sír földjében 1 db 1749-es veret. (X. t. 4., 4/a).
1022. *sír*: Fiatal felnőtt sértetlen csontváza. Karok a váz mellett nyújtva. Jobb kéz mellől 1 db ezüst akcse. (X. t. 21.)
1024. *sír*: Felnőtt nő sértetlen csontváza. Karok a váz mellett nyújtva. Koponya két oldalán 2–2 ezüst „S” végű hajkarika. Sírföldjéből, bontás közben 1 db bronz hajkarika. (X. t. 22–26.)
1025. *sír*: Felnőtt nő sértetlen csontváza. Kései koporsós temetkezés. Karok a test mellett nyújtva. Koponya körül hajtűk – 1 db aranyozott, kis gömb fejű, 13 és fél db bronz hajtű, valamint 1 db bronz hajkarika, s 2 db bronz félgömb volt. (X. t. 27–42., 43., 43/a).
1029. *sír*: Fiatal nő sértetlen csontváza. Karok a váz mellett nyújtva. Koponya két oldalán 1–1 db ezüst „S” végű hajkarika. (XI. t. 1–2.)
1042. *sír*: Fiatal leányka sértetlen csontváza. Karok a váz mellett egyenesen nyújtva, bal kar könyökben behajlítva, kéz a medencében. Koponya körül 4 db „S” végű hajkarika – 3 db csavart szárú ezüst, s 1 db sima bronz „S” végű hajkarika volt. (XI. t. 3–6.)
1050. *sír*: Felnőtt egyén (nő) sértetlen csontváza. Bal kar a váz mellett egyenesen nyújtva, jobb kar könyökben behajlítva, alkarcsont a vázon, Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db hajkarika – egyik nagyobb méretű bronz „S” végű, másik kis méretű sima hajkarika (bronz). (XI. t. 7–8.)
1052. *sír*: Fiatal egyén (nő) sértett csontvázmardványa. Jobb medencealapát és karcsonok hiányoznak,

Bal kar a test mellett egyenesen nyújtva. Koponyánál két oldalt 1–1 db nagyobb „S” végű hajkarika, s egy fél töredéke. (XI. t. 9–11.)

1059. *sír*: 3–4 éves gyermek csontváza. Karok a váz mellett nyújtva. Korai koporsó nélküli temetkezés. A koponyánál 1 db kicsi bronz S végű hajkarika. (XI. t. 12.)

1060. *sír*: Felnőtt egyén (nő) sértett csontváza. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Jobb kar a váz mellett egyenesen nyújtva, bal kar könyökben behajlítva, kéz a jobb medencelapáton. Koponya két oldalán 1–1 db „S” végű hajkarika. (XI. t. 13–14.)

1061. *sír*: Felnőtt egyén téglakeretes temetkezése. Karok a váz mellett nyújtva. Jobb térd mellett 1 db vas-kés. (XI. t. 44.)

1066. *sír*: Fiatal gyermek (1–2 éves) csontvázmaradványa. Könyök vonalától lefelé hiányzik. Koponyánál 1 db bronz nyitott, sima végű hajkarika. (XII. t. 3.)

1069. *sír*: Felnőtt egyén sértetlen csontváza. Korai koporsó nélküli temetkezés. Kerekített végű, lábaknál összeszűkülő sírgödör. Nyakcsigolyáknál gyöngysor (ametisztek és pasztagyöngyök). (XI. t. 16–43.)

1070. *sír*: Fiatal felnőtt nő sértett csontváza. Jobb oldali kar és lábszárcsontok hiányoznak. Bal kar könyökben behajlítva, alkarcsontok a testen. Koponya két oldalán 1–1 „S” végű hajkarika. (XI. t. 46–47.)

1075. *sír*: Kettős temetkezés (utántemetés). A felső fiatal, felnőtt nő csontváza. Az állkapocs bal oldalán 1 db ezüsthóliával bevont köpüs végű hajkarika. (XI. t. 45.)

1079. *sír*: Fiatal gyermek (leány) sértett csontvázmaradványa. Csak koponya és néhány borda van meg. (A csontváz többi részét az 1080. sír ásásakor sértették meg.) Koponya két oldalán 1–1 kicsi bronz „S” végű hajkarika. (XI. t. 48–49.)

1085. *sír*: Fiatal gyermek sértetlen csontváza (10–12 éves). Kései, koporsós temetkezés. Bal kar test mellett egyenesen nyújtva, jobb is a test mellett, kéz a medencelapáton. Pártamaradvány. (XII. t. 1.)

1091. *sír*: Fiatal leány (4–5 éves) bolygatatlan csontváza. Karok a váz mellett nyújtva. Kézcsontok a medencelapáton. Koponya körül gyöngyös pártamaradvány (XII. t. 2.).

1092. *sír*: Fiatal leány (tizenéves) sértett csontvázmaradványa. Lábszárcsontok hiányoztak, bordák bolygatottak. Koponya mellett gyöngyös pártamaradványa. Kései, koporsós temetkezés. (XII. t. 13–14.)

1101. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatatlan csontváz. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. Jobb kéz ujjpercei között 1 db bronz gyűrű (XII. t. 4.)

1102. *sír*: Felnőtt. Bolygatott. Sírföldjében 1 db szlavón érem. (XII. t. 11., 11/a)

1109. *sír*: Felnőtt. Bolygatott. Lábszárcsontok hiányoznak. Kézcsontok mellett érem (Szt. István). (XII. t. 15.)

1110. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Csak a koponya és a

törzs csontjai. Koponya jobb oldalán 1 db nagyméretű bronz „S” végű hajkarika. (XII. t. 15.)

1120. *sír*: Fiatal leány bolygatott csontvázmaradványa. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db nagyméretű bronz „S” végű hajkarika. Jobb kéz középső ujján bronz karikagyűrű. (XII. t. 6–8.)

1126. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott. Csak a koponya és karcsontok, s a törzs csontjai. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 db „S” végű hajkarika volt. (XII. t. 9–10.)

1145. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Koporsós temetkezés. Karokat könyökben behajlították, alkarokat a testre helyezték. A lábfejcsonatok felett 1 db vas patkó. (XII. t. 12.)

1149. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Karokat könyökben behajlították, alkarcsontok a vázon. A sírföldjéből 1 db bronz érem (Zsigmond-kori) került elő. (XII. t. 16.)

1150. *sír*: Felnőtt. Bolygatatlan. Kései koporsós temetkezés. Jobb kéz mellett 1 db bronz érem. (XII. t. 17.)

1163. *sír*: Nő (fiatal). Bolygatott: csak a koponya, felkarcsontok és a törzs csontjai. Bordák között 1 db bronz amulett (búcsúi kegytárgy Máriacellről). (XIII. t. 1–1/a)

1182. *sír*: Gyermek. Bolygatott. Koponya jobb oldalán bronz, ovális, sima, nyitott hajkarika. (XIII. t. 2.)

1183. *sír*: A XXV/2. sz. szelvény 7. sz. gödrének alsó szintje alatt, a sárga anyagban, sírfolt nélkül jelentkező csontváz. Felnőtt nő sértetlen csontváza. Karok a váz mellett szorosan nyújtva. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 „S” végű hajkarika. (XIII. t. 3–5.)

1190. *sír*: Felnőtt nő csontváza. A jobb oldali bordák egy kései gödör által megsértve. Jobb kar a váz mellett egyenesen nyújtva. Bal kar könyökben derékszögben behajlítva. Koponya jobb és bal oldalán 1–1 „S” végű hajkarika. (XIII. t. 6–7.)

1192. *sír*: Felnőtt nő sértett csontváza. Koponya roncsolt. A bal kar a váz mellett enyhén behajlítva. Jobb karcsont eredeti helyéből kimosztva, a jobb oldali bordákon. A lábszárcsontok későbbi temetkezés által átvágva. Koponyánál S végű hajkarika és a koponya alatt egy db nyitott bronz karika (4 db-ra törve). (XIII. t. 8–9.)

1197. *sír*: Kései koporsós temetkezés. Felnőtt egyén rossz megtartású csontváza. Tájékozása erősen eltér DNy–ÉK. Karok könyökben behajlítva, alkarcsontok a testre helyezve. Jobb kézfejnél vaskarika (az alsó állkapocsnál zöld patinanyom). (XIII. t. 10.)

1205. *sír*: Korai temetkezés. Szűk, legömbölyített végű, lábánál összeszűkülő sírgödör. Felnőtt egyén sértetlen csontváza. Karok könyökben enyhén behajlítva, kezek a medencében a szeméremcsontokon. Jobb és bal fülénél 1–1 db „S” végű hajkarika (XIII. t. 11–12.)

1207. *sír*: Felnőtt egyén csontváza. Korai koporsó nélküli temetkezés. Karok könyökben enyhén behajlítva, kezek a medencén nyugszanak. Koponya alatt 1 db „S” végű bronz hajkarika (XIII. t. 13.)

1212. *sír*: Felnőtt egyén rossz megtartású csontváza. Karok a váz mellett nyújtva. Jobb ujjperceknél 1 db gyűrű, koponya jobb oldalán 1 db „S” végű hajkarika. (XIII. t. 14–15.)

1213. *sír*: Fiatal egyén (gyermek) sértetlen csontváza. Karok a váz mellett szorosan nyújtva, kézcsontok a medencelapátokon. Koponya jobb oldalán 1 db nyitott Ag-karika (3 db-ra törve). (XIII. t. 16.)

1217. *sír*: Korai temetkezés. Fiatal leány (8–10 éves) sértett csontváza. (Lábszárcsontok az 1195. sz. sír ásásakor átvágva.) Koponya sérült. Nyaknál 1 db öntött bronz lunula. A jobb kéz ujjperceinél 1 db bronz gyűrű. (XIII. t. 17–18.)

1218. *sír*: Felnőtt nő csontváza. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Karok a váz mellett egyenesen nyújtva. A koponya két oldalán, csecsnyúlványnál 1–1 db „S” végű hajkarika, s a koponya alatt 1 db. (XIII. t. 19–20.)

1219. *sír*: Felnőtt egyén csontváza (nő). Kései koporsós temetkezés. Bal kar könyökben derékszögben behajlítva. Kéz a medencében. Nyaknál 1 db amulett (XIII. t. 21.)

1222. *sír*: Fiatal gyermek sértett csontváza. Korai, koporsó nélküli temetkezés. Karok a váz mellett könyökben enyhén behajlítva. Csak a jobb combcsont van meg. Alsó állkapocs elmozdulva, alatta 1 db érem (I. István CNH I. 1.) (XIII. t. 22.)

1223. *sír*: Felnőtt egyén sértetlen csontváza. Korai temetkezés. Jobb kar a váz mellett egyenesen nyújtva. Ujjperceknél 1 db bronz gyűrű. Bal kar könyökben enyhén behajlítva, kézcsontok a bal medencelapáton. (XIV. t. 1.)

1225. *sír*: Felnőtt egyén (férfi) sértetlen csontváza. Kései koporsós temetkezés. Karok könyökben behajlítva, a bal derékszögben, a jobb kéz a medencében. Jobb kézen 1 db bronz gyűrű, és a kézcsontok között 2 db kerek üveglap. (XIV. t. 2–4.)

1226. *sír*: Kései koporsós temetkezés (férfi). Karok derékszögben behajlítva, alkarcsontok a testen. Csuklónál zöld elszíneződés, az ujjpercek között bronz corpus. (XIV. t. 5.)

1232. *sír*: Korai koporsó nélküli temetkezés. A csontváz jobb oldalát az 1204. sz. sor ásásakor sértették meg. Bal kar könyökben hegyesszögben behajlítva, alkar felhelyezve a mellkasra. Koponya jobb oldalán 2 db ovális, nyitott bronz karika és egy bronz „S” végű hajkarika. (XIV. t. 6–8.)

1239. *sír*: Fiatal leány sértett csontvázaradványa. Koponya körül szövet- és bronzsodrony-maradványok – párta díszítő elemei. Könyöktől lefelé hiányzik a csontváz. (Egy későbbi szemétdöör vágta át.) (XIV. t. 5.)

1242. *sír*: Fiatal nő (16–18 éves) csontváza. Koponya sérült. Karok a test mellett nyújtva. Koponya jobb oldalán 1 db S végű hajkarika. A koponya alatt CNH I. 1. Jobb kéz ujján bronz gyűrű. (XIV. t. 16–18.)

III. TEMETŐ ÉS TELEPÜLÉS

A temető Ny-i, É-i részein, mint ahogy már történt említés arról, a temető szélső sírjai között megjelennek a kései beásások foltjai. A különböző rendeltetésű objektumok, szemétdöörök, gabonataroló vermek, szabadban lévő kemencék maradványai és hamusgödreik. Ezek gyakran átvágtak korábbi sírokat is. A beásások a település különböző periódusaiból származnak és számuk a temető területén É felé haladva növekszik.

1. Gödrök, vermek, szabadban lévő kemencék és leletanyagok.

A különböző beásások, objektumok főleg XII–XIV. századi kerámiatöredékeket tartalmaztak, csak kevés korábbi, XI. századi anyag került elő. A leggyakrabban előforduló kerámiatípusok a következők:

1. Sötétszürke-feketés, egész felületén bekarcolt hullámvonal (XXII. sz. tábla, 1., 3., 5., 7.).

2. Szürke és halványvörös, pereme alatt egy-két hullámvonal, majd válltól lefelé csigavonal (XXII. sz. tábla, 2., 4., 6.).

3. Az edény egész felületén csigavonal (XXIII. sz. tábla, 1.).

4. Szürkés és vöröses színű, benyomott fogaskerék mintával díszített fazék töredékei (XXIII. sz. tábla, 3., 4.).

5. Kései, XV–XVI. századi, jól korongolt díszítetlen felületű, profilált peremű fazekak (fedők) töredékei (XXV. sz. tábla, 4.).

A domb tetején É felé haladva a felső rétegekben (1., 2. ásónyom) gyakran fordulnak elő kései, XIV–XV. századi kályhaszemek különböző típusainak töredékei: vöröses hagyma alakú (XXV. tábla, 3.), pohár alakú (XXV. tábla, 1., 2.) és szürke három- és négy-szögletes, korongolt, tál alakúan mélyített kályhaszem típusok (XX. tábla, 1.).

A szemétdöörökben a kerámiatöredékeken kívül állatcsontok, vaseszközök (gyakran átégett állapotban) pl. olló, vaskés, sarlótöredékek, sarkantyú (ld. XVI., XVII. sz. táblák) és fenékö töredékek is előfordulnak (XXV. tábla, 8.).

A leletanyagot a továbbiakban szelvények, illetve ezeken belül objektumok szerinti csoportosításban közöljük.

A XXIII/5. sz. szelvénytáblán a sírok között egy 1 m átmérőjű vörösen átégett réteg kerek foltja volt megfigyelhető. Ez alatt pedig egy nagyméretű verem (d=60 cm, m=150 cm) jelentkezett. A verem belsejéből egész edények kerültek elő; tojásbélyeg pohárka, fehér palack, 2 kisebb és egy nagyobb fazék.

1. *Tojásbélyeg pohárka* (ltsz. 79. 167. 3.). Világossárga, jól korongolt, finom minőségű, kaolinos anyagból, felülete finoman bordázott. Fenekén jól látható a korongról való levágás nyoma (XXI. tábla, 4.). Ezek a talpas, karcsú testű, finom minőségű kaolinos agyag-

ból készült, gondosan korongolt „pohárkák” jól ismeretek többek között a várasatások anyagából.⁵⁰

2. *Fehér palack* (ltsz. 79. 167. 4.). Fehér, öblös hasú, nyakánál összeszűkülő, kaolinós agyagból korongolt, palack formájú edény, felülete finoman korongolt. Az edénytípussal Parádi Nándor foglalkozott behatóan,⁵¹ a mi palackunk a visegrádi fehérkerámiához hasonló, kora XIV. század 2. fele, sötét vége⁵² (XX. tábla, 3.).

3. *Fazék I.* Öblös konyhafazék, kihajló peremű. Szürkésfekete színű, homokszemcsével finoman soványított, dísztelen felületű. Fenekén körben letüremkedés, alján fenékbélyeg (XX. tábla, 4., 5.).

4. *Fazék II.* (ltsz. 79. 167. 1.). Karcsú, nyújtott testű fazék, kihajló, enyhén deformálódott peremmel; felülete simított, dísztelen. Alján küllős fenékbélyeg (XXI. tábla, 1., 3.).

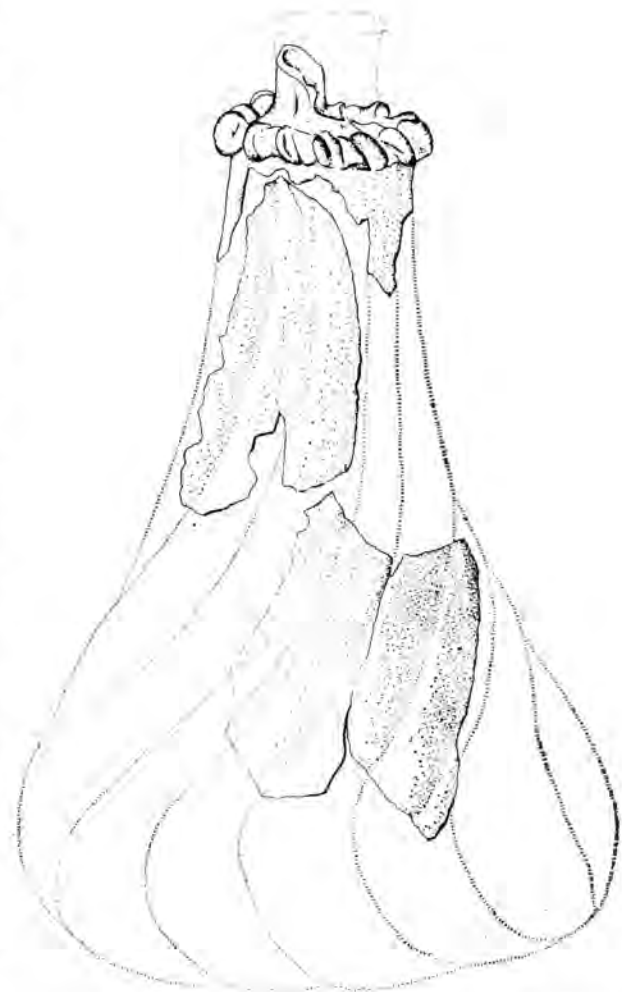
5. *Fazék III.* Nagyobb méretű, mint az előzőek, halványvörösre égetett, a fazék pereme ívesen kihajló, jól korongolt, díszítetlen felületű (XXI. tábla, 3.). A kerámiaegyüttes esetleg a XIV. sz. legvége, de inkább a XV. századra keltezhető.

A XXIV/1–5-ös szelvényben (ld. 1. sz. ábra) egyre több szemétdörr jelentkezett. A XXIV/5. sz. szelvényszakaszban nagyméretű szemétdörrben a kerámiaanyagon kívül csont parókaakaró, csonttű, vas ollók, vaskések és ismeretlen rendeltetésű vaseszközök is voltak (XV. tábla).

Az 1979-ben nyitott É-i kutatóárokban a feltárandó terület nagyságát, a temető É-i határát kívántuk meghatározni. A kutatóárokban még kb. 20 m-es szakaszon jelentek sírok, majd az 1125. sz. sír után beásások metszetei mutatkoztak: szemétdörrök, gabonatarolók verem, és egy nagyméretű, kör alakú, „cölöpös építmény”, továbbá kemencemaradvány, a kutatóárok É-i végében pedig szemétdörr. A kutatóárokban jelentkező gabonataroló verem és a cölöpös objektum sírokat vágott át. (A cölöpös építmény mellett, 1128. sz. sír pl. „S” végű hajkarikát tartalmazott.) Mindez arra utal, hogy a telep idővel a temető elhagyott részeire is kiterjedt. A datáláshoz támpontot nyújt a kutatóárokban feltárt méhkas-alakú gabonataroló verem anyaga; a töltelékföldből XIV–XV. századi kerámia töredékek, egy tojáshej pohárka (XX. tábla, 2.) került elő (u. ott még nagymennyiségű üvegtöredék, állatsont, a gödör alján magvak).

A fentebbi objektumokból származó leletanyag közül a gabonataroló veremből előkerült üvegtöredéket emeljük ki,⁵³ Ezek a töredékek a XII–XIV. századi üvegek több típusát képviselik és kivéve a „golyvásnyakú palackot”, az eddig ismert középkori lelet-

együtteseink minden típusát megtaláljuk a gödör anyagában.⁵⁴ (XXVI–XXIX. tábla.) Cseppes pohártöredékek, bordázott oldalú poharak, csavart testű és bordázott palackok töredékei – ezeknek több fajtája is előfordul a rossz megtartású töredékek között (néhányik szinte elüvegtelenedett). (35. ábra) Az anyag túlnyomó részét egy jellegzetes XII–XIV. századi palackforma töredékei alkotják, a kettőshasú, ún. „kónikus” palack töredékei.⁵⁵ Hosszú, karcsú nyak, mely lefelé szépen ívelten öblösödik, hasát egy összeszűkülő gyűrű választja ketté, majd a hordó alakú alsó rész fokozatosan enyhén szűkül, és talpgyűrűben végződik. A töredékek között leginkább nyak és

35. ábra: Bordázott, csavart testű üvegpalack rekonstrukciós rajza (Rajz: Bajókné Sótanyi Mária)

50. Tulajdonképpen díszkerámiának számít, GARÁDI SÁNDOR nevezte el tojáshej-kerámiának.

51. PARÁDI NÁNDOR: A balatonfenyvesi agyagpalack, FA VII (1955) 141–147. o.

52. A mi palackunk a visegrádi fehérkerámiához hasonló. (HÉJJ MIKLÓS: Múzeumi Füzetek, 1954. XIV. sz. II. fele, sötét végére keltezhető.)

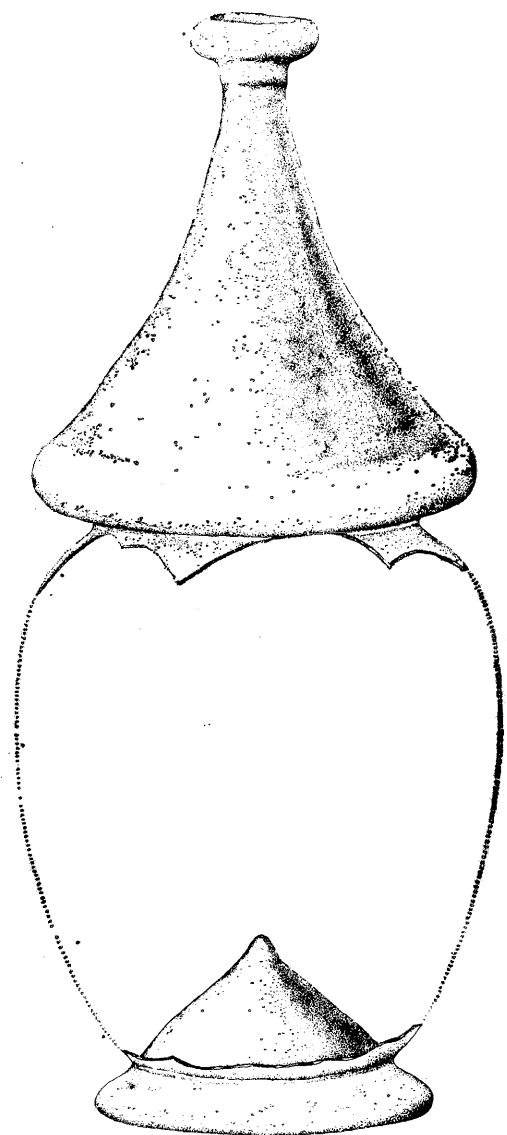
53. SZABÓ KÁLMÁN: Az alföldi magyar nép, 114. o. a 112-

en talprészeket közöl. (540-tól 544-ig XV–XVI. századi kettős kúpos palackok fenék-, ill. talprészek.)

54. H. GYURKI KATALIN: Glasfunde aus dem 13. und 14. Jahrhundert im mittelalterlichen Dominikanerkloster von Buda. AAH XXIII/1971. 199–22. o.)

55. A kettőskúpos palack rekonstrukcióját ld. H. GYURKI KATALIN i. m. Abb. 16., 219. o.

teljes felső részeket, közepüket osztó vállgyűrűket, és középen fönt kúposan végződő talprészeket találunk. Sajnálatos módon nem állítható össze a teljes forma megbízhatóan egyazon palack töredékeiből, de hitelesnek fogadhatjuk el a kikövetkeztetett forma rajzbeli rekonstrukcióját. (36. sz. ábra) Ilyen palack

36. ábra: Kettős kúpos palack rekonstrukciós rajza (Rajz: Bajókné Sóttonyi Mária)

töredékei kerültek elő a budai domonkos kolostor feltárásán,⁵⁶ a Dísz tér 10. sz. ház kútjából,⁵⁷ a Tabánból,⁵⁸ valamint ásatásunkhoz iközlelbbi lelőhelyről, a kaposszentjakabi apátság feltárásakor.⁵⁹ A rekonstruált palackforma azonos a Szalay Zoltán által kikövetkeztetett formával.⁶⁰

A fentebbi üvegtípus a németországi üveganyag-gal foglalkozó irodalomban mint „kónikus” palack szerepel és általában mint németországi eredetű típust tartják számon.⁶¹ Fucks⁶² és Bremen⁶³ fellépését már a XIV. századra feltételezi.

H. Gyürki Katalin véleménye szerint bizonyos típusú üvegek a leletgyűttesekben mindig együtt jelennek meg; így a cseppes poharak, golyvásnyakú palackok és kettős kúp alakú palackok együtt szerepelnek a XIII. századi leletgyűttesekben. Ezek közül két típus keleti stílusjegyeket visel. A golyvásnyakú típustól hosszabb életűek a cseppes poharak és kettős kúpos palackok, melyek még a XIV. századi leletgyűttesekben is együtt fordulnak elő.⁶⁴

A már említett kutatóárok északi végében jelentkező személgödör kevés Árpád-kori kerámiatöredéket (hullámvonalas és csigavonalas fazekak, oldaltöredékek) és egy II. Endre korabeli érmet tartalmazott (1205–1235). A cölöpös építmény teljes feltárását 1980-ban végeztük, ekkor egy É–D irányú szelvényt nyitottunk a kutatóárok Ny-i oldalán. A cölöpös objektum szabályos kör alakú metszetként jelentkezett, közepén egy tüzelőhely maradványával. Az objektum átmérője a jelentkezési szinten 320 cm, fala részösen szűkülő, a fenékszíntén mért átmérő 230 cm. A szabályos gödör lejtős falának tövében 22 cölöplyuk sorakozott egymástól kb. 20–22 cm távolságra. A cölöplyukak átmérője 12–15 cm, megállapítható mélysége 10–15 cm, végük hegyes. A gödör közepén egy nagyobb, 25 cm-es átmérőjű cölöplyuk jelentkezett, ez a tetőzet-konstrukció központi ágasfájával magyarázható. A tetőzet feltehetően kúpos lehetett és a hajdani járószintre támaszkodott. A gödör falában vízszintes irányban bemenő cölöplyukak is voltak, szerepük tisztázatlan. (37. ábra) A metszeti rajzon jól látható az elhagyott gödörobjektum szakaszos feltöltődése: kevert föld és égett hamus rétegek váltják egymást (38. sz. ábra). A gödör leletanyagát zömében XII–XIII. századi kerámiatöredékek, valamint állatcsontok alkotják, de legfelsőbb rétegéből XV. századi jól korongolt, vékony falú, világossárga, kihajló profilált peremű fazék töredékei kerültek elő. Az alsóbb rétegekből pedig sötétszürke, feketés, kézi korongolású edé-

56. H. Gyürki Katalin i. m.

57. DÍSZ TÉR 10. sz. HÁZ – HOLL IMRE: Mittelalterliche Funde aus einem Brunnen von Buda. *Studia Arch.* 4. (Bp. 1966.) 36–38. o.

58. TABÁN üvegleleteiből. Id. H. Gyürki Katalin i. m. 16. abb.

59. A kaposszentjakabi leletek az 1962. évi feltárás során a 6/c jelzésű gödörből kerültek elő. Ásató: Nagy Emese. *Ltsz.* 1967. 161. 1–2.

60. SZALAY ZOLTÁN; Üvegből készült tárgyak rekonstruálá-

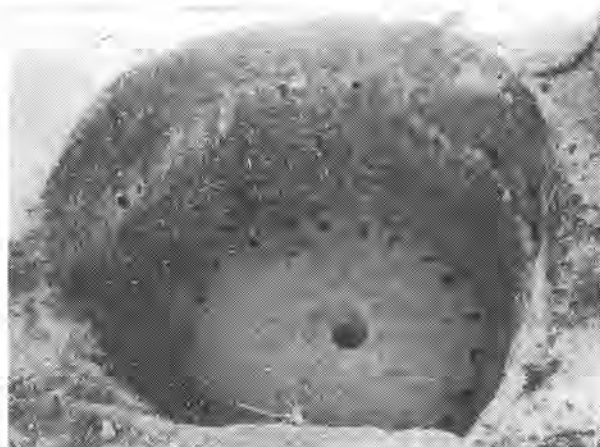
sa. *Múzeumi Műtárgyvédelem*, 1977/4. 145–166. o. (a táci ásatás anyagából).

61. FRANZ RADEMACHER: Die deutschen Gläser des Mittelalters, 1933.

62. FUCHS: Die Glaskunst im Wandel der Jahrtausende. 1956.

63. W. BREMEN: Die alten Glasgemälde und Hohgläser der Sammlung Bremen im Krefeld, Graz, 1964.

64. H. Gyürki Katalin i. m.

37. ábra: Cölöpös építmény (Fotó: Móser Zoltán)

nyek töredékei származnak. (XXIII. sz. tábla, 5., 6., 7. és XXIV. sz. tábla, 1–6.)

A XXI. sz. szelvény DNY-i sarkában (1. sz. ábra) egy kései beásás szürkés, hamus feltja jelentkezett, 2 ásónyom mélységében hullámvonalas fazék töredékei. Az 1. sz. gödör 147 cm átmérőjű, 93 cm mély, fenéke fokozatosan szűkülő. A 2. sz. gödröt erős égési nyomok, hamus föld töltötték ki. A 3. sz. gödör 60 cm átmérőjű, szabályos kör alakú. Benne hamus, faszenes feltöltődés, állatcsontok, Árpád-kori kerámia-töredékek voltak. A 4. sz. gödör leletanyagot nem tartalmazott.

A XXII. sz. szelvény 1. sz. gödre kevés kerámiaanyagot tartalmazott; szürke és halványvörös oldal- és peremtöredékek, bekarcolt hullámvonal és „rádlis” mintával díszítettek. A gödör 2 sirt vágott át (698. sz. sirtól É-ra), anyagában kufikus veret töredéke volt. A 2. sz. gödörből vegyes anyag származik. A csigavonallal díszített fazék oldaltöredékeitől a festett (vörös, geometrikus minta) jól korongolt fazékok töredékéig, XIII–XV. századi kerámia. A 3. sz. gödör mindössze 2 db kerámia-töredéket tartalmazott (csigavonallal és hullámvonallal díszített fazékok oldaltöredéke). A 4. sz. gödörben XII. századi vastag falú, nagyméretű hombáredény töredéke és XV. századi jól korongolt fazék oldaltöredékei voltak. A XXII. sz. szelvény szabadban lévő kemencéjének hamusgödöréből szintén vastag falú, nagyméretű hombáredény oldaltöredékei, valamint XV. századi, jól korongolt, profilált peremű fazék töredékei kerültek elő.

A szelvénytakarás felső szintjéből, az első két ásónyomból Árpád-kori töredékeken kívül vöröses színű hagyma és pohár alakú kályhaszemek, s XIV. századi háromszögletes korongolt kályhaszem származik.

A XXIII/5. sz. szelvénytakarásban a nagyméretű szeméttöredék tartalmazott gazdag leletanyagot: Árpád-kori kerámia, vaseszközök, csont paróvakavará, csont varróút, vasollók (ez utóbbiak ótégett állapotban) (XV. sz. tábla, 1–7.).

A XXIV/1–5. szelvénytakarásban jelentkező szeméttöredékek közül a 2. és 5. sz. gödrök anyagát érdemes említeni. A 2. sz. gödörben Árpád-kori konyhafazékok perem- és oldaltöredékei, s jól korongolt harang alakú fedőtöredékek, egész fedő is, s fenőkővek voltak. Az 5. sz. gödör anyaga többek között hullámvonalas és csigavonalas oldaltöredékek, kései festett fazék oldaltöredékei. A XXV/1. sz. szelvénytakarásban gödör-objektumok jelentkeztek. Az 1. sz. gödör nagyméretű hamusgödör, valószínűleg elpusztult szabadban levő kemence hamusgödre, nagy mennyiségű kerámia-töredékekkel, hamus-faszenes feltöltődéssel, állatcsontokkal. Kései (XV–XVI. századi) kerámiaanyagot tartalmazott, a töredékek főleg XII–XIV. századiak. A főbb típusok az alábbiak:

1. Sötétszürke, korongolt, kavicszemekkel erősen soványított öblös fazék, válltól induló, széles hullámvonalas bekarcolt vonallal díszített. Fenéktöredékén kereszt alakú fenékbélyeg (XI–XII. sz.).

2. Belül vörös, kívül szürkés – világosbarna, kis hullámvonalas, bekarcolt díszítésű fazék, fenékén kereszt alakú fenékbélyeg (XII–XIII. sz.).

3. „Rádlis díszű” oldaltöredék (XII–XIII. sz.).

4. Jól korongolt, sötétszürke, bekarcolt csigavonallal díszített fazék oldaltöredékei (XII–XIII. sz.).

5. Nagyjobb méretű, öblös szájú edény peremtöredéke, nyakán hullámvonal, alatta válltól lefelé csigavonal.

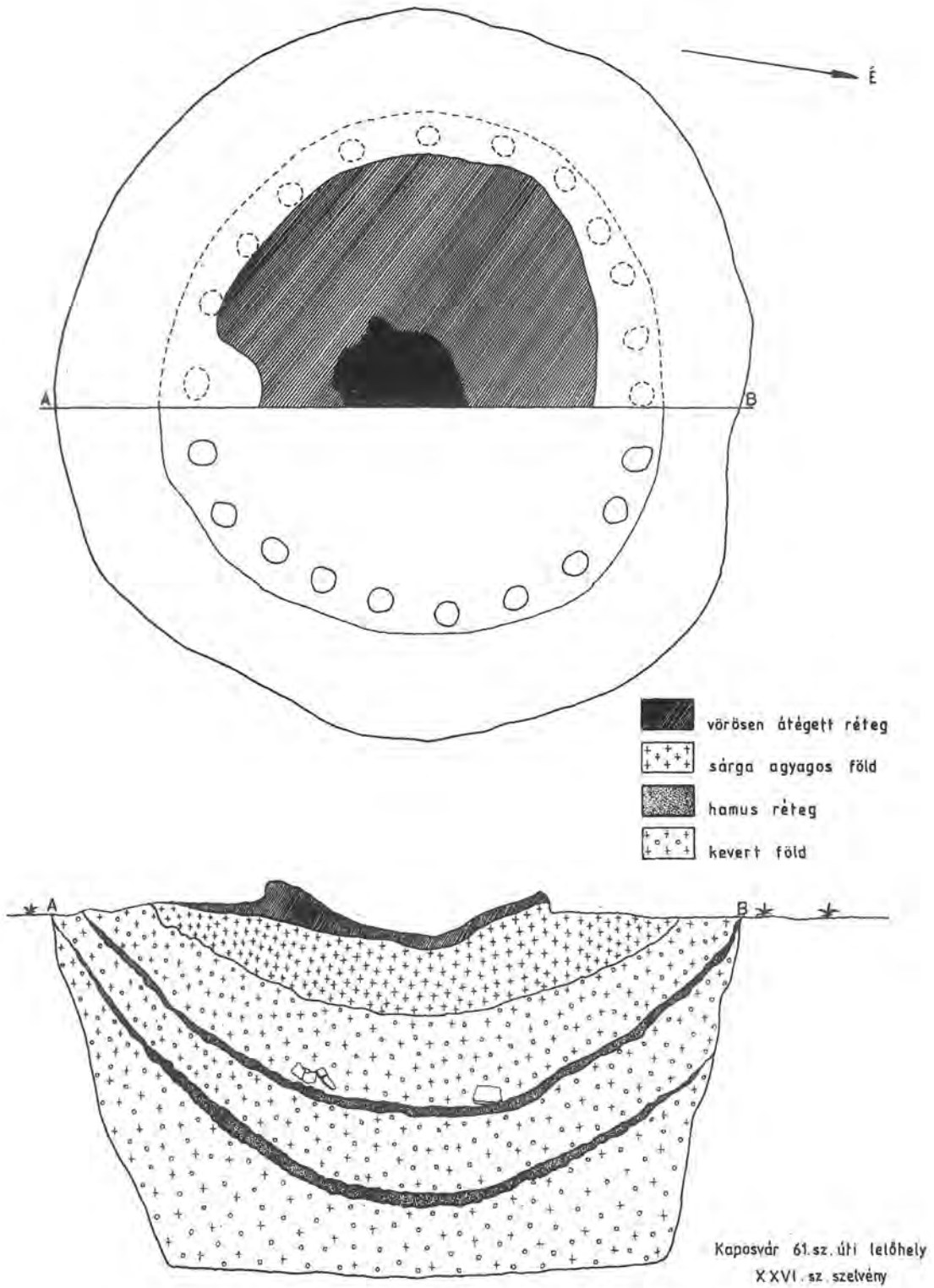
A szeméttöredék anyagában néhány őskori lelet is előfordult, ikóbalatöredék, s a badeni kultúrába tartozó edények perem-, oldal- és fültöredékei.

A 2. sz. gödör leletanyagot nem tartalmazott. A 3. sz. gödörben kevés Árpád-kori töredék volt, jellegében későbbi az 1. sz. gödör anyagánál; ugyaninnen XV. századi festett korsó töredéke is származik.

A 4. sz. gödör anyaga nagy mennyiségű apró, jellegtelen oldal- és peremtöredékekből, állatcsontokból áll. Korai leletanyag alig fordul elő, volt viszont egy egész fedő és egy kisméretű vörös festésű edényke is a leletgyűjtésben. A 6. sz. gödör paticsdarabokon, állatcsontokon kívül XII–XIV. századi kerámia-töredéket tartalmazott.

A XXV/2. sz. szelvényben két szabadban lévő kemence maradványait figyelhettük meg. Az 1. sz. kemence hamusgödörében kevés kerámia volt; vastag falú nagyméretű hombáredény oldaltöredékei; szürke, kavicszemekkel durván soványított fazék töredékei; néhány hullámvonalas és csigavonalas fazék oldaltöredéke. A kemence belsejéből sötétszürke, belül vörös, díszítetlen felületű fazék oldaltöredékei kerültek elő. A 2. sz. kemence hamusgödöréből kései, XIV–XV. századi töredékek (festettek is), néhány csigavonalas töredék, kevés állatcsont és vastöredék származik.

Árpád-kori edényanyagunk között legszebbek azok, melyek a IX. századi temető területéről származnak. A 18. sz. sír melletti szeméttöredék anyaga egy sötétszürke, bepecsételt fogaskerek mintájú fazék töredékeit tartalmazta, valamint egy peremén átfúrt XII. századi kufikus veretet. A töredékekből egy csaknem

38. ábra: Cölöpös építmény metszetrajzai (Rajz: Bajóné Sótónyi Mária)

39. ábra: XIII. századi fazék a IX. századi temető 1. sz. szemétdödréből (Fotó: Gözsy Gáborné)

41. ábra: Hombáredény I. (Fotó: Gözsy Gáborné)

40. ábra: A IX. századi temető sírjai közé beásott 1. sz., középkori kemencemaradvány bontás közben, hombáredény töredékeivel (Fotó: Bárdos Edith)

egész edény állt össze: XIII. századi fazéktípus (39. sz. ábra). A középkori kemencékből és szemétdödrökből, melyeket a IX. századi temető sírjai közé ástak, három teljes nagyméretű hombáredényt lehetett összeállítani. Az 1. sz. kemencében szintén összenyomott állapotban feküdt egy hombáredény (40. sz. ábra): barnásszünke, durva homokszemcsékkel soványított, korongolt, vállán egymást metsző két mély hullámvonallal (m=40,5 cm, száj átm.: 30,5 cm, fenék átm.: 18 cm, öblösség 34 cm) (41. sz. ábra). A 44. sz. sírt átvágó középkori szemétdödr két teljes hombáredény töredékeit tartalmazta. Az egyik csaknem azonos az előző tárolóedénnyel, az eltérés, hogy vállát csak egy hullámvonal díszíti (M=37,5 cm, szájátmérő: 27 cm, fenék átm.: 16,5 cm, öblössége 30 cm). A harmadik edény díszítése ritka típusnak mondható. A kezdődően bekarcolt csigavonal fut körbe, a távolság a vízszintes bekarcolások között fokozatosan nő; a vállon egy 3 cm-es sávon egymást metsző, ferde bevágások rácsa díszít, majd folytatódik a csigavonaldíszítés, lefelé egyre szélesedő körökkel. Az edény fenekén fakorong rostlenyomata. Pereme felálló, gömbölyített széllel. Az edény vállban a legöblösebb, lefelé erőteljesen szűkül (42. sz. ábra). (M:37,5 cm, száj átm.: 30 cm, fenék átm.: 16,5 cm, váll átm.: 28 cm).

2. Településtörténeti vonatkozások

Kaposvár helynevünk az Árpád-kori írott forrásanyagban nem szerepel. A középkori város magját két nagy Árpád-kori központ alkothatta volna: az egyházi központot a zselicszentjakabi apátság, a vi-

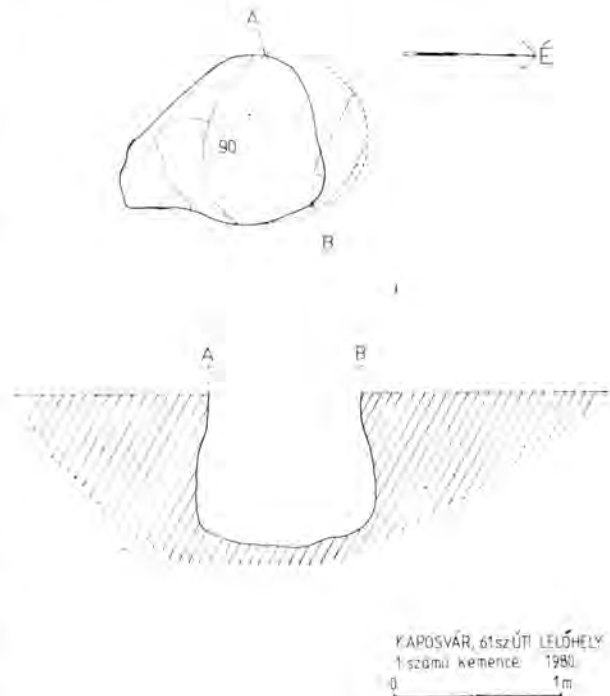

42. ábra: Hombáredény II. (Fotó: Gözsy Gáborné)

lágít a kaposújvári vár, ill. ropolyi uradalom.⁶⁵ Sajátos történelmi fejlődés eredménye, hogy egyik centrum sem vált várossá. Felvetődik a kérdés, hogy vajon a mohácsi katasztrófa előtti időkben léteztek-e települések, illetve volt-e valamilyen településrendszer a mai Kaposvár területén. A megmaradt okleveles adatok szerint, melyek felsorolják a két központ-hoz tartozó településeket, falvakat, eddig nem sikerült az okleveles adatokat régészeti módszerekkel azonosítani, helyesebben olyan település nyomát felkutatni, és fel is tárti, amelyből rekonstruálni lehetne az itteni Mohács előtti népesség életét.

A megelőző korokban sokkal nagyobb mélységben sikerült feltérképezni a mai Kaposvár és környékének benépesítettségét. A régészeti leletek alapján bizonyítható, hogy az avar korban a környék és az egész Kapos-völgy a sűrűn lakott területekhez számítható.⁶⁶ A mai Kaposvárt későavar temetők gyűrűje veszi körül, VIII–IX. századi népesség hagyatékai. A temetkezés ezekben a temetőkben megszakadt a IX. században, tehát az ide települő avagy telepített új né-

pesség új temetőket nyitott. A honfoglalás korából szörványos és kevés leletünk van, nemcsak Kaposvár, de az egész megye területéről.⁶⁷ Az oklevelek, forrásadatok alapján azonban egyértelmű, hogy a területet a X. század első felében már megszállta a magyarság. Bizonyos helységnevek, mint Tarros, Tevel, Tormás stb. alapján is a Kapos jobb partja az Árpádfiaké volt. A X. század közepén a megye területe Fajsz nagyfejedelem tulajdona lett, majd az augsburgi vereség után, 955-ben az ő örökébe Zerint (Szerénd) és Koppány lépett. A Koppány-lázadás leverése után I. István tudatos telepítési politikát folytatott a területen és kialakult a katonai segédnépek, a szolgáltató falvak rendszere (Taszár, Dada, mint szolgáltató falu, Füred 1192-ben Somogyvár birtokaként szerepel, Kecel egy részét pedig királynéi szolgálónépek lakták). Kenese helynevünk az ósláv „Knezsa” (fejedelemasszony) szóból származik. Keszi, Gyarmat helyneveink pedig törzsi helynevek, melyek általában letelepített harcos jobbágyokról kapták nevüket.

43. ábra: 1. sz. középkori kemencemaradvány a IX. századi temető területéről

65. GYORFFI GYÖRGY: Kaposvár az Árpád-korban, Kaposvár, Várostörténeti tanulmányok, 1975. 63. o.

66. SMK 3. 14. oldalon lévő térkép (Bárdos Edith: Avar temető Kaposvár határában).

67. MESTERHÁZY KÁROLY: Nemzeti szervezeti és az osztályviszonyok kialakulása a honfoglaló magyarságnál, Bp. 1980. 38. o. Az általa felsorolt 22 Somogy megyei X–XI. századi temető mellett meg kell még említenünk Somogyaszalót, ahol Erdélyi István 1966-ban végzett leletmentést. A Kossuth L. u. 65. sz. telken 13 csontvázas

sírt tárt fel. (Az 1966. év régészeti kutatásai, Régészeti Füzetek, Ser. I. No. 20. (1967) 67. o. A jelzett helyhez közel 1982-ben, a Kossuth Lajos u. 98. sz. telken leletmentés során 13 AVAR SÍRT tártunk fel (VIII–IX. századi sírokat). 1979-ben KOTCSÉN egy X. századi szegény soros temető 10 sírját tártuk fel, Honty Szilvia kollégánommal. A sírok Ny–K-i tájolásúak voltak, szabályos sírt alkottak – melléklet mindössze egy kisméretű vaskész és egy egyszerű kis bronz hajkarika volt.

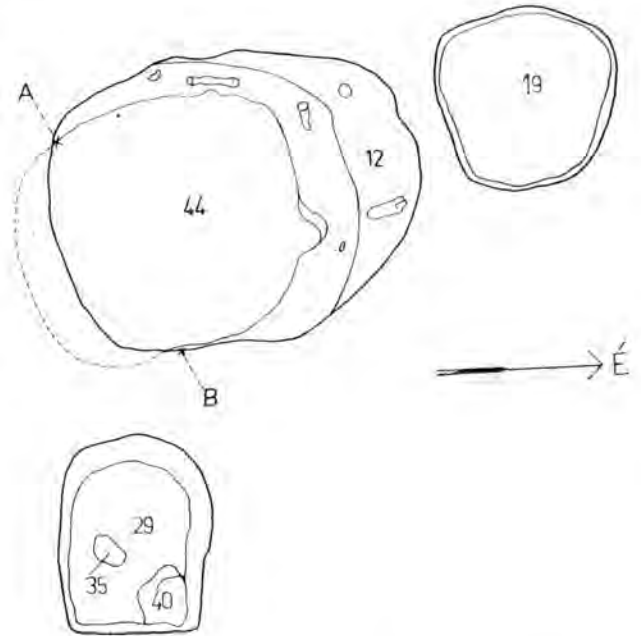
Keszi neve a zselicszentjakabi apátság 1061-es alapító oklevelében szerepel, mely szerint a Kapos túlszéli falu templomával és két malmával az apátság birtoka.

Törzsi helyneveink keletkezését nyelvészeti kutatásunk a X. sz. végére, s a XI. sz. elejére helyezi.⁶⁸ A törzshelynevek az államalapítás után, a katonai telepítések idején keletkeztek. Kniezsa István 215 ilyen helynevet sorol fel.⁶⁹ Ezeket a népesség-csoportokat eredeti szállásterületükről, ahol saját etnikai tömbjükben éltek, kiszakították és a telepítés során idegen környezetbe kerültek. Ilyen falu lehetett az 1061. évi oklevélben említett Keszi is. Györffy György a Kaposvár Árpád-kori történetével foglalkozó tanulmányában a település helyét a mai Toponár területére teszi, az oklevél, a töredékes határleírás, s a földrajzi adottságok figyelembevételével.⁷⁰ A török pusztítás során sok középkori falu pusztult el, mondhatni nyomtalanul, gyakran csak nevük okleveles említése maradt ránk, vagy esetleg még dűlőnevek őrzik helyüket.

A zselicszentjakabi apátság alapítólevelében felsorolt falvak közül szintén sok pusztulhatott el ilyen módon.

KAPOSVÁR, 61 SZ. ÚTI LELOHÉLY
3. számú kemence 1980.

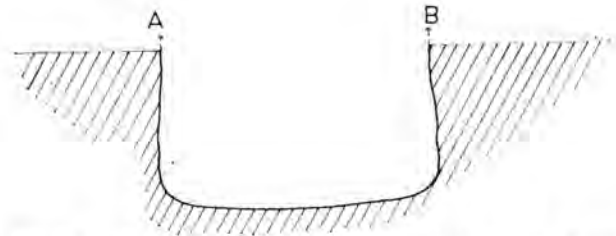
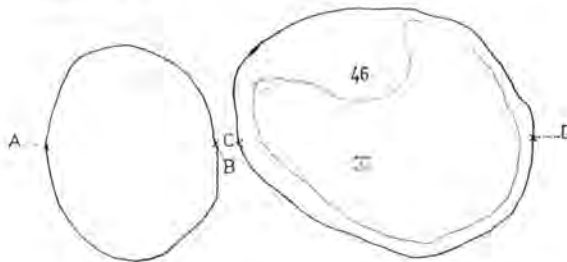
0 1m

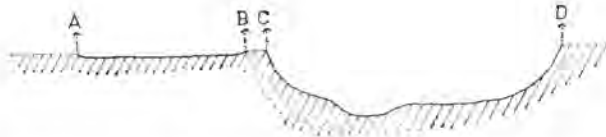
KAPOSVÁR, 61 SZ. ÚTI LELOHÉLY
2. számú kemence 1980.

0 1m

0 1m

45. ábra: 3. sz. középkori kemencemaradvány a IX. századi temető területéről (Rajz: Bajókné Sótányi Mária)

44. ábra: 2. sz. középkori kemencemaradvány a IX. századi temető területéről

68. KRISTÓ GYULA: Szempontok korai helyneveink történeti tipológiájához. Acta Historica, LV. (1976.) 38–44. o. u. a.: Törzsek és törzsnévi helynevek (211–223. o.) Magyar őstörténeti tanulmányok, Bp. 1977. GYÖRFFY GYÖRGY: Tanulmányok a magyar állam eredetéről. A Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára. Szerk: Kodolányi János. Bp.

1959. 156–27. o. u. a.: A magyar törzsi helynevek. Névudományi Vizsgálatok, Bp. 1960. 27–29. o.

69. KNIEZSA ISTVÁN: Magyarország népei a XI. században Szent István Emlékkönyv. II. (Bp.) 1958. 456–461. o.

70. GYÖRFFY GYÖRGY: Kaposvár az Árpád-korban, 69. oldalon lévő térkép.

1959. 156–27. o. u. a.: A magyar törzsi helynevek. Névudományi Vizsgálatok, Bp. 1960. 27–29. o.

nagyszámú éremanyag, illetve ennek minőségi összetétele a kereskedelemre utal. A mészégető kemencék és az ásatási területről előkerült fémeletek, az edényégető kemence maradványa stb. – azt bizonyítják, hogy bizonyos mesterségeket helyben is műveltek. A telep földrajzi elhelyezkedéséből nyilvánvaló, hogy a közeli zselicszentjakabi apátsághoz tartozott. Feltételezhető, hogy a tatárjárás pusztítása után a megmaradt népesség az apátság közelsége miatt nem épített azonnal új templomot, csak jóval később, a XVI. század elején. Ennek a második templomnak pusztulása és a temető XVIII. századig való használata tehát arra utal, hogy egy, a törökidő idején elpusztult falu helyét találtuk meg. Ugyanis arra lehet következtetni, hogy a népesség visszajárt temetkezni a temetőbe. Györffy György azonosítása alapján feltételezhető, hogy a lelőhely esetleg egyik törzsi helynevű településsel, Keszivel azonos.

Felvethető egy másik lehetőség is. A település a zselicszentjakabi apátság kegyurának tulajdonába tartozott. Az apátság a XIV–XV. században a Győr nembeli Szerdahelyi familia magánkegyurasága alatt állott. A Szerdahelyi Dersfiak nagy birtoktömböt

46. ábra: A középkori település néhány objektuma (Fotó: Bárdos Edith)

mondhattak magukénak a XIV–XV. században.⁷¹ Birtokaik leginkább Kaposvár környékén és a Zselicben helyezkedtek el. Kiterjedt uradalmukhoz sok falu tar-

47. ábra: A temető ÉNY-i része – kései koporsós sírok a település korábbi gödreit vágják át (Fotó: Móser Zoltán)

⁷¹ KOMJÁTHY MIKLÓS: A középkor-végi Kaposvár, Város-történeti Tanulmányok, Kaposvár, 1975, 75–90. o.

tozott, közöttük több már a középkorban megszűnt, s ma már csak pusztá. Birtokaik közé tartoztak: Bát,⁷² Biczófalva,⁷³ Bőszénfa,⁷⁴ Deregyne,⁷⁵ Enyezd,⁷⁶ Écsi-Molon,⁷⁷ Gálosfa,⁷⁸ Gallencz,⁷⁹ Gercczemelléke,⁸⁰ Hajmás,⁸¹ Henycseny,⁸² Istvánfalva,⁸³ Irafalva,⁸⁴ Ivánkafalva,⁸⁵ Kálózfalva,⁸⁶ Kaposgyarmat,⁸⁷ Kaposke-

resztúr,⁸⁸ Kaposszerdahely, Lászlófalva,⁸⁹ Sárd,⁹⁰ Surján,⁹¹ Szentbalázs,⁹² Szentlukafalva,⁹³ Szentmiklós,⁹⁴ Szenttamás,⁹⁵ Tótfalu,⁹⁶ Töröcske,⁹⁷ Terjék,⁹⁸ Zaram⁹⁹ stb. Feltehető, hogy a feltárt temetőbe temetkező nézett. Így értelmezést nyernének bizonyos régészeti jelenségek is. A temető É-i szelétől É-ra, a dombte-

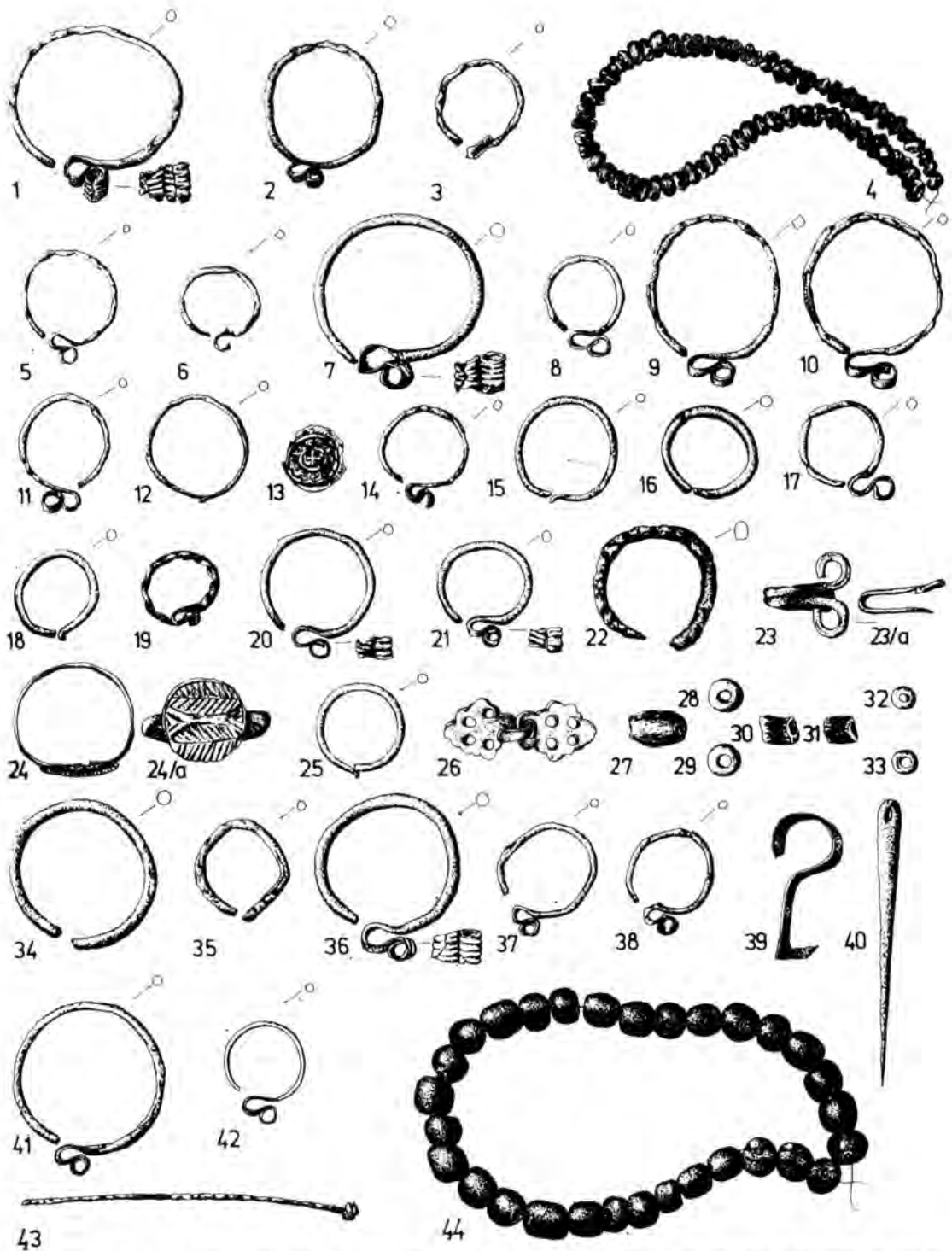
72. BÁT: CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II. 572. o. Villa Both (1335), Both (1346), Baath (1386), Bath (1403-tól) – ilyen formában fordul elő a neve. A Szerdahelyi rokonságé volt, a Kapos mentén feküdt. Ma Cserénfához tartozik, földrajzi neve: BATH UTI. 1454-től 1488-ig Castellum Bath, majd Castellum senfortolicium Bath alakban találjuk.
73. BICZÓFALVA (Biczólaka) ld. Csánki im. m. II. 593. o. Bicolaka (1375), Benzenfalva (1452), Byczófalva (1478) névalakokban találjuk. A Szerdahelyieké volt, Szentbalázs vidékén lehetett. (Ma Zselicszentpálhoz tartozik).
74. BŐSZÉNFA: *Reiszig Ede*: Somogy vármegye községei, MVV, Somogy. Bp. 53. o. Albeus esztergomi kanonok 1237-ben készült összeírásában BOZAIS alakban fordul elő. Középkori neve Bajszinfalva. 1425-ben a Szerdahelyi családé. LUKCSICS JÓZSEF: A veszprémi egyházmegye könyvészete, Veszprém, 1909. 166. o.
75. DEREGENYE: (Szennához tartozik) ld. CSÁNKI: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, II. 600. o. Daragunya (1346), Deregyne (1425), Dregne (1475). A Szerdahelyieké volt, Szentbalázs környékén feküdt. Mai földrajzi neve: Deregyne.
76. ENYIED, ENYZD: (Csánki, II.) 494. o. és 603. o., valamint ERDÉLYI LÁSZLÓ-SÓROS PONGRÁC-REZNER TIBOLD: A pannonhalmi Szent Benedek Rend története III. A pannonhalmi főapátság története, 1905. 1434-ben Miklós Szentmártoni Apát és konventje Somogy megyében, tehát nehezen védhető, távol fekvő, s keveset jövedelmező ENYZD nevű birtokukat több más Zselicsgében fekvő birtokaikkal együtt cserébe adják Szerdahelyi Imrének, a Zala megyei Istvádn, a Veszprém megyei Szék egész, a Győr megyei Csécsény, Fud, Fényő részirtokaiért." Márcadó-pusztá tőzsomszédja. Boldogasszonyfa vidékén feküdt. Ma pusztá Boldogasszonyfától ÉNy-ra, Márcadó-pusztá mellett. Zselickisfaludhoz tartozik.
77. ÉCSI-MOLON: Csánki II. 601–30. Eche (1272), Egházaseche (1358) alakokban fordul elő. 1415-ben a Szerdahelyieknek is voltak itt részeik. 1536-ban Taszár és Orzi között sorolják fel. Földrajzi neve: Ecsi útra dülő. Écsi-Molon 1375-ben Echimolon alakban fordul elő, mai neve Ecsi Molon.
78. GÁLOSFA: REISZIG EDE i. m. 67. o.: 1435-ben a szerző szerint GALUSFALVA alakban fordul elő. A XV. században a Szerdahelyi család birtoka volt (említés 1425, 1489-ből).
79. GELLEN CZ: (Gellencz-pusztá) Csánki II. 608. o.: Kellencz poss. (1472), Gellencz (1478), Gele (1493), Gerlencz (1536) alakokban fordul elő. A Szerdahelyieké volt, Kaposvár vidékén feküdt, dél–délkeletre.
80. GERENCZEMELLÉKE: (Gerenczmelléke, Gerencze, Gerenczevölgy). Csánki II. 608. o. 1346-tól fordul elő különböző írásmódokkal. A Szerdahelyi családé volt, Kaposvártól D-re, Szentbalázs táján feküdt.
81. HAGYMÁS: Reiszig Ede i. m. 1346-ban a Győr nemzetség birtoka volt. 1425 és 1489-ben Haghmas alakban fordul elő az oklevelekben. Ld. Csánki II. i. m. 611. o., Lukácsics i. m. 166. o.
82. HENYCSENY: Csánki II. 612. o. Poss. Henchen (1489). A Szerdahelyiek birtokai között sorolják fel.
83. ISTVÁNFALVA: Csánki II. 614. o. Poss. Istwanfalva (1425) Isthanfalva (1489). A Szerdahelyiek birtoka volt. Gálosfa, Magyarfalva és Szenttamás-puszták vidékén feküdt, Kaposvártól D-re,
84. IRAFALVA: (Irefalva): Csánki II. 614. o. Poss. Irafalua et alia Irafalua (1375), Irefalua (1408). A Szerdahelyieké volt, Gálosfa és Szentbalázs vidékén feküdt. Földrajzi neve: Irafa. (Kaposgyarmathoz tartozik.)
85. IVANKAFALVA: (Ivánka-pusztá). Csánki II. 615. o., valamint Reiszig Ede i. m. 74. o. A szerzők szerint Ivánka-pusztá helyén Ivánfalva község feküdt, mely a Győr nemzetség tulajdona volt. Poss. Iwanfalwa (1346), Iwanfalwa (1501) alakokban fordul elő. Ma Hajmás határában pusztá.
86. KALOZFALVA (Kálózfalva): Csánki II. 616. o., Kalozfalua (1376), Kalozfawa (1425), Kalafalwa (1452) alakokban található. A Szerdahelyi-család tulajdona volt és a zselicszentjakabi apátságé. A mai Gálosfa és Bőszénfa helyeségek, s Törjék-pusztá vidékén feküdt.
87. KAPOSGYARMAT: Csánki II. 69. Yomoth (1296), Gyarmath (1375) alakokban fordul elő, 1296-ban a Győr nemzetség fia Ders fia Ders birtoka (ld. Reiszig Ede i. m. 85. o.).
88. KAPOSKERESZTÚR: A helység azonos azzal a pannonhalmi apátság birtoka volt. 1328-ban a szentjakabi apátságé és a Dersfiak birtoka. 1364-ben ismét a pannonhalmi apátságé. A középkorban Tolna vármegyéhez tartozott. (Reiszig Ede i. m. 86. o.)
89. LÁSZLÓFALVA: Csánki II. 624. o. Poss. Lazlófalwa (1472) alakban említik meg. A Szerdahelyiek birtoka volt. Kaposvártól DK-re keresendő.
90. SÁRD: Csánki II. 639. o. Saard (1346), Sard (1454). A Szerdahelyiek birtoka volt. Ma Somogysárd.
91. SURJAN: Csánki II. 641. o. Suryan (1346), Suran, Surian (1408), Surian poss. (1440), Swryan poss. (1478), Swrsan pred. (1490) alakokban találjuk. Szentbalázs vidékén feketett. (Ma Sántoshoz tartozik, földrajzi neve Surjan.)
92. SZENTBALÁZS: Csánki II. 643. o. Sanctus Blasius (1346) Ecclesia Sancti Blasii (1376), Zenthbalas (1454). Ma Szentbalázs néven Kaposvártól K-re található.
93. SZENTLUKA: (Szent-Lukácsfalva) Csánki II. 645. o. Villa monastrei S. Jacobi Zenthluca vocata (1346) Poss. Zenthlukachfalwa (1425), Zenthluca (1452). Ma Szent-Luka néven pusztá, Gálosfa és Gyarmat mellett, melyekkel együtt a Szerdahelyieké volt. Ma Gálosfához tartozik.
94. SZENTMIKLÓS: Csánki II. 646. o. Poss. Zentmiclos (1346), Zentmiklós (1425). A Szerdahelyi-rokonságé volt, Szentbalázs vidékén feküdt. Lehet, hogy azonos a zselicszentjakabi apátság birtokában 1376-ban felsorolt Keresztuszentmiklós-laka faluval. Ma földrajzi neve Szentmiklós, Hajmáshoz tartozik.
95. SZENTTAMÁS: Zenthamas (1425), Zenththamas (1452) alakokban fordul elő a falu neve oklevelekben. A Szerdahelyi-családé volt. Ma pusztá, Gálosfától DNy-ra található, Bőszénfához tartozik, Szenttamás-pusztá néven. Ld. Reiszig Ede i. m. 53. o. A szerző szerint a középkorban jelentékeny falu volt.
96. TÓTFALU: Csánki II. 652. o. Thotfalw, Thothfalw (1452). Ma pusztá, Gálosfa mellett, ÉNy-ra. Cserénfához tartozik.
97. TÖRÖCSKE: CSÁNKI II. 651. o. Poss. Therepchke (1492). A Szerdahelyi Dersfiaké volt, ma Töröcske.
98. TÖRJEK: (Terjék): Csánki, II. 651. o. Poss. Theyek (1425). Ma pusztá Törjék néven, Bőszénfához tartozik.
99. ZARAN, ZARON, ZARAMP, Zarm: Csánki II. 657. o. Ma Zaran-pusztá Kaposvár és Kaposfüred között, mely utóbbit 1390-ben határosnak mondják. Toponárhoz tartozik. Ld. MALYUSZ ELEMÉR: Szigmond-keri oklevéltár, I. 200. o.

tőn a szántásban nagy mennyiségű kályhatöredék gyűjthető. A szemétdödrök anyagából is több, XIV. századi szürke kályhaszem került elő. Az objektumokból és a temető bizonyos sírjaiból előkerült leletek, így a tojánhéj kerámia, a szép és változatos formájú üvegpalackok, poharak import áruja, a csont parókavakaró-tű, az aranyozott ezüst rezgőtűk nem tartoznak a középkori köznépi falvak, templomok körüli temetők jellegzetes anyagához. Ugyancsak magyarázatot nyernének a mészégető kemencék. A XIV–XV. század békés időszakot jelentett a szentjakabi apátság birtokperekkel bővelkedő történetében. A nagyobb méretű építkezések, így a gótikus stílusú átépítés idejét is erre az időszakra lehet helyezni.¹⁰⁰

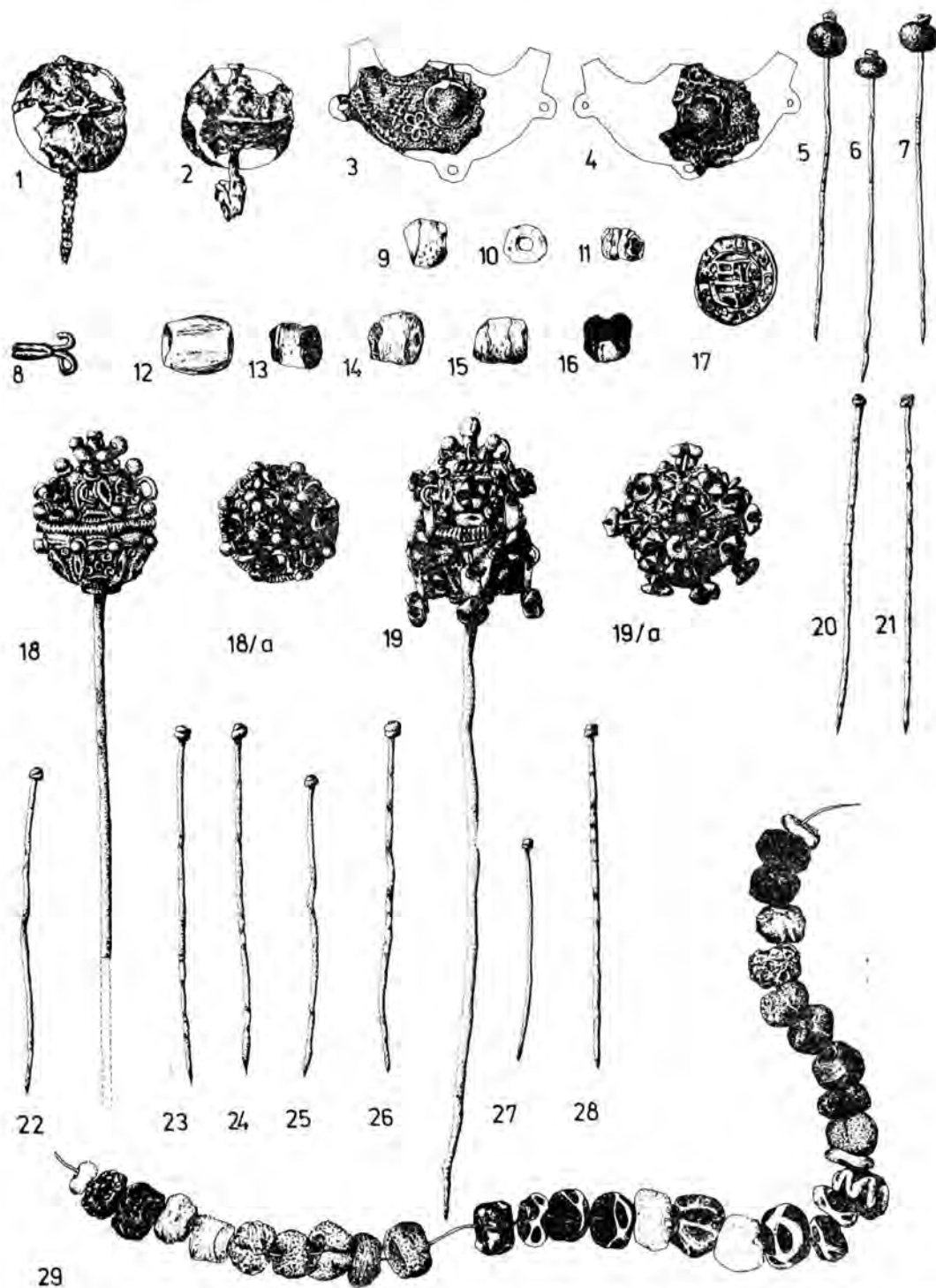
Összefoglalva a középkori, későközépkori vonatkozású eredményeinket, feltehető, hogy amennyiben tovább folytattuk volna a terület feltárását É felé, nemesi udvarház maradványai és a település más objektumai kerültek volna elő. Annak ellenére, hogy ezzel a lehetőséggel számolhatunk, a további feltárás eredményességét mégis kérdésessé teszi a lelőhely nagyarányú bolygatottsága. (A település meglévő jelenségei 30–40 cm mélységben jelentkeznek, s a település, ill. a lelőhely kétharmadát elhordták.) Ezek a körülmények nem tennék lehetővé településszerkezeti megfigyeléseket, legfeljebb néhány részlet feltárását.

BÁRDOS EDITH

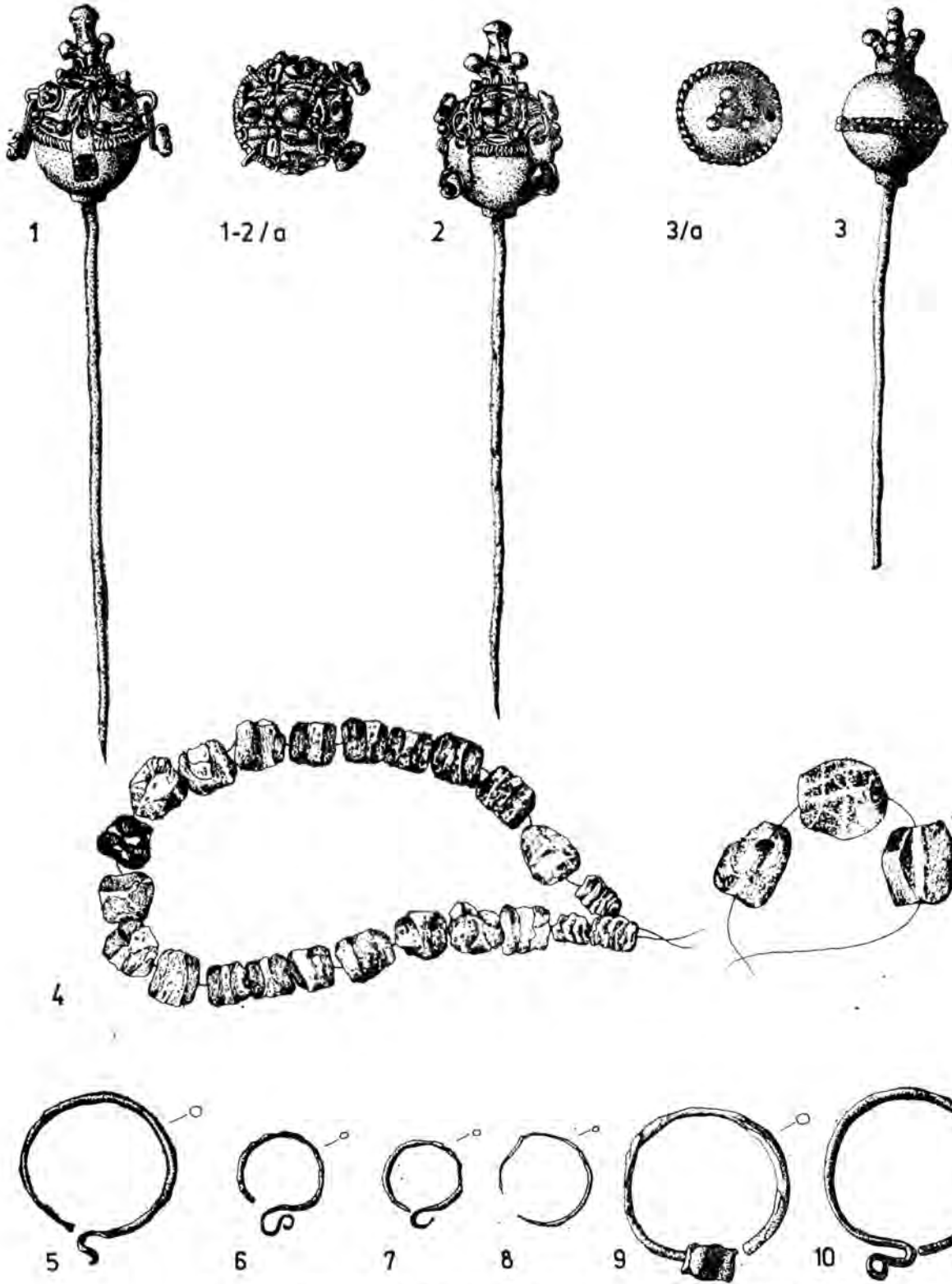
100. Zádor Mihály: Kaposvár.

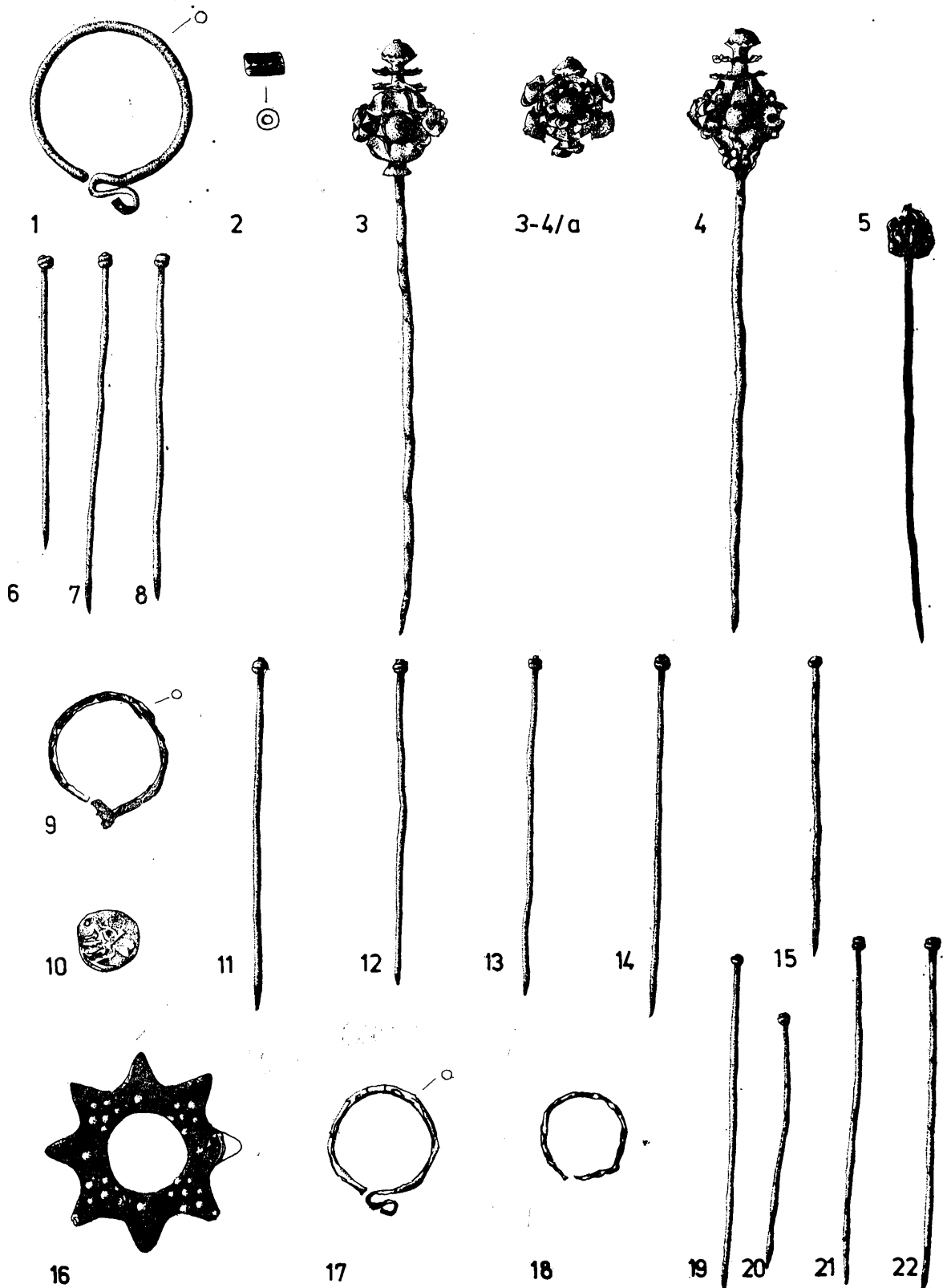
I. tábla: 1=696. sz. sír, 2=697. sz. sír, 3=697. sz. sír, 4=697. sz. sír, 5-6=698. sz. sír, 7-8=699. sz. sír, 9-13=701. sz. sír, 14=703. sz. sír, 15-16=705. sz. sír, 17=707. sz. sír, 18-19=710. sz. sír, 20-22=718. sz. sír, 23=722. sz. sír, 24-24/a=725. sz. sír, 25=733. sz. sír, 26=743. sz. sír, 26-33=743. sz. sír, 34-35=748. sz. sír, 36=749. sz. sír, 37-38=751. sz. sír, 39-40=752. sz. sír, 41-42=753. sz. sír, 43=759. sz. sír, 44=760. sz. sír.

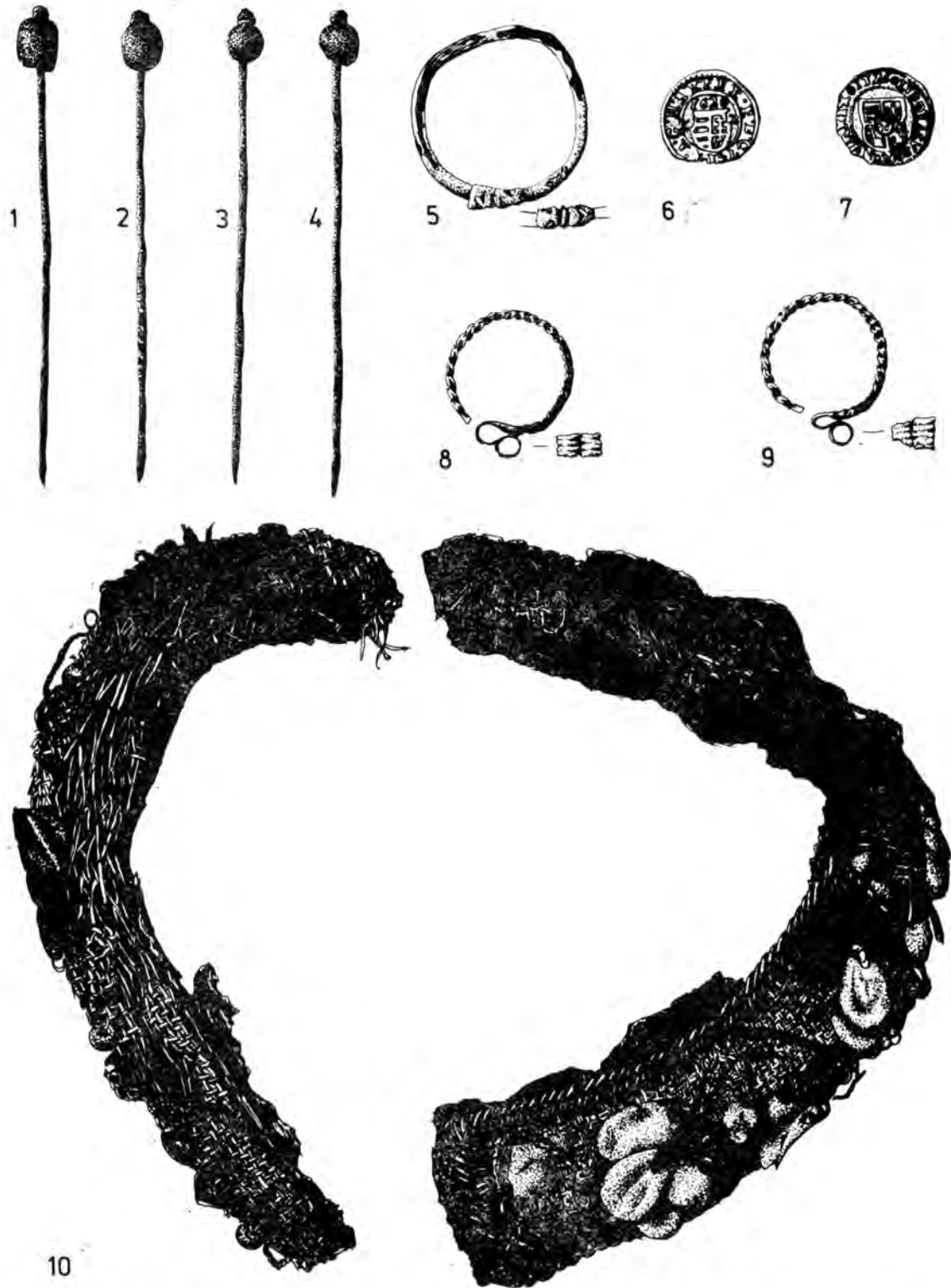
II. tábla: 1-8=761. sz. sír, 9-16=767. sz. sír, 17=770. sz. sír, 18-21=772. sz. sír, 22-28=773. sz. sír, 29=774. sz. sír.

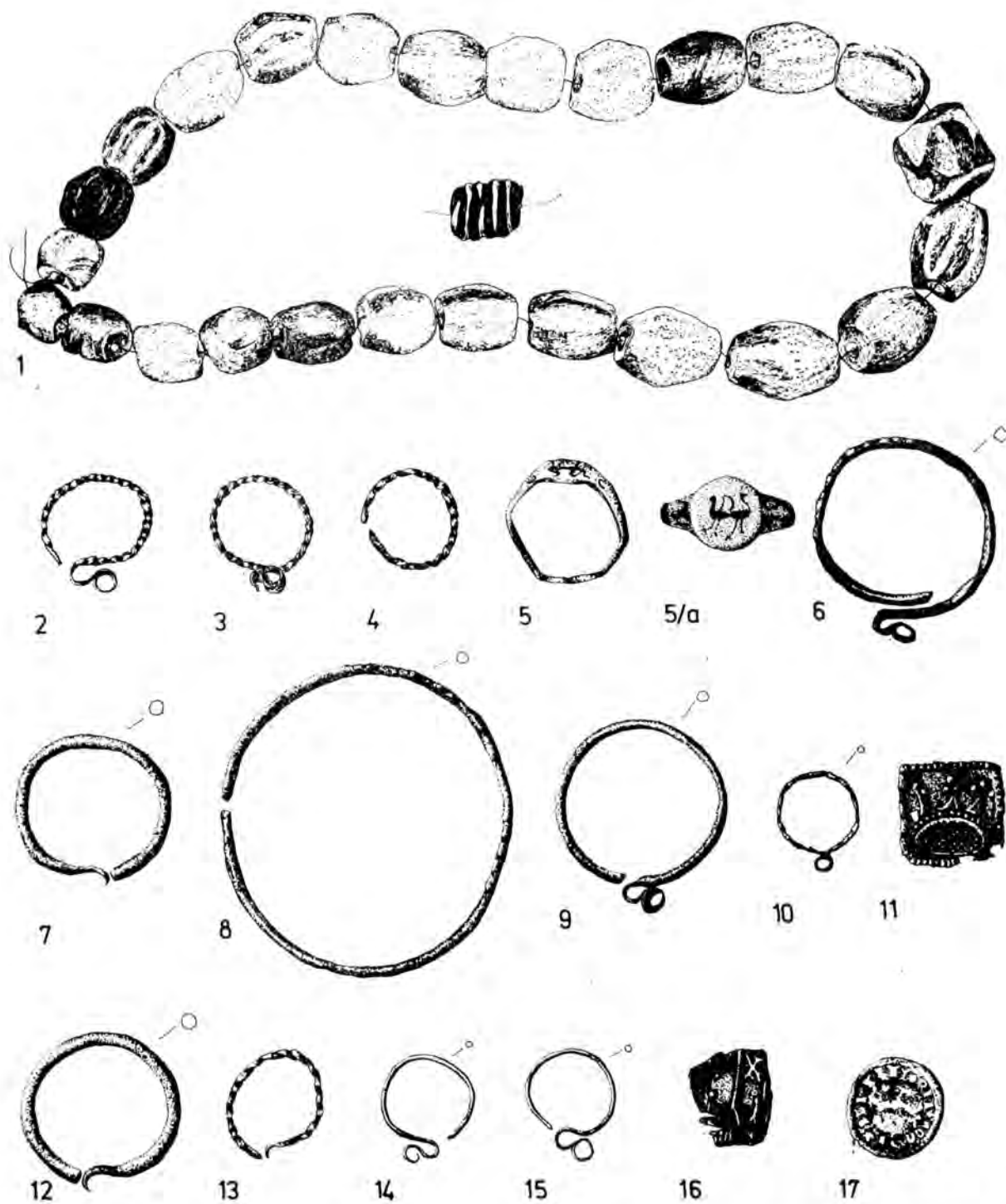
III. tábla: 1-3/a=773. sz. sír, 4-8=776. sz. sír, 9=777. sz. sír, 10=792. sz. sír.

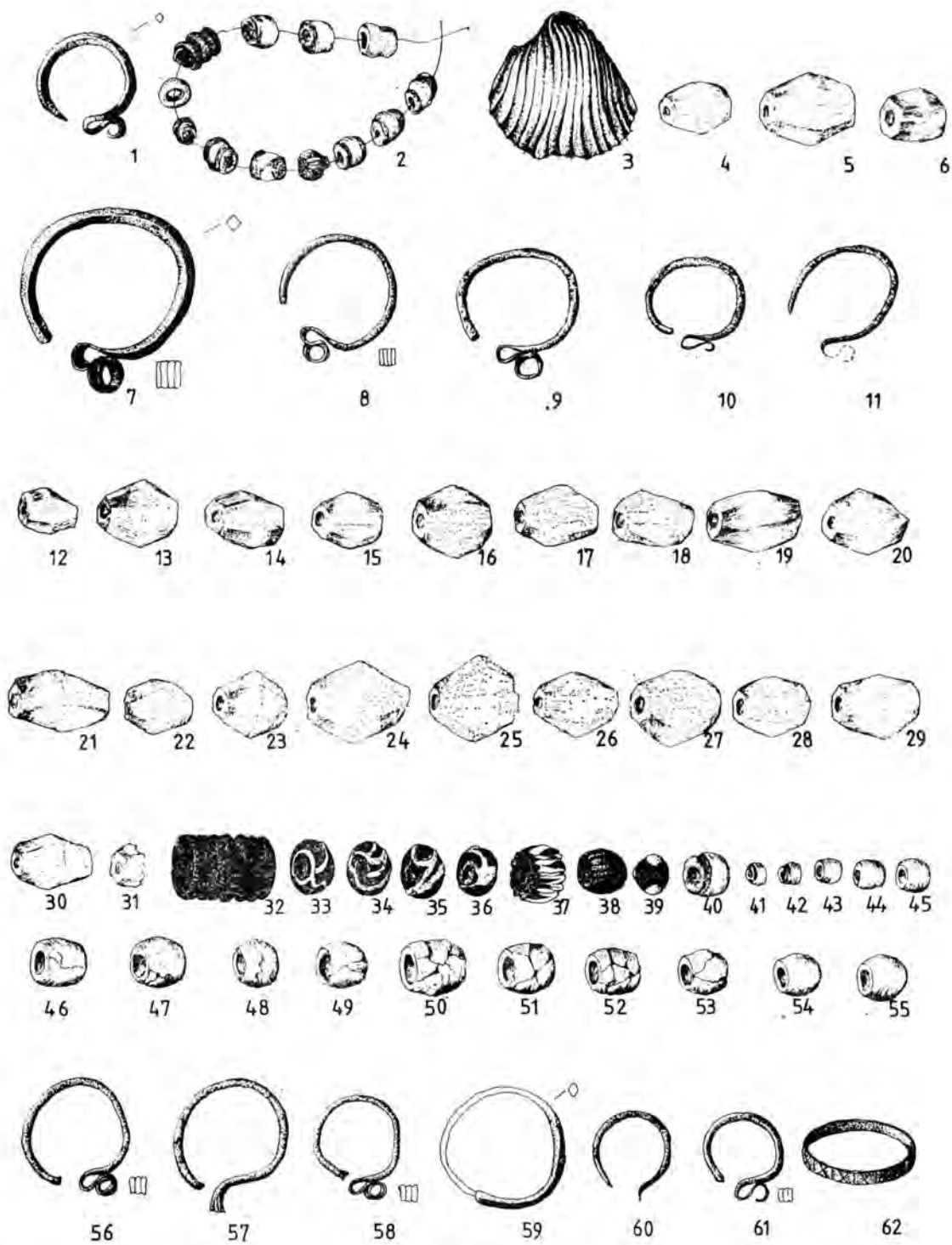
IV. tábla: 1-2/a=792. sz. sír, 3-8=807. sz. sír, 9=809. sz. sír, 10=817. sz. sír, 11-15=810. sz. sír, 16=812. sz. sír, 17-18=814. sz. sír, 19-22=820. sz. sír.

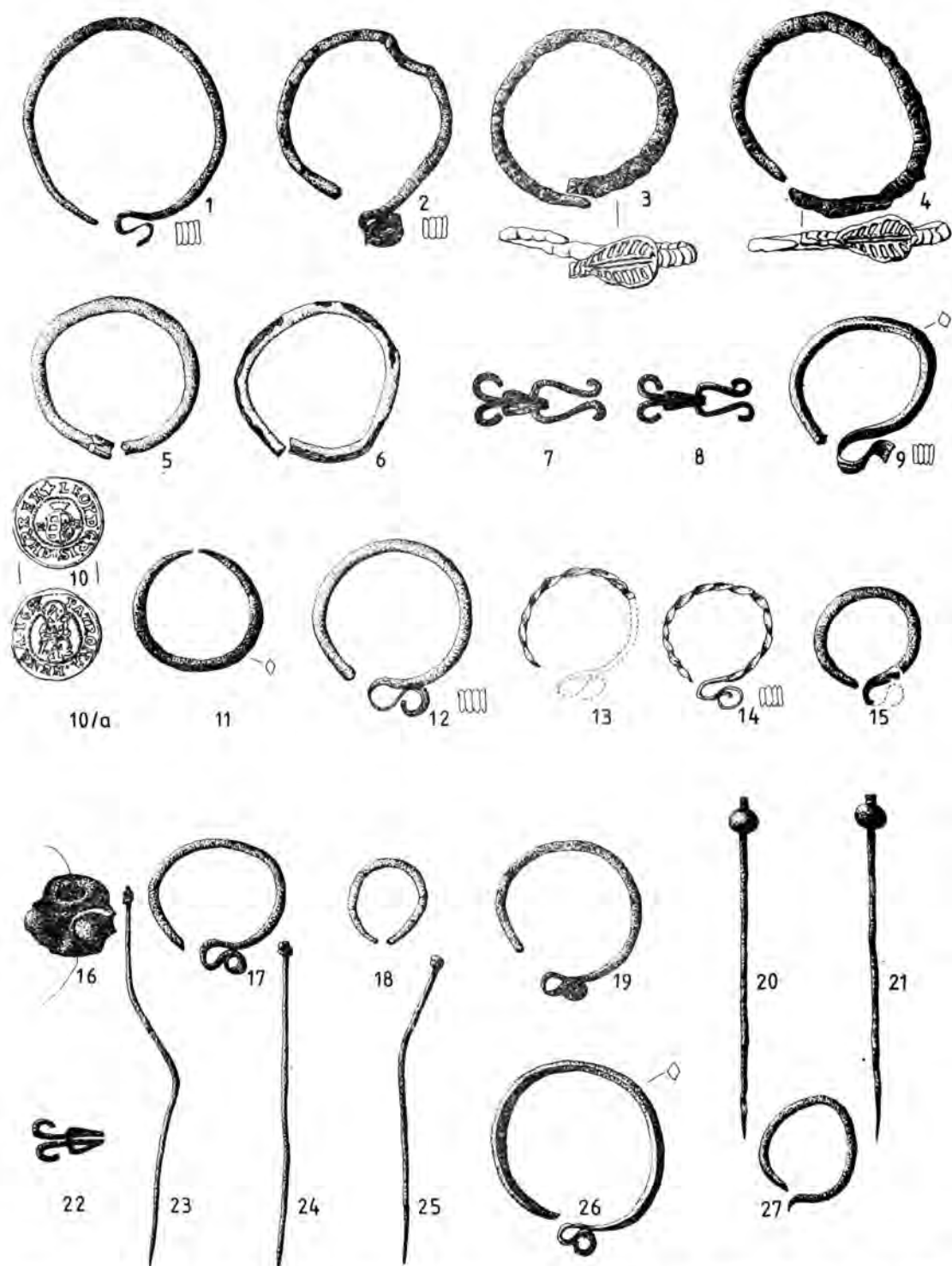
V, tábla: 1-4=820. sz. sír, 5=839. sz. sír, 6=845. sz. sír, 7=849. sz. sír, 8-9=850. sz. sír, 10=836. sz. sír.

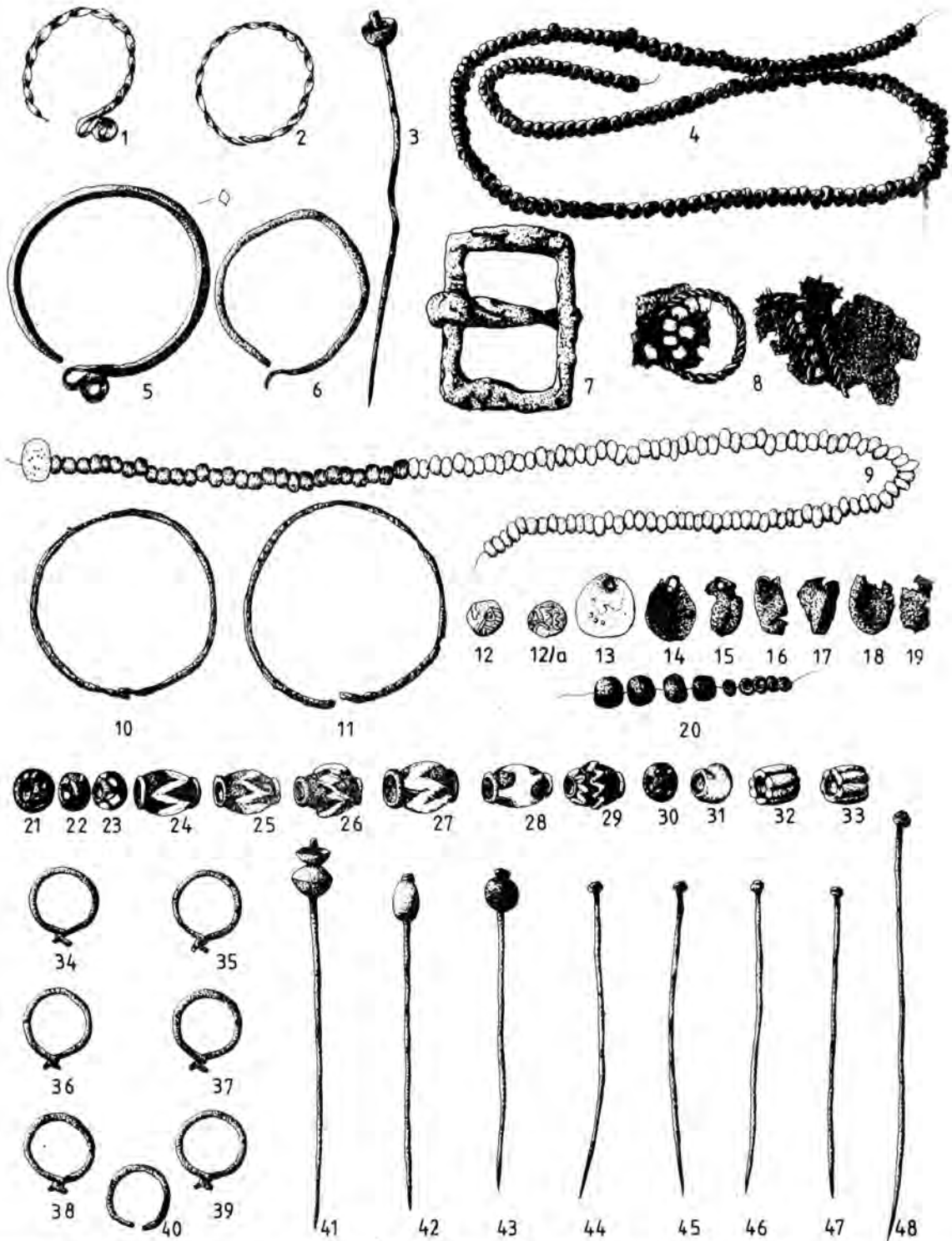
VI. tábla: Szórvány leletek; 1=847. sz. sír, 2-4=hajkarikák, 5-5/a= ezüst gyűrű, 6-10=hajkarikák, 11=pártadisz, 12-15=hajkarikák, 16-17=szórvány pénzek

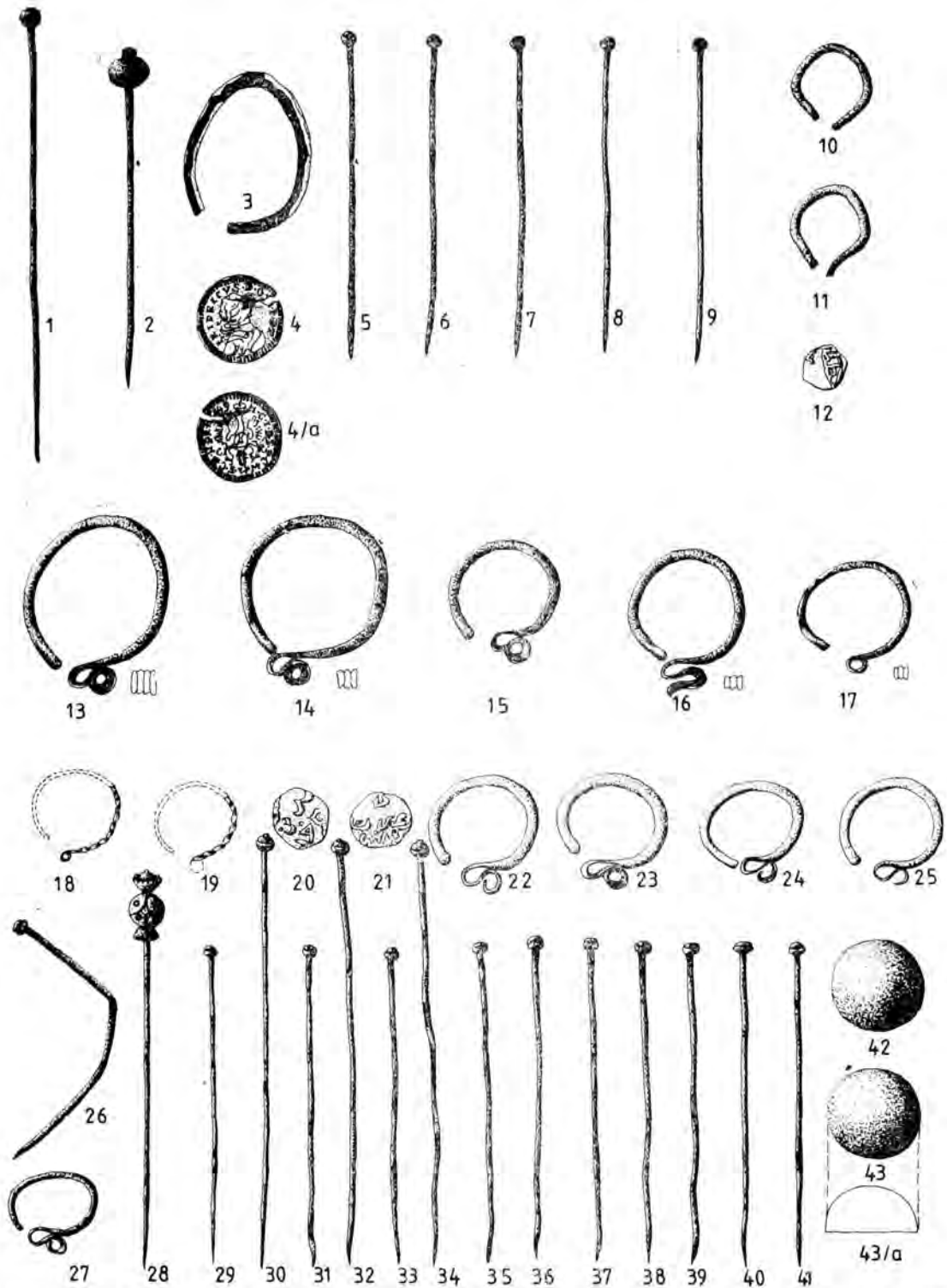
VII. tábla: 1=855. sz. sír, 2-3=858. sz. sír, 4-6=859. sz. sír, 7=860. sz. sír, 8-55=862. sz. sír, 56-59=863. sz. sír, 60-62=867. sz. sír.

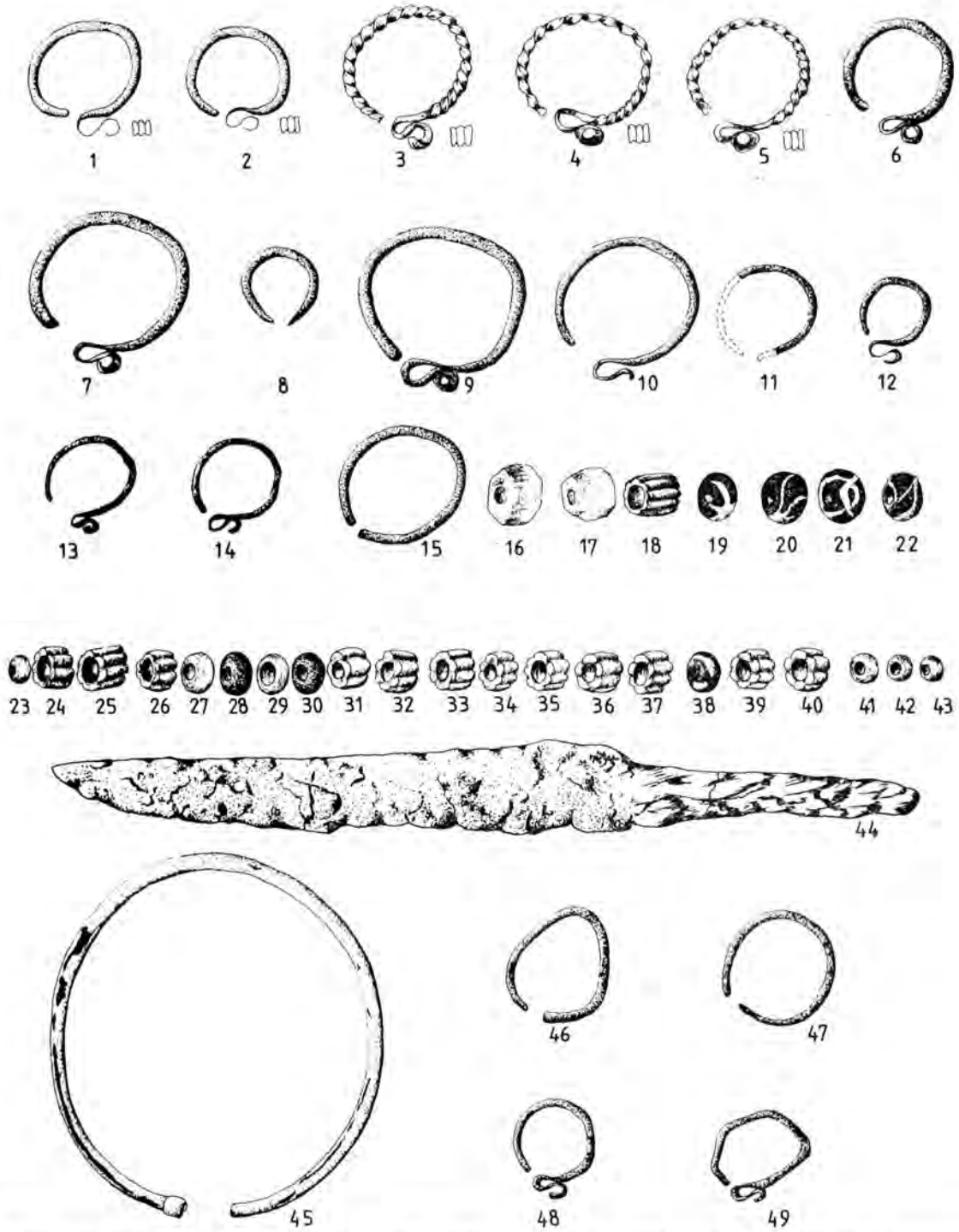
VIII. tábla: 1-2=872. sz. sír, 3-4=886. sz. sír, 5-6=887. sz. sír, 7-8=891. sz. sír, 9-10=894. sz. sír, 11=897. sz. sír, 12=904. sz. sír, 13-15=911. sz. sír, 16=914. sz. sír, 17-18=921. sz. sír, 19=923. sz. sír, 20-21=930. sz. sír, 22=933. sz. sír, 23-25=938. sz. sír, 26-27=940. sz. sír.

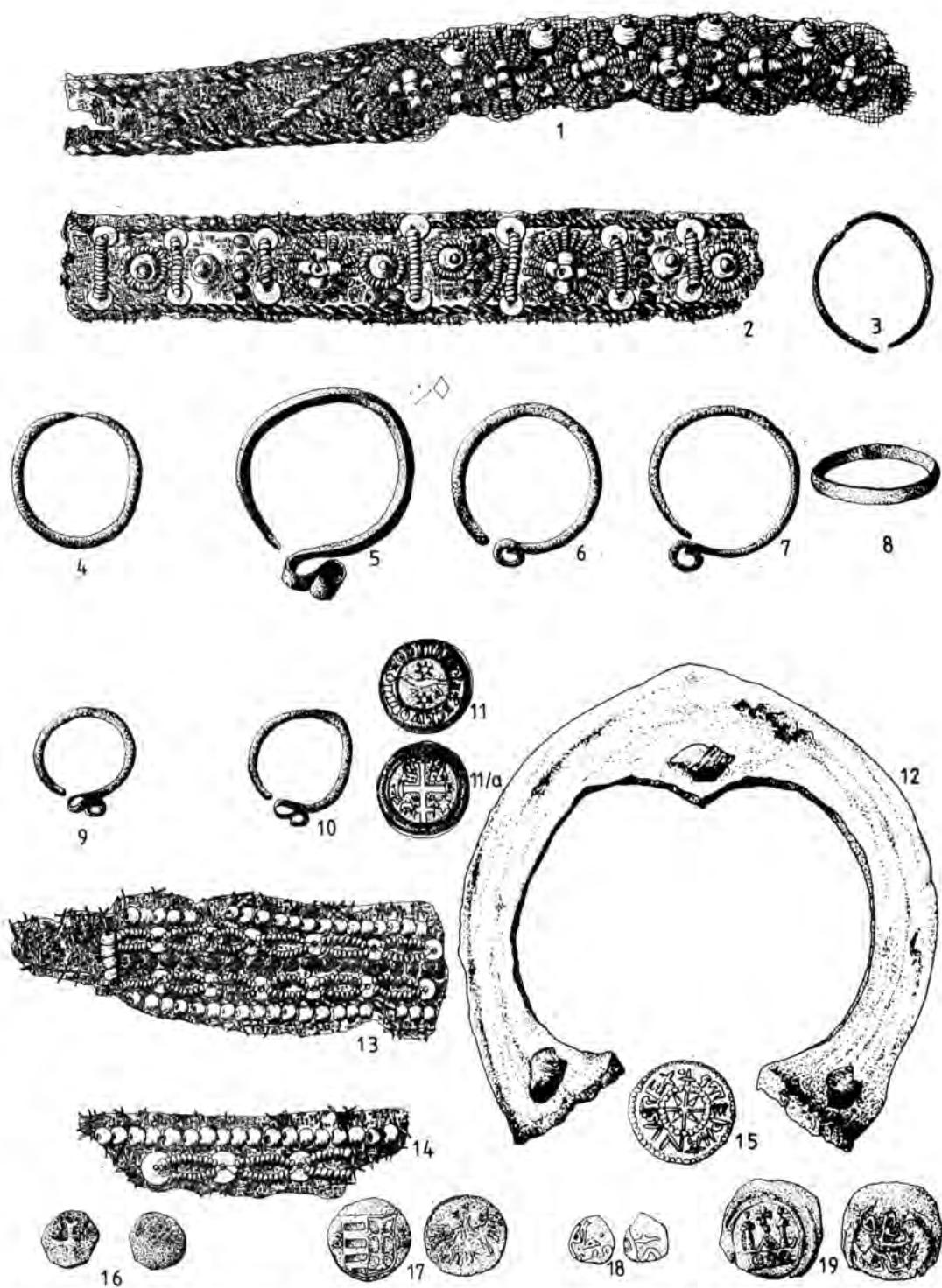
IX. tábla: 1-3=945. sz. sír, 4=947. sz. sír, 5=948. sz. sír, 6=953. sz. sír, 7=958. sz. sír, 8-9=959. sz. sír, 10-11=963. sz. sír, (12-12/a=967. sz. sír, 13-20=970. sz. sír, 21-33=971. sz. sír, 34-40=975. sz. sír, 41-48=977. sz. sír.

X. tábla; 1-2=978. sz. sír, 3=982. sz. sír, 4-4/a=1018. sz. sír, 5-9=995. sz. sír, 10-11=1003. sz. sír, 12=1004. sz. sír, 13-14=1007. sz. sír, 15-16=1008. sz. sír, 17-19=1014. sz. sír, 20=982. sz. sír, 21=1022. sz. sír, 22-25=1024. sz. sír, 27-42/a=1025. sz. sír.

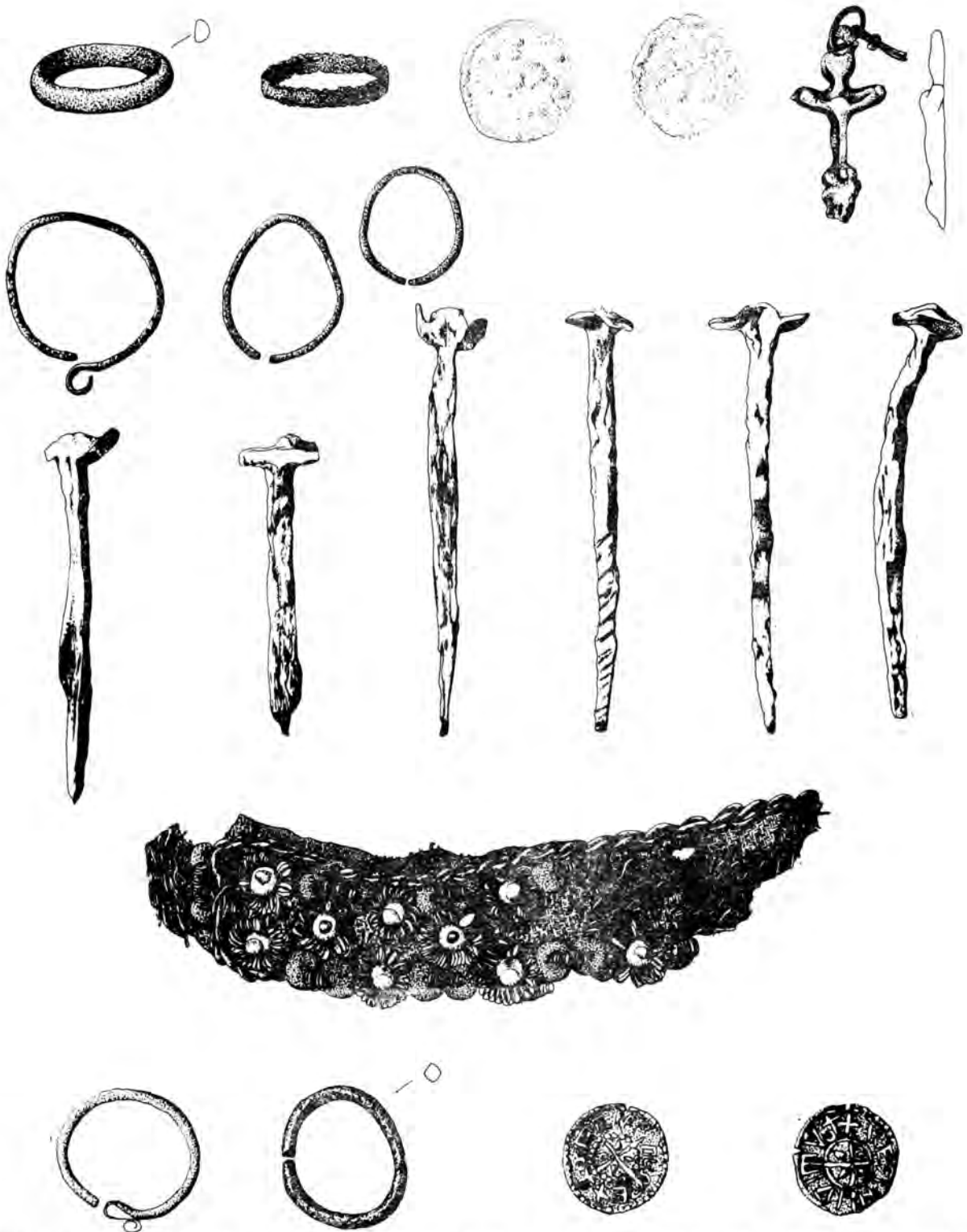
XI. tábla: 1-2=1029. sz. sír, 3-6=1042. sz. sír, 7-8=1050. sz. sír, 9-11=1052. sz. sír, 12=1059. sz. sír, 13-14=1060. sz. sír, 16-43=1069. sz. sír, 44=1061. sz. sír, 45=1075. sz. sír, 46-47=1070. sz. sír, 48-49=1079. sz. sír.

XII. tábla: 1=1085. sz. sír, 2=1091. sz. sír, 3=1066. sz. sír, 4=1101. sz. sír, 5=1110. sz. sír, 6-8=1120. sz. sír, 9-10=1126. sz. sír, 11-11/a=1102. sz. sír, 12=1145. sz. sír, 13-14=1092. sz. sír, 15=1109. sz. sír, 16=1149. sz. sír, 17=1150. sz. sír, 18=szörvány, 19=szörvány.

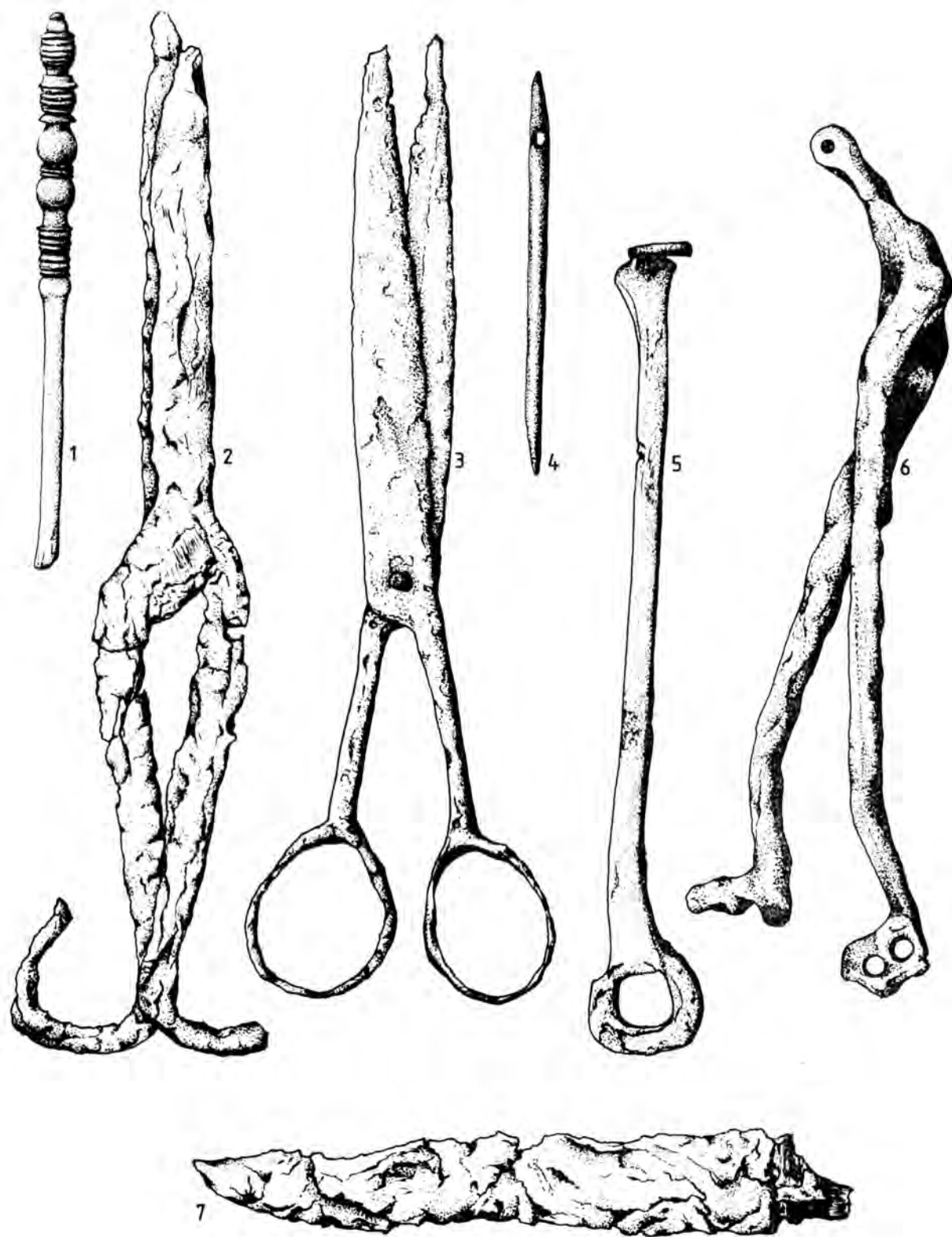

XIII. tábla: 1-1/a=1174. sz. sír, 2=1182. sz. sír, 3-4-5=1183. sz. sír, 6-7=1190. sz. sír, 8-9=1192. sz. sír, 10=1197. sz. sír, 11-12=1205. sz. sír, 13=1207. sz. sír, 14-15 =1212. sz. sír, 16=1213. sz. sír, 17-18=1217. sz. sír, 19-20=1218. sz. sír, 21=1219. sz. sír, 22=1222. sz. sír.

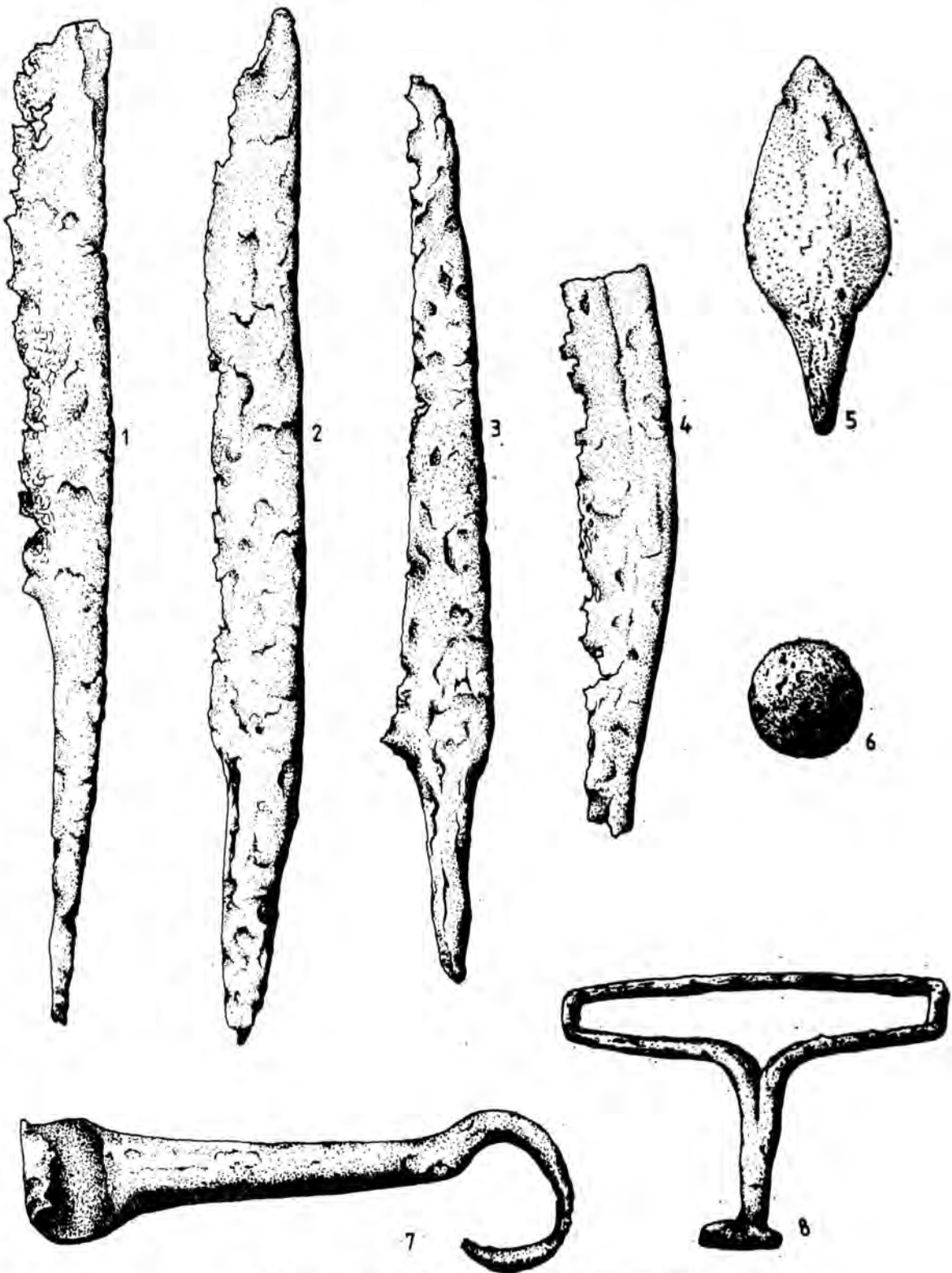

XIV. tábla: 1=1223. sz. sír, 2-4=1225. sz. sír, 5=1226. sz. sír, 6-8=1232. sz. sír, 9-14=1236. sz. sír, 15=1239. sz. sír, 16-18=1242. sz. sír.

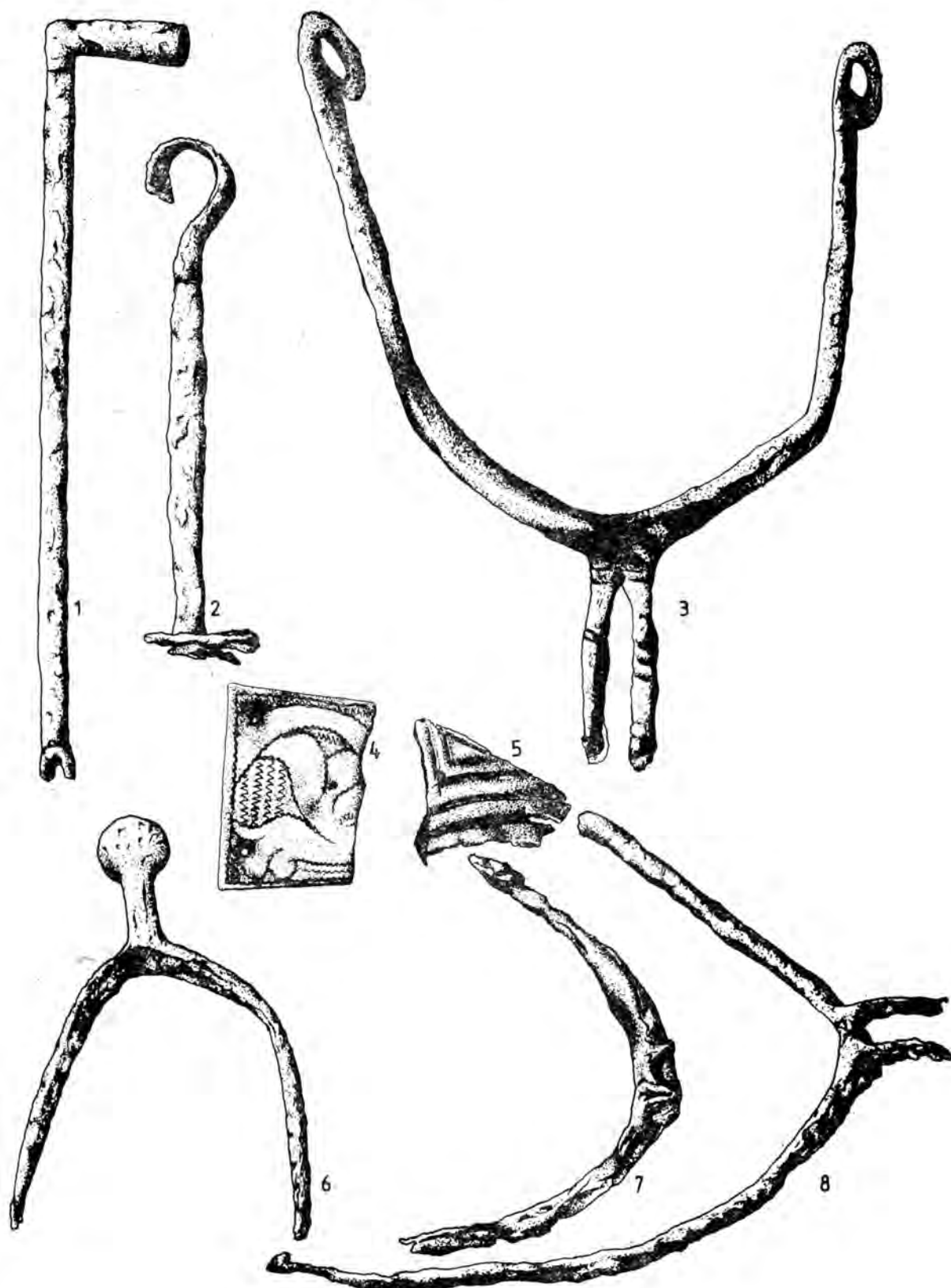
(Az I-XIV tábla rajzait készítette: Bajóné Sótónyi Mária)

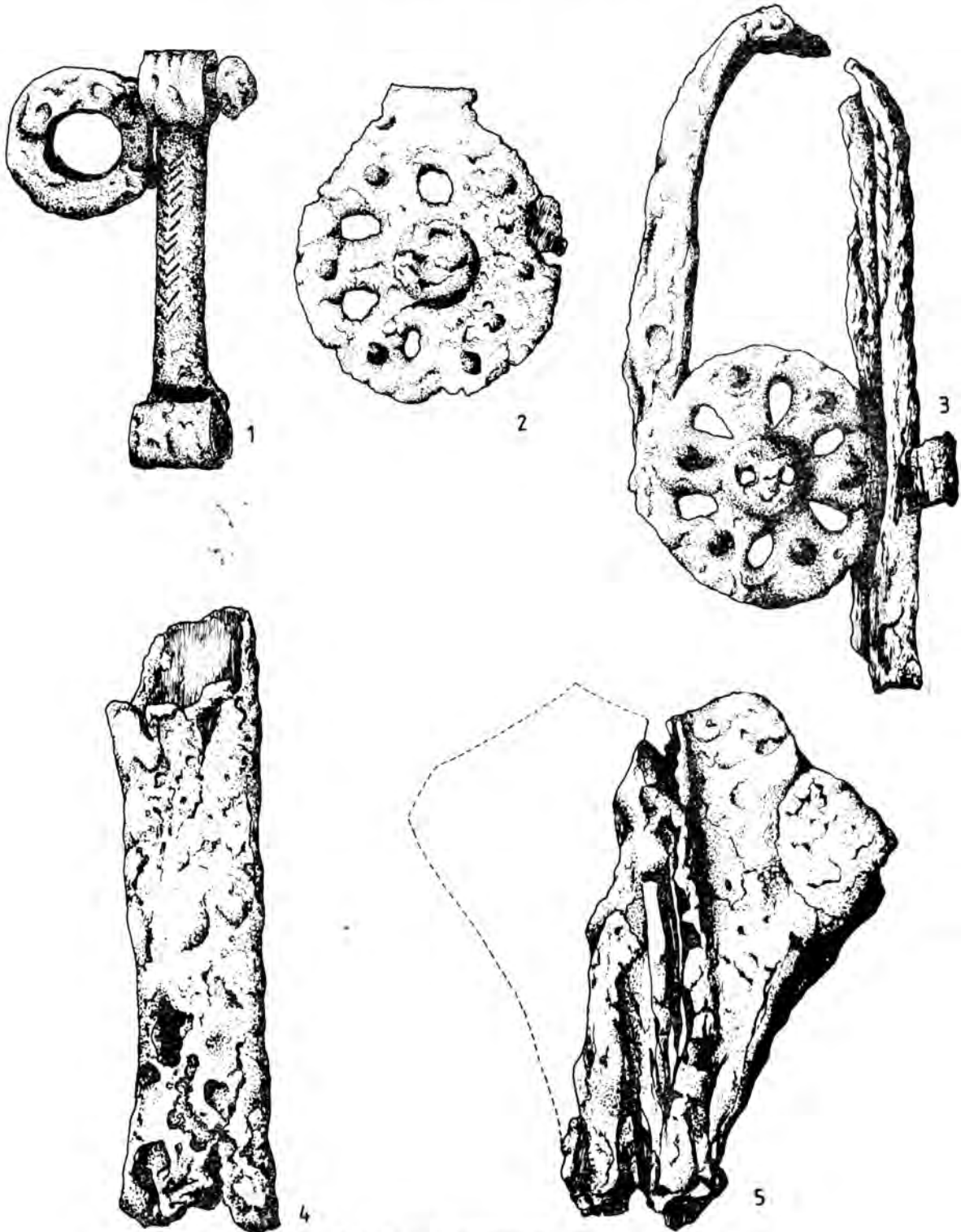
XV. tábla: Vas- és csonttárgyak a település szemétdöreiből

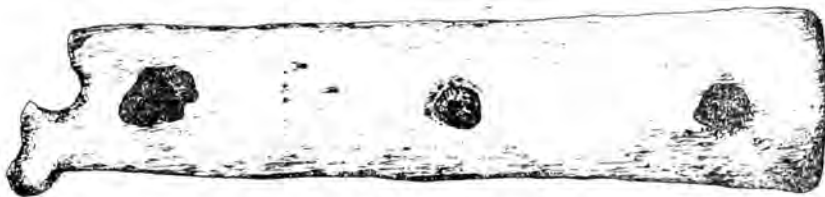
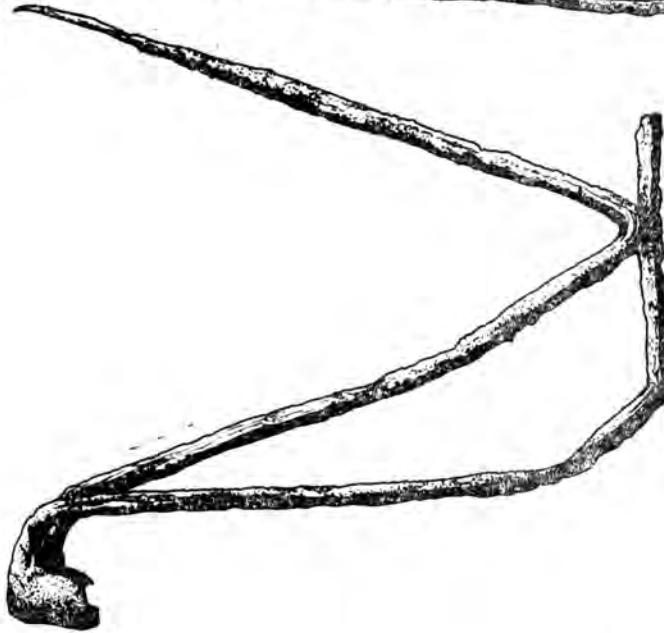
XVI. tábla: Vastárgyak a település szemétdödreiből

XVII. tábla: Szórvány bronz- és vastárgyak

XVIII. tábla: Szórvány vastárgyak

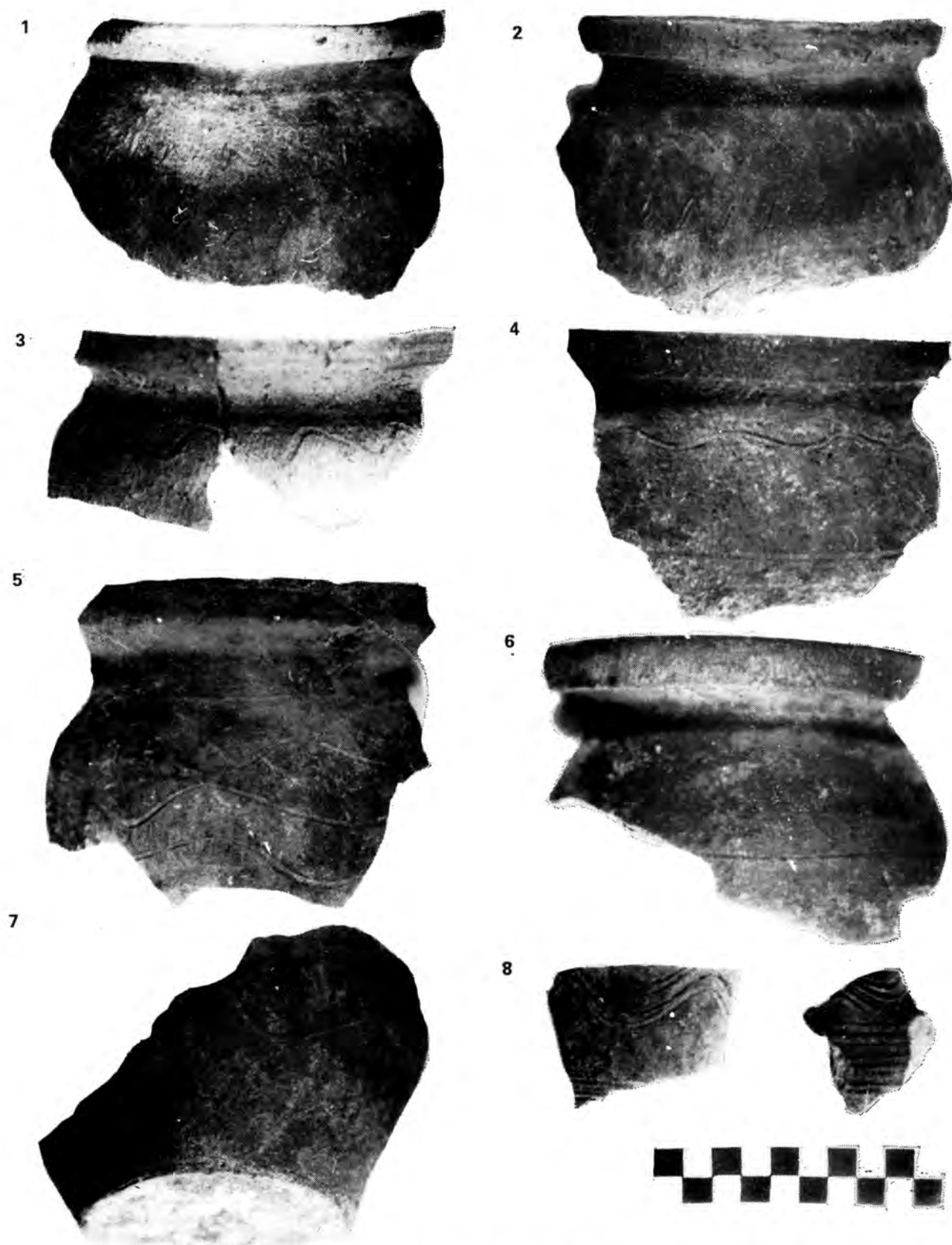
XIX. tábla: Szórvány vastárgyak

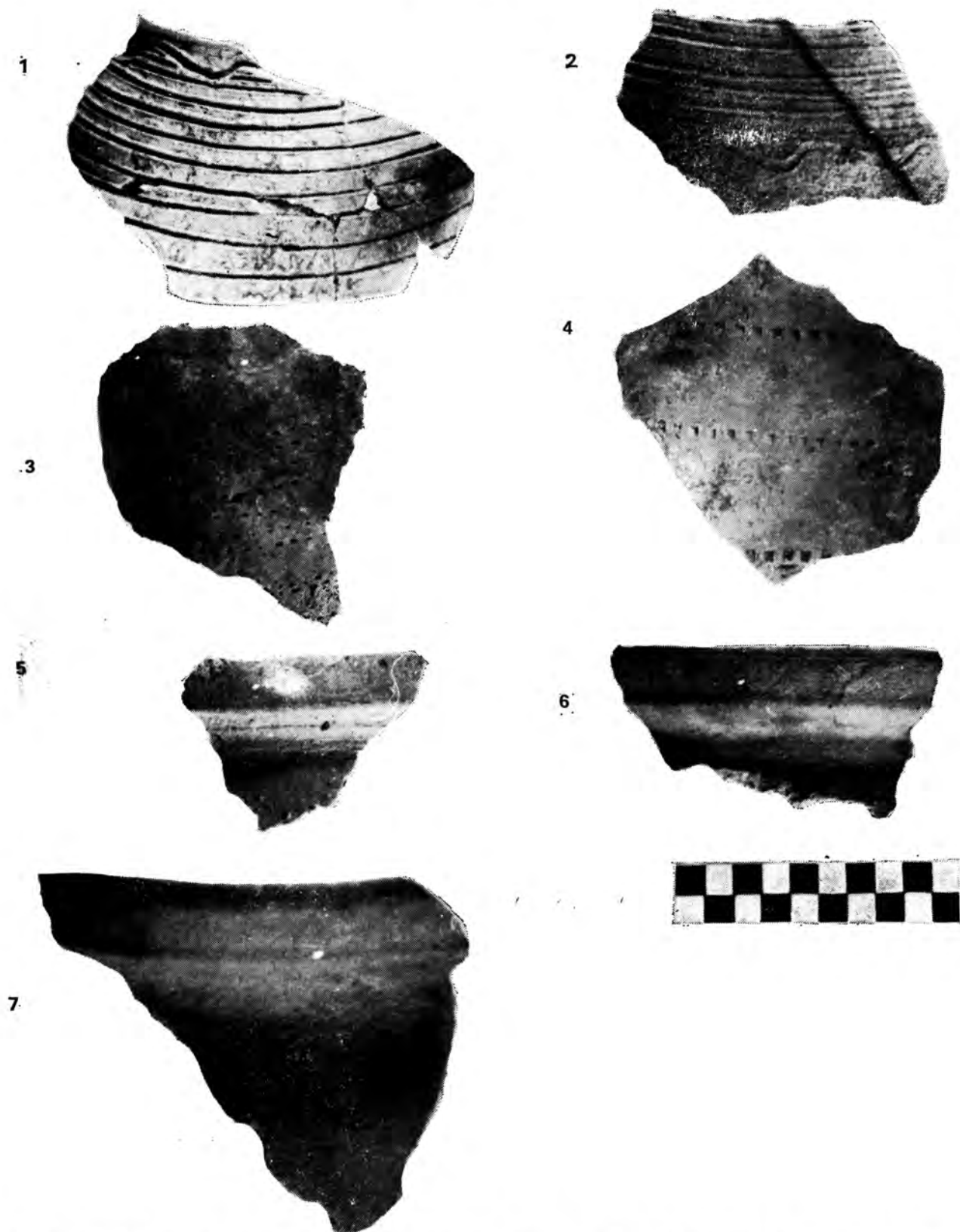
XX. tábla: 1: Cölöplyukas építmény felső rétegéből XIV. századi szürke, mázatlan kályhaszem; 2. XIV. századi tojás-héj-pohárka a kutatóárok gabonatóroló verméből; 3–4. Kerámiák a XXIII/5. sz. szelvény gödréből; 5. 4. sz. fazék fenékbélyege. (Fotó: Gózszy Gáborné)

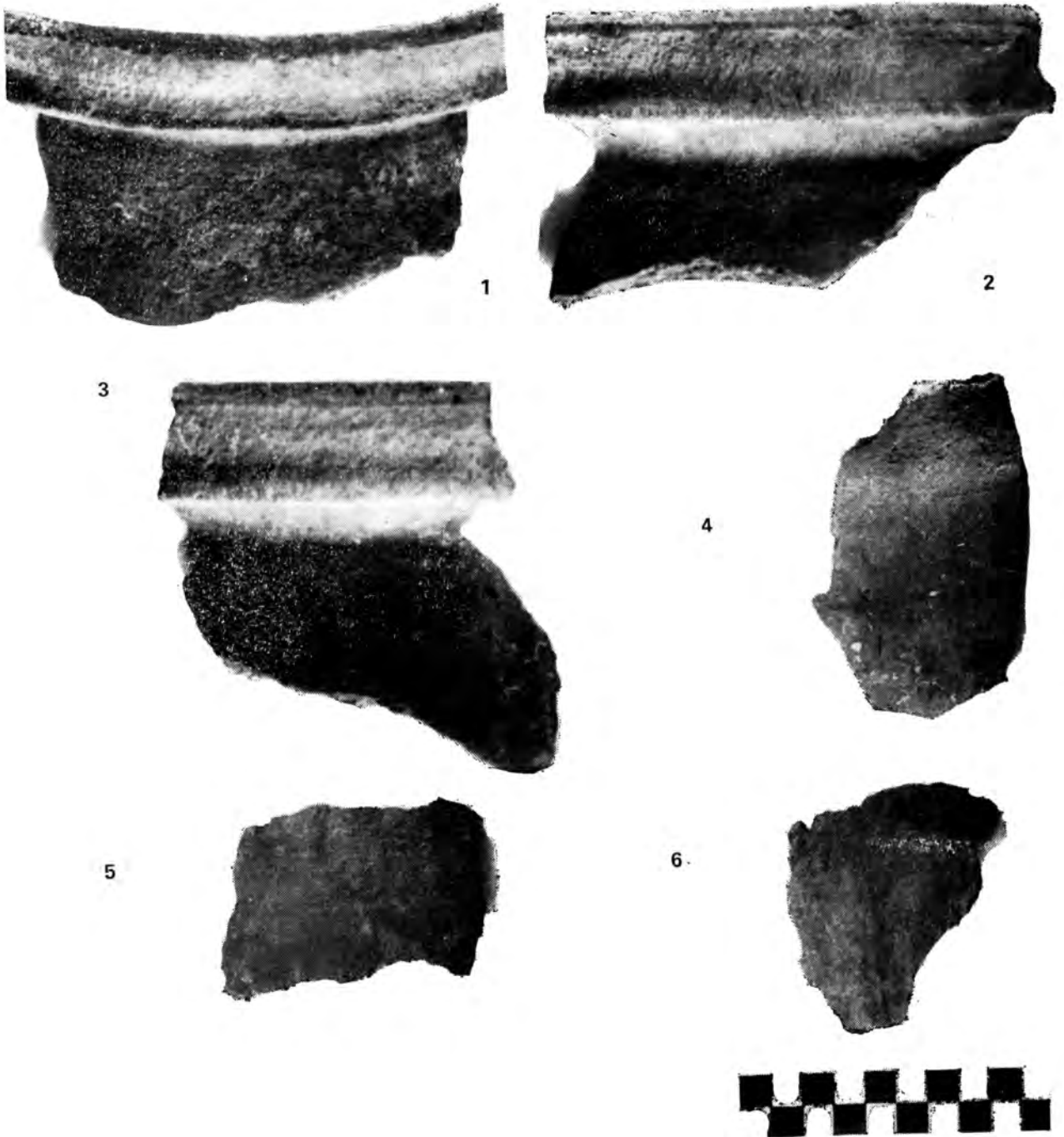
XXI. tábla: 1, 2. A XXIII/l. sz. szelvény gödréből; 3. Az 1. sz. fazék fenékbélyege. (Fotó: Góczy Gáborné)

XXII. tábla: 1. XXV/1. szelényszakasz, 1. sz. gödör. Ltsz; 80. 275. 2. – 2. XXV/1. sz. sz. 1. sz. gödör. Ltsz; 80. 275. 2. – 3. XXIV/2. sz. sz. 1. sz. gödör. Ltsz; 80. 2. 4. – 4. XXIV/2. sz. sz. 1. sz. gödör. Ltsz; 80. 2. 2. – 5. XXIV/5. sz. sz. nagy szemétgödör, Ltsz; 80. 6. 2. – 6. XXV/1. sz. sz. 1. sz. gödör. Ltsz; 80. 275. 1. – 7. XXV/1. sz. sz. 1. sz. gödör. Ltsz; 80. 275. 1. – 8. XXV/1. sz. sz. 3. sz. gödör. Ltsz; 80. 276. 7. – 9. XXV/1. sz. sz. 4. sz. gödör. Ltsz; 80. 277. 39. (Fotó: Gözsy Gáborné)

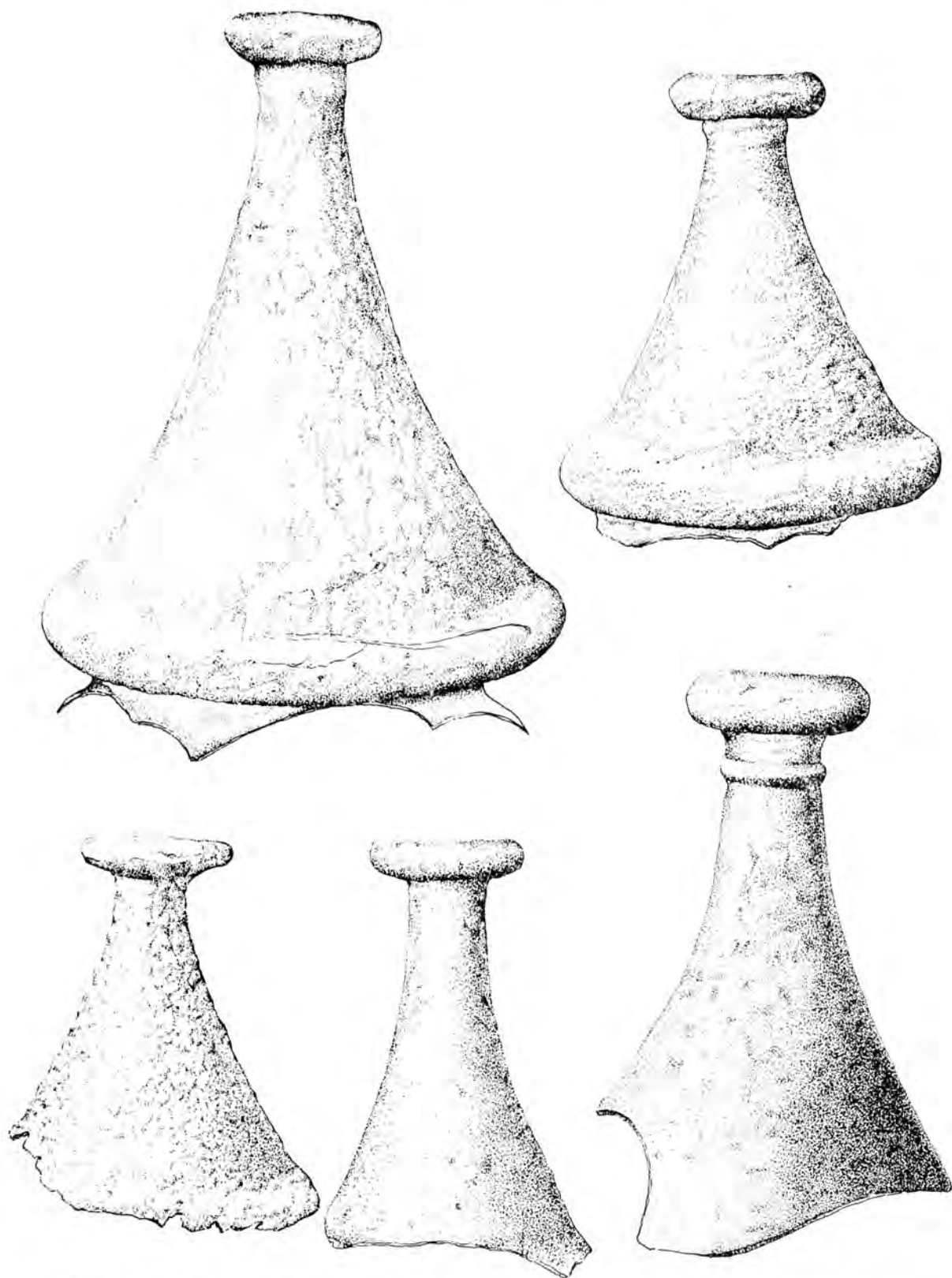
XXIII tábla: 1. Kutatóárok É-i végében levő szemétdöbörből. Ltsz; 80. 11. 1. – 2. Kutatóárok É-i végében levő szemétdöbörből. Ltsz; 80. 11. 2. – 3. XXV/1. sz. sz. 1. sz. gödör. Ltsz; 80. 275. 3 – 4. XXIV/2. sz. sz. 1. sz. gödör. Ltsz; 80. 2. 60. –5–6–7. Cölöplyukas építményből. Ltsz; 80. 288. 4., 6. (Fotó: Gózszy Gáborné)

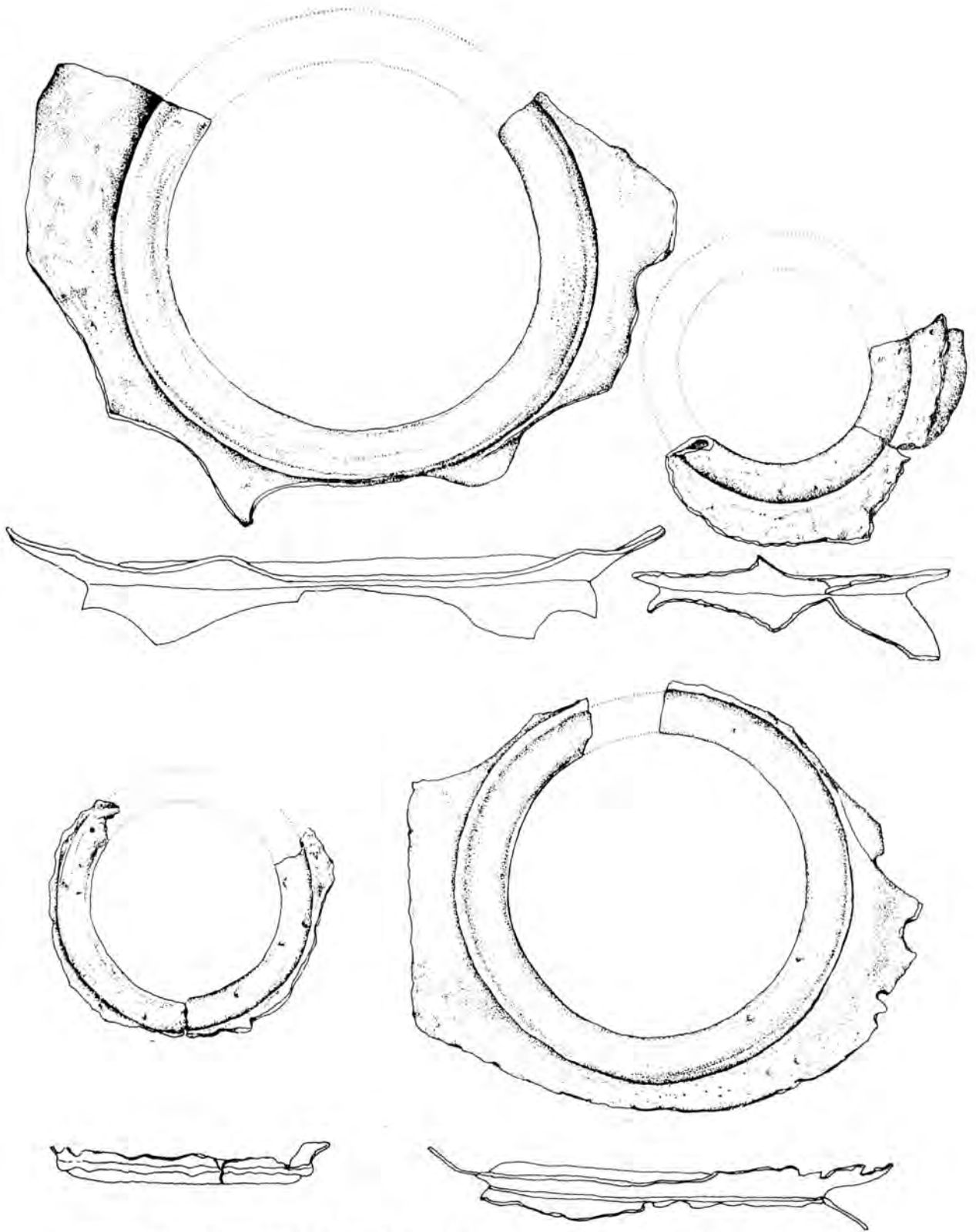
XXIV. tábla: 1–6-ig; Cölöplyukas építményből (Ltsz; 80. 288. 1.)

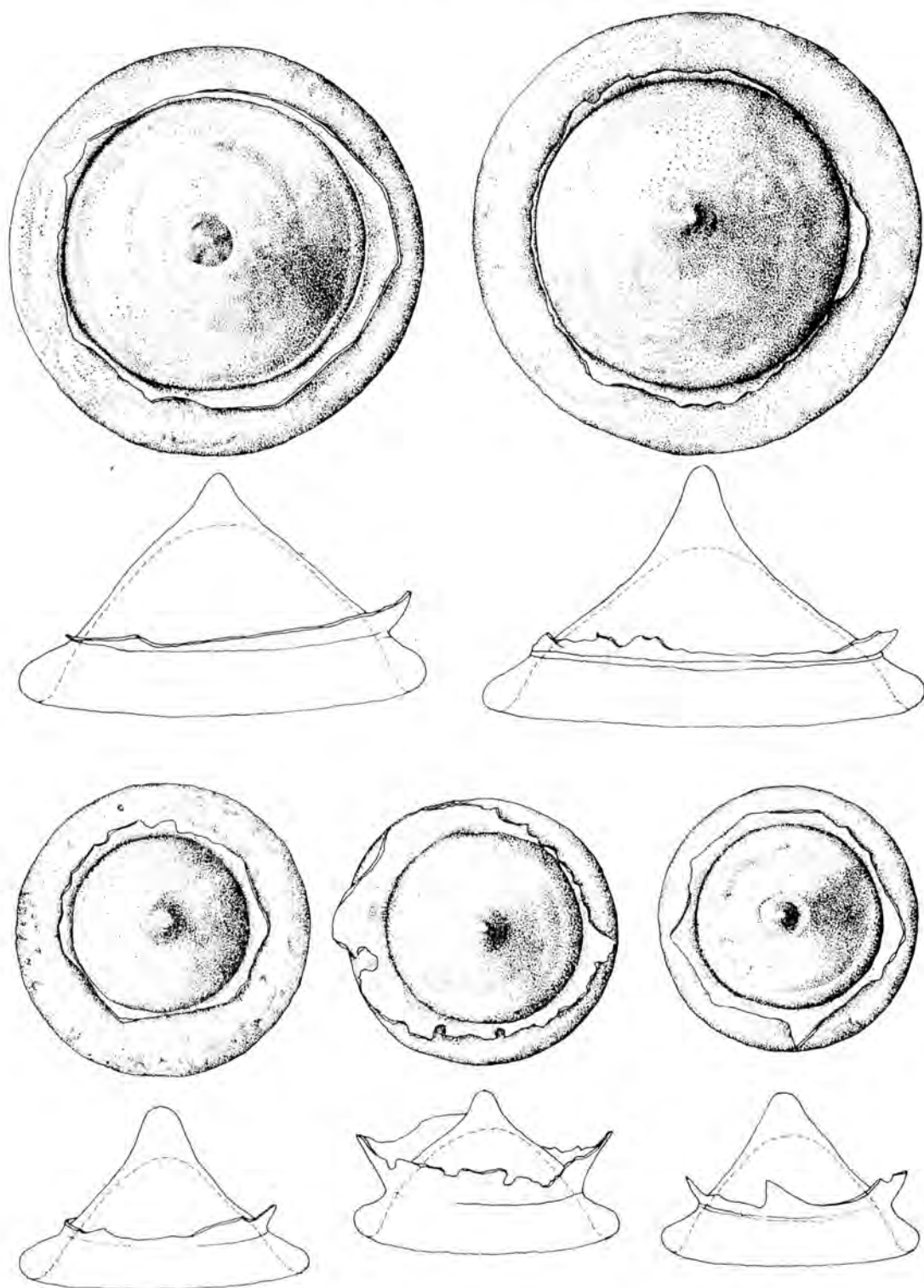
XXV. tábla: 1. XXIV/4. sz. sz. Ltsz; 80. 5. 56. — 2. XXIV/5. sz. sz. nagy szemétgödöréből. Ltsz; 80. 6. 90. — 3. XX/1. sz. sz. Ltsz; 79. 124. 70. — 4. XXV/1. sz. sz. 4. sz. gödör. Ltsz; 80. 277. 1. — 5. XXIV/2. sz. sz. 5. sz. gödör. Ltsz; 80. 4. 25. — 6. XXV/1. sz. sz. 4. sz. gödör. Ltsz; 80. 277. 3. — 7. XXIV/4. sz. sz. Ltsz; 80. 5. 57. — 8. Fenőkövek. (Ltsz; 80. 3. 31., 80. 1. 21., 80. 7. 37., 80. 2. 93.) (Fotó: Gózsy Gáborné)

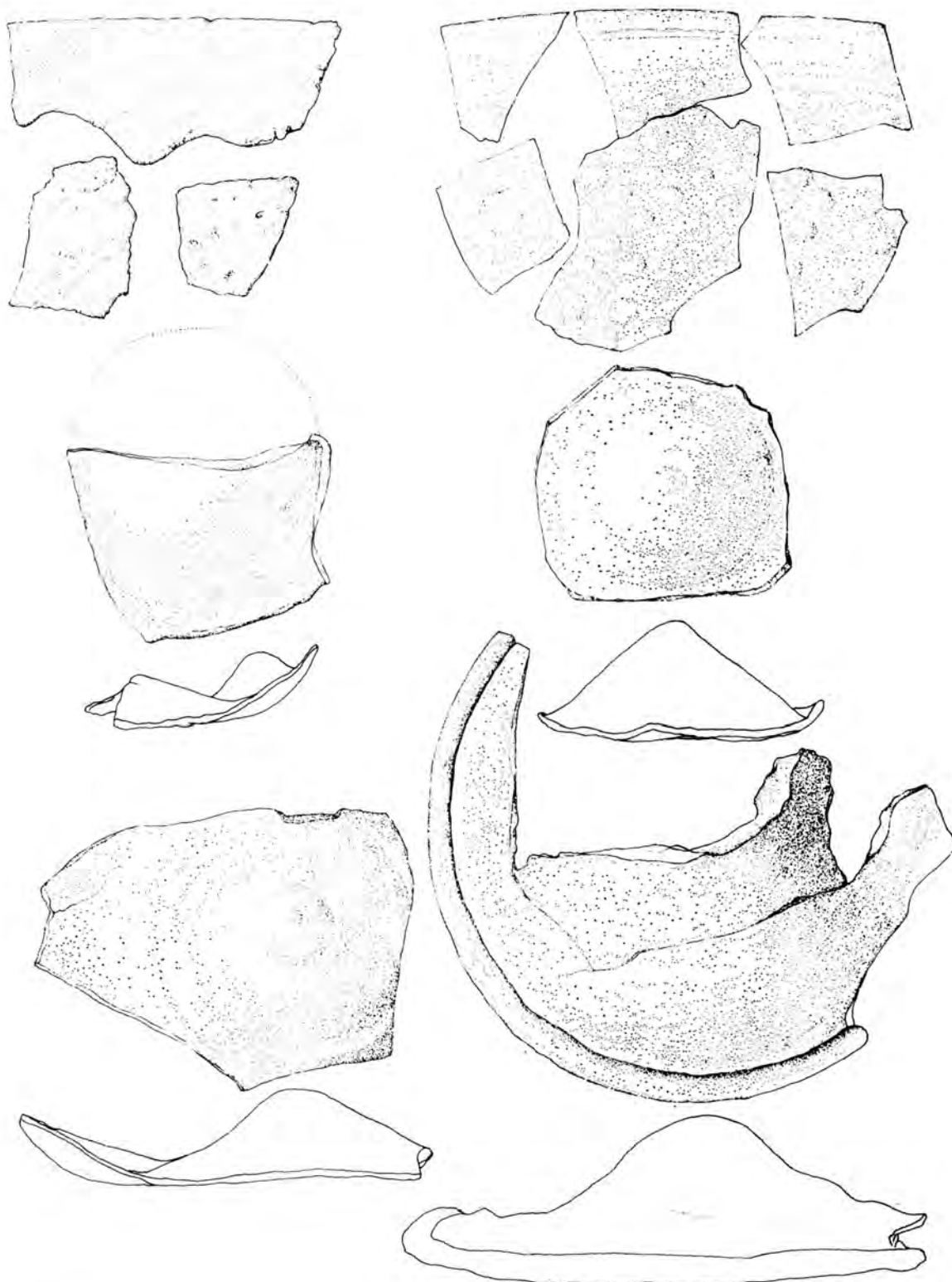
XXVI. tábla: Üvegtörédek a kutatóárok gabonataroló verméből. (Rajz: Bajókné Sótornyai Mária)

XXVII. tábla: Üvegtöredékek a kutatóárok gabonataroló verméből. (Rajz: Bajókné Sótanyi Mária)

XXVIII. tábla: Üvegtöredékek a kutatóárok gabonatároló verméből. (Rajz: Bajókné Sótanyi Mária)

XXIX. tábla: Üvegtöredékek a kutatóárok gabonataroló verméből. (Rajz: Bajókné Sótonyi Mária)

EDITH BÁRDOS: MEDIEVAL CHURCH AND CEMETERY IN THE VICINITY OF KAPOSVÁR: PART II.

The find is located about 400 metres north of the first watch-tower along the Kaposvár–Dombóvár railway line, at the highest point on the north-south bound of a hill. It is bordered by the bed of a dry brook to the west. The find spot lies about one kilometre away, south of the Kaposzentházy monastery. The excavation began during road construction in the summer of 1977 and it is unfortunate that some of the graves and the settlement itself were destroyed.

The author has already reported on the results gained from the first year of excavation in the third volume of SMK, entitled „Preliminary Report on the Medieval Church and Cemetery near Kaposvár”.

Within the 10 month excavation of the find, stretching between 1977 and 1980, the remains of a cemetery were explored which covered more than 2,000 m². The almost elliptical cemetery stretches about 70 m east to west, although this is not necessarily its original size as the eastern edge has been destroyed. Considering the closeness of the graves, the diameter of the cemetery must have been at least 100 m, with the width at about 60 m at the least. The ruined walls of a brick-built church were found at the centre of the cemetery. This church was probably built in the first half of the 15th century and demolished around 1530. The sectors of the ditches of the foundation of an older church, dating back to the 11th century, were discovered beneath it and, to the south-east of the church, an ossuary was also found. A total of 1,244 graves, and at the Northern part of the cemetery some objects from the settlement (rubbish heaps, the ruins of outdoor ovens, a granary pit, a well ditch and a pillared house) were explored.

On the west side of the cemetery, the half-demolished remains of 5 lime-kilns were unearthed, although these had been cut in two by construction vehicles. These ruins have been explored and are now being analysed by Mária Albaker, assistant at the National Technical Museum. In 1979, another cemetery from the 9th century came to light on the north-eastern slope of the ridge, some 50 m from the eastern edge of the Medieval cemetery. This cemetery had also been ruined, but to a lesser extent. The author has reported on 88 graves explored here in a separate publication which includes a description of objects, but in this publication the objects and their finds from the 12–13th century are also dealt with (rubbish heaps, remains of ovens) which the population of the medieval settlement dug during the 12–13th centuries in the territory of the cemetery from the 9th century.

Between the territory of the Medieval and 9th century cemeteries a large area (with a diameter of 50 m) of a spot of prehistoric diggings has been

found, scattered with remains of pottery from the Baden era.

As we have mentioned, the grave-goods from 1977 have already been published. In the following 3 years of excavation, it was not only the number of explored graves which increased, as our knowledge of the function and the dating of the cemetery and the settlement did likewise. Along with a large number of already familiar and published finds, many new types were unearthed. This is why the author in this publication often refers back to her 1977 publication, the „preliminary report”.

The dating of the cemetery, funeral customs and the excavated archeological finds are treated in separate chapters. Special attention is given to the connection between the cemetery and the settlement, including descriptions of ditches, pits and the open air outdoor ovens by sections. In the last chapter, entitled „Aspects of the Settlement's History”, the author summarizes the results of the excavation and details of the history of Medieval Kaposvár.

In the chapter „Catalogue of Graves”, descriptions of graves which had finds are given, including the graves explored in 1978, 1979 and 1980, as well as the already published descriptions of the 1977 graves. There are drawings of the 1978–1980 finds, shown in the successive graves. Finds from different pits, such as ceramics through photographs and glass objects through drawings are illustrated.

There is also much evidence highlighting the customs of „burial obulus” with the population of the settlement 56 graves contained coins placed as an obulus, the oldest of which came from graves no. 1,109 and 1,242 (these are the so-called „coins of St. Stephen”). The youngest coins came from grave no. 819, which was minted in 1693, in the time of Lipót I., and from no. 1,018, a Prussian one minted by Frederick the Great in 1741. These data prove that the explored site was used as a cemetery from the time of St. Stephen (1038) up to the last quarter of the 18th century.

As for the structure of the cemetery, in the fashion of Medieval churchyards, on the edges of the cemetery, the graves are single-layered, ordered in regular lines. As we come closer to the church, graves are less scattered, with frequent overlapping. In the vicinity of the church, graves are often in 2 or 3 layers. The cemetery itself was not surrounded by a ditch or wall, although a hedge might have served as a type of fence.

In the early graves (11th and 12th centuries) corpses were normally buried without a coffin in a round-cornered, oblong grave. Another early grave is the so-called „mummy-shaped grave pit” (see Fig. 6.). Judging from the position of the skeleton, the corpse would be laid on its back, arms resting along

the sides. The Christian custom of crossing the fingers is found only in later, dating from the 14th–16th centuries.

Graves gradually become closer to each other near the church. Here some changes in the rituals can also be observed. Grave pits are regular rectangles and wooden coffins are also frequently found. Graves mounted on bricks have also been found (no. 736 and 1,061). (See Fig. 10–11.)

In the later graves, often the position of the skeleton is different. Arms were bent at the elbow, with the forearms or hands crossed in the middle. Double or triple funerals are also found. (See Fig. 12–14.)

The author gives a long account covering the traces of pagan customs in Christian cemeteries, and she regards these phenomena as an important substratum of the melting of our beliefs. These pagan customs have been preserved in people's minds, in spite of all laws and taboos.

In grave no. 184, there is a skeleton of a woman, with the bones of a well-developed embryo in her pelvis. There is a sickle laid under her right ankle and a jar by her left leg. (See Fig. 16.) Both these objects bear witness to the presence of pagan beliefs: the aim of these objects was to provide the dead with food and drink in the other world. There was also a sharp, pointed iron-tool for protection against harm.

The same positioning was found in grave no. 773, where another woman lay with a baby in her pelvis. On her femur, there was an iron sickle which had been broken into two before the burial. An iron heel-guard played a similar role as the iron-tool mentioned above: it was a harm prevention talisman, stopping the dead from haunting the world. In grave no. 1,061, there was an iron knife by the skeleton's hand.

A large number of graves contained so-called „S-shaped lock-rings”; in fact, 125 graves were found containing this type of jewellery, nearly in all known varieties. A typical find in the late 15th–16th century graves of young girls was their special headdress, the symbol of virginity. The author depicts these different head-dresses in detail. The best example was recovered from grave no. 836. (See Fig. 20.) It has been well-preserved, so its original design, and even the hair-style under it, was easy to reconstruct (there was even a lock of hair left on the skull). (See Fig. 24.) There were leaves between the headdress and the skull. (Fig. 22.) Two nice

narrow, fillet-like headdresses decorated with beads were found in graves no. 1,085 (Fig. 26.) and no. 1,091 (Fig. 22.).

A separate chapter is devoted to the question of hairpins. 8 silver-gilt hairpins with ball-shaped beads were recovered from 3 graves, evidence of a popular folk custom. These refined pieces of jewellery (grave no. 772; Fig. 30.) were used to fasten the veil around the bride's forehead. This custom, therefore, was not only alive in Sárköz, Transylvania, Slovak Upper-Northern Hungary and the Serbian-Danube valley in the 16th and 17th centuries. It was also the custom in the Somogy county.

Among the other jewels and decorations, a cast-bronze lunula from grave no. 1,217 is worth mentioning (Fig. 32.). Some amulets and bronze corpuses were unearthed from the younger graves – ecclesiastical objects sold at church festivals.

The settlement itself has only been partly explored. The finest examples of Medieval pottery came from section no. XXIII/5 (The „egg-shell ceramic” XX. t. 4. and the „white bottle” XX. t. 3.), as well as the rubbish heaps from the 9th century cemetery and remains from the ovens: 12th and 13th century ceramics and huge tankards (See Fig. 41–42.).

The author treats some glass fragments found in one of the granary pits in detail, since all kinds of glass objects typical of the 13th and 14th centuries were found there, most of them fragments of „conical bottles” (for their reconstruction, see Fig. 36.).

In the last chapter, the author puts forward two theories: the settlement of the explored cemetery is probably a tribal settlement called „Keszi”, mentioned in the Kaposszentjakab Charter of 1061 (see Györfy György). Or it could form part of the property of the Szerdahelyi family. It seems certain however, that the settlement used to belong to the Abbey of Szentjakab, and it may have been under the direct patronage of the Abbey. In fact, it is possible that even the landowner's manor-house was under this patronage. This would explain the presence of finds which are otherwise uncharacteristic of Medieval cemeteries, lacking in grave-goods.

I should like to express my thanks to the chief consultant of the excavation, Dr. Károly Mesterházy Hungarian Natural Museum; to the archeologist, Mr. Péter Gróf; graphic-artist, Mr. László Hornyák; assistant archeologist, Mr. Károly Trunk and, to Mrs. Mária Sótónyi, who illustrated this publication.

БАРДОШ ЗДИТХ: СРЕДНЕВЕКОВАЯ ЦЕРКОВЬ И МОГИЛЬНИК НА РУБЕЖЕ Г-ДА КАПОШВАРА II.

Местонахождение располагается на рубеже г-да Капошвара к северу от первой будки железнодорожной линии Капошвар-Домбовар, на расстоянии 400 м-ов от неё, на наиболее высоком пункте окружения, на холме, ориентированном в северо-южном направлении. К западу оно граничит с высушенным руслом речья. Местонахождение расположено к северу от Капошсентякабского аббатства, на расстоянии 1 км от него. Раскопы начались в 1977-ом году в связи со строительством дороги. При работах с машинами уничтожилась часть селища и могил. О результатах раскопа первого года (1977) было изложено автором в 3-ем томе Трудов Шомодьских Музеев, в форме „Предварительного доклада“ под названием „Средневековая церковь и могильник на рубеже г-да Капошвара“ (ТШМ 3. стр. 187–234).

На местонахождении с 1977-го года до осени 1980-го года в течении 10-и месяцев была раскрыта сохраняющаяся часть могильника около церкви, на площади более 2-х тысяч м-ов квадратных. Восточно-западный диаметр приблизительно зллоптовидной формы могильника составляет примерно 70 м-ов, но это не обозначает полный размер, так как восточный край могильника был уничтожен. Ввиду сконцентрированности могил продольный диаметр был не менее 100-а м-ов. А северо-южный примерно 60 м-ов. В центре могильника были остатки стен кирпичной церкви, построенной в начальные годы XV-го века и погибшей около 1530-го года. Под ними были обнаружены разрезы оковов фундамента одной более ранней, из XI-го века, церкви. К юго-востоку от церкви был раскроен оссарий. Было раскрыто всего 1244 могил и на северном крае могильника были раскрыты некоторые объекты селища (мусорная яма, остатки печей находящихся под открытым небом, погребы для хранения зерна, колодец, канавы и одна постройка на сваях).

На западном крае могильника были найдены наполовину погибшие с другой стороны разрезанные машинами остатки 5-и печей для обжига извести. Их раскрытие было совершено Албекер Марией, сотрудником Государственного Технического Музея; материалы обрабатываются.

При раскопах 1979-го года на северо-восточном крае, на расстоянии 50-и метров от восточного края средневекового могильника был найден могильник IX-го века. В небольшой степени и этот могильник нарушен. О раскрытых 88-и могилах автор излагает в отдельной статье, но в этой публикации обсуждает те объекты XII–XIII -го веков и их материалы (мусорные ямы, остатки печей итд.), которые население средневекового селища в течении XII–XIII-го веков вскапало на территорию могильника IX-го века.

На площадке между могильниками средних веков и IX-го века было обнаружено пятно больших размеров (диаметр около 50-и м-ов) вскапания парвобытных времен, в большую часть с обломками керамик баденской культуры. Как уже было упомянуто, материалы 1977-го года автор уже опубликовал. В следующем трёхлетнем этапе раскопов не только количество могил увеличилось, но узнавали и качественно больше о пользовании и датировании могильника и селища. Были найдены новые типы находок, одновременно находились в большом количестве уже опубликованные и обсужденные находки. Поэтому автор в настоящей публикации не один раз ссылается на статью 1977-го года и на „предварительный доклад“.

Автор обсуждает в отдельной главе датирование могильника, обычаи похоронения, потом археологические находки, найденные при раскопах. Посвещает отдельную главу „Отношению могильника и селища“ среди этого представляет материалы ям, погребов и печей находящихся под открытым небом. В последнем разделе, который носит название „Отношения истории селища“ проводит суммацию результатов раскопов и анализирует историю возникновения средневекового Капошвара.

Во главе так называемой „Каталог могил“ даёт описание тех могил, которые содержали прибавочные находки. И не только могилы 1978–79–80-го годов, но и уже опубликованные, раскрытые в 1977-ом году могилы с вещами. Находки 1978–79–80-го годов автор представляет попорядку по могилам на рисунках. Находки, найденные в объектах-ямах селища автор также представляет: керамики на фотографиях, стеклянный материал на рисунках.

В могильнике около церкви, вернее среди населения полбзующегося им сильный был обычай „дачи обула покойнику“ 56 могил содержали монету, возложенную в погребение обула покойника. На более ранним являются чеканки Св-го Иштвана из могил 1109 и 1142, и наиболее поздние чеканки Липота первого (1693 г.) из 848-ой могилы, и прусская чеканка из погребений 1018, крест Фридриха с 1741-го года. Значит раскроенной частью могильника пользовались непрерывно с эпохи Иштвана Святого (с 1038-го года) до последней трети XVIII-го века.

Что касается структуры могильника — как это обычно в средневековых могильниках около церкви — на краях могильника погребения однослойны и находятся в правильных рядах. Приближаясь к церкви могилы сконцентрируются и часты разрезы могил. В непосредственной близости церкви могильник 2–3-х слоен. На краях могильника следы канавы, стены или забора не были обнаружены.

Может быть, что сад церкви был окружен живой изгородью.

При ранних XI–XII-го веков – погребениях умершие были похоронены не в гробах, погребение имеет форму закругленного прямоугольника. Также ранняя форма погребений так называемая „форма мумии“ (см. рис. 6). При положении костяка покойные были положены на спине с вытянутыми вдоль туловища руками. Со сплетаемыми руками по христианским обычаям встречается только позже – при похоронах XIV–XVI-го веков.

Приближаясь к церкви могилы сконцентрируются. На этой площадке обнаружены некоторые изменения в ритуалах. Погребения выкапываются не закругленно, имеют форму правильного прямоугольника, а частью встречаются гробы. Встречаются и погребения с кирпичной рамой (могилы 736, 1061) (рис. 10, 11).

В более поздних могилах иное и положение покойника. Руки сгибаемы в локтях под прямым углом и предплечья либо положили друг на друг, либо руки сплетали. Встречается и двойное-тройное похоронение. (рис. 12, 13)

Автор длительно занимается с явлениями продолжения существования языческих обычаев, встречающихся в христианских могильниках. По её мнению эти явления представляют собой существенный глубокий слой сплава нашей веры -языческие обычаи, которые напротив запрещающих законов сохранились в сознании народа.

В 184-ой могиле лежала женщина в своем тазе с костями хорошо развитого плода. Под её правой лодыжкой был положен серп, а к левой ноге положили кувшин. (рис. 16). Оба приложения можно связать к языческой вере -с одной стороны снабжение покойника едой и питьём на потусторонний мир, с другой стороны положение в погребение острого, остроконечного железного инструмента с защищающей, сберегающей целью. Такое же явление можно обнаружить при 773-ой могиле, где лежал костяк женщины, в тазе которого были кости плода. На бедренных костях лежал железный серп, поломанный в два перед положением в могилу. Положение подковы в могилу также играло такую сберегательную роль -может быть его цель была защита от возвращающегося покойника. В 1061-ом погребении был железный нож рядом с правой рукой покойника.

Большой процент материала находок погребений составляют так называемые колочка для волос S-образным концом. В 125 и погребениях могильника был найден этот тип ювелирных изделий – и встречается почти каждый его вариант. Характерной находкой более поздних могил, могилы девушек XV–XVI-го веков является парта, символ незамужества. Автор подробно представляет типы парт, встречающихся в могильнике. Выдающейся находкой является парта 836-ой могилы (рис. 20) Парта была хорошей сохранности, таким образом

возможно было восстановить её структуру и причёску (под партой на черепе были остатки кос) (рис. 24). Между партой и волосами были растительные листья (рис. 22.).

Парты 1085-ой и 1091-ой могил являются красивыми экзамплярами парт похожих на узкие лобные тесьмы, украшенные блёсками и бусами (рис. 26, 27).

Автор в отдельной главе обсуждает иглы фат. В могильнике в 3-х погребениях были найдены 8 позолоченных серебряных иголок с большим шариком для фат -они доказывают существование народного обычая. Эти ювелирные произведения были использованы для подкрепления подвенечной фаты, намотаной на голове невесты. Этот обычай был жив значит не только в Шаркёзе, Трансильвании, Верхней Венгрии у словаков, и по Дунаю у сербов, но в области Шомодь в течении XVI–XVII-го веков.

Из прочих ювелирных изделий стоит упомянуть о лунуле вылитой из бронза 1217-ой могилы (рис. 32). В поздних погребениях были найдены амулеты, бронзовые корпуса -такие священные утвары, которые продавались на праздничных ярмарках.

Из объекты селища раскрыты только некоторые. Наиболее красивый керамический материал составляет с одной стороны стаканчи-яичная скорлупа и белая бутылка найденные в сегментарной части XXIII/5, а также керамики XII–XIII-го веков: амбарные посуды больших размеров найденные в мусорных ямах и остатки печей могильника IX-го века (рис. 41, 42).

Автор подробно занимается стеклянными обломками найденные в одной из ям для хранения зерна. В группе находок можно находить все типы стеклянных посуды, характерных для XIII–XIV-го веков. Наибольшая часть из них обломки так называемой „конической посуды“. Её восстановление: рис. 36.

В последней главе, которая носит название „Отношения истории селища“ ставит перед нас два предположения: селище раскрытого могильника тождественно либо тем поселком о котором упомянуто в основательном документе Капошсентякабского аббатства в 1061-ом году под названием „Кеси“ (по Дьёрффи Дьёрдью) – либо являлось имуществом семьи Сердахейи. Одно несомненно -оно было имением ближайшего аббатства и может быть принадлежало непосредственному господству патрона, может быть, семья патрона имела там усадьбу. Так можно было бы объяснить такие находки могильника, которые иначе нехарактерны для средневековых, бедных в находках могильников около церкви.

Консультатом раскопок был кандидат, д-р. Мештерхази Карой, сотрудника Венгерского Национального Музея. В раскопах принимали участие археолог Гроф Петер, художник-график Хорньяк Карой, ассистент-археолог Трунк Карой и Байокне Шотоньи Мария, которой были изготовлены рисунки публикаций.

EDIT BÁRDOS: MEZEPOKAJ PREĜEJO KAJ TOMBEJO EN LA ĈIRKAUAJO DE KAPOSVÁR II.

En la ĉirkaŭaĵo de urbo Kaposvár, ĉirkaŭ 400 m-ojn norde de la unua relvoĵgardista dometo de la fervojlinio Kaposvár—Dombóvár, sur la plej alta punkto de la regiono, sur norda-suda-direkta altaĵeto situas la arkeologia trovloko. Okcidenta ĝin limas senakviĝinta riveretkuŝejo. La trovloko troviĝas ĉ. 1 km-on norde de la abatejo de Kaposszentjakab. La elfosado komenciĝis somere de 1977 kadre de voĵkonstruaj laboroj. La permaŝina laboro pereigis parton de la loĝloko kaj tombejo.

Sur la trovloko de 1977 ĝis la aŭtuno de 1980. — entute dum 10 monatoj — estis malkovrata la restinta parto de tombejo ĉirkaŭ preĝejo, sur la areo de pli ol 2000 kvadratmetroj. La okcidenta-orienta diametro de la proksimume elipsa tombejo estas 70 m, kiu ne estas la plena diametro, ĉar la orienta parto de la tombejo estas detruita. Konsiderante la tombejo estas detruita. Konsiderante la densecon de la tomboj, la laŭlonga diametro estis minimume 100 m. La larĝo nordasuda-direkta estis ĉ. 60 m. En la centro de la tombejo estis restaĵoj de preĝejo konstruita el brikoj en la unuaj jaroj de la XV-a jarcento kaj pereinta ĉirkaŭ la jaro 1530. Sub ĝi estis observeblaj la profiloj de fundamentofosaĵoj de pli frua preĝejo el la XI-a jarcento. Sud-oriente de la preĝejo estas malkovrita ostejo. Estis esplortaj entute 1244 tomboj kune kun kelkaj objektoj de la loĝloko ĉe la norda rando de la tombejo (rubkavoj, restaĵoj de liberaeraj bakfornoj, grenkavoj, puto, fosaĵoj kaj surfosta konstruaĵo).

Ce la okcidenta limo de la tombejo elteriĝis la restaĵoj de 5 kalkfornoj duone pereintaj, respektive distranĉitaj de la maŝinoj. Ilian malkovron plenumis Mária Albeker, kunlaborantino de la Nacia Teknika Muzeo, la prilaboro nun estas farata.

Kadre de la prifosadoj en la jaro 1979, sur la nordorienta parto de la monteto, ĉ. 50 m-ojn de la orienta limo de la mezepoka tombejo elteriĝis ankaŭ tombejo el la IX-a jarcento. Ankaŭ ĝi estas frakasita iom. Pri la malkovritaj 88 tomboj la aŭtorino informas en aparta artikolo, sed ankaŭ en la jena publikaĵo ŝi traktas pri la objektoj el la XII—XIII-a jarcento — kaj pri ilia materialo — (rubkavoj, forno-restaĵoj ktp), kiujn en la XII—XIII-aj jarcentoj la loĝantaro fosis sur la areo de la tombejo el la IX-a jarcento.

Sur la areo inter la mezepoka kaj la IX-a-jarcenta tombejoj estis observebla granda (d = ĉ. 50 m) praepoka kavoj kun ceramikaĵ-

pecoj plejparte el la Badena kulturo. Kiel menciite, la aŭtorino jam publikigis la materialon el la jaro 1977. Sed dum la sekvanta 3-jara periodo de la elfosado plimultiĝis ne nur la nombro de la tomboj, sed ni eksciis ankaŭ kvalite pli multe pri la uzado kaj datado de la tombejo kaj loĝloko. Elteriĝis ankaŭ novaj trovaĵtipoj, samtempe en granda nombro estas elfositaj jam konigitaj kaj pritrakitaj trovaĵoj. Pro tio la aŭtorino en sia studo plurajn fojojn citas la artikolon el la jaro 1977, respektive la „anticipan raporton”.

La aŭtorino en aparta ĉapitro traktas la datadon de la tombejo, la entombigajn kutimojn kaj la arkeologiajn trovaĵojn elteriĝintajn dum la prifosado. Ŝi dediĉas apartan ĉapitron same al la „Rilatoj de la tombejo kaj la loĝloko” — ene de ĝi ŝi prezentas la materialon de la kavoj, fosaĵoj kaj liberaeraj fornoj, laŭ strioj. En la lasta ĉapitro „Lokhistoriaj rilatoj” ŝi rezumas la rezultojn de la prifosado, kaj ŝi analizas la historion de la ekesto de la mezopoka Kaposvár.

En la t.n. „Tombokatalogo” la aŭtorino priskribas tiujn tombojn, kiuj enhavis ankaŭ akompanaĵojn de mortinto. Kaj ne nur la tombojn trovitajn en la jaroj 1978—1979—1980, sed ankaŭ la jam publikitajn tombojn trovitajn en 1977 kun trovaĵoj. La trovaĵojn el la jaroj 1978—1979—1980 la aŭtorino prezentas sur figuroj laŭ la vico de la tomboj. La trovaĵojn el la diversaj kavoj kaj fosaĵoj de la loĝloko ŝi prezentas: la ceramikaĵojn sur fotoj, la vitraĵojn desegnite.

En la tombejo ĉirkaŭ la preĝejo, respektive en la rondo de la loĝantaro uzanta ĝin, forte ekzistis la kutimo doni obolon al la mortinto. 56 tomboj enhavis monerojn entombigitajn kiel obolojn por la mortintoj. La plej fruaj estis en la tomboj n-roj 1109 kaj 1242. la moneroj stampitaj dum la regado de Sankta Stefano — la plej malfruaj estas en la tombo n-ro 849. tiu des Leopoldo I. (1693) kaj en la tombo n-ro 1018. la prusa krejncero de Frederiko el 1741. Do, la prifosita tombejoparto estis seninterrompe uzata de la epoko de Sankta Stefano (de 1038) ĝis la lasta triono de la XVIII-a jarcento.

Koncerne la strukturon de la tombejo eblas konstati, ke — kiel kutime en la mezepokaj ĉirkaŭpreĝejaj tombejoj — la tomboj ĉe la rando de la tombejo estas unuavolaj kaj orditaj laŭ regulaj vicoj. Proksimiĝante al la preĝejo la tomboj plidensiĝas kaj estas ofta la tratranĉado de la tomboj. Rekte apud la pre-

ĝejo la tombejo estas 2—3-tavola. Ĉe la limo de la tombejo ne eblis rimarki postsignojn de limfosajo, konstruita muro ŭu barilo. Supozeblas, ke la tombejgardenon ĉirkaŭis heĝo.

En la fruajn tombojn — en la XI—XII-a jarcentoj — la mortintoj kuŝas ne en ĉerkoj, kaj la formo de la tombokavo estas rondigita ortangulo. Same frua tomboformo estas la t.n. mumioforma tombo. (Vd. figuron 6.) Laŭ la situo de la skeleto la mortinto estis kuŝigita surdorsen kun brakoj etenditaj laŭlonge apud la korpo. Plektitajn manojn laŭ la katolika rito ni trovas nur poste, ĉe la entombigoj en la XIV—XVI-a jarcentoj.

La tomboj plidensigas proksimiĝante al la preĝejo. Sur tiu ĉi areo sperteblas ankaŭ certaj ŝangoj en la rito. La tomboj estas fositaj kun akraj anguloj, ili estas kavoj regule ortangulaj, kaj ofte troviĝas ĉerkoj. Estas ankaŭ tomboj konstruitaj el brikoj (tomboj n-roj 736. kaj 1061. — figuroj 10, 11.).

En la malfruaj tomboj ŝanĝiĝas ankaŭ la pozicio de la mortintoj. La brakoj estas rektangle fleksitaj, la subbrakoj metitaj unu sur la alian sur la korpo aŭ la manoj interplektitaj. Okazas eĉ duoblaj-trioblaj entombigoj (figuroj 12, 13.).

La aŭtorino amplekse okupiĝas pri la signoj de la pluvivado de la paganaĵoj kutimoj en la kristanaj tombejoj. Laŭ ŝia opinio tiuj formas gravan fundtavolon de nia religia vivo — ili estas paganaĵoj kutimoj, kiujn la konscio de la popolo konservis spite al la malpermesaj leĝoj.

En la tombo n-ro 184. kuŝis virino kun ostoj de matura fetto en ŝia utero. Sub ŝia dekstra maleolo estas metita rikoltoserpo, apud la maldekstra kruro staras kruĉo (figuro 16.). Ambaŭ akompanaĵoj estas ligeblaj al la pagana religio: unuflanke provizado de la mortinto per manĝaĵo-trinkaĵo por la transa mondo, aliflanke la entombigo de akra, pika fera ilo celis savon, ŝirmon, forigon de la danĝeroj. Ni sperdas la saman fenomenon ĉe la tombo n-ro 773, en kiu kuŝis virino, en kies utero estis ostoj de fetto. Sur ŝiaj femuraloj kuŝis fera serpo disrompita antaŭ la entombigo. Ankaŭ la entombigo de hufoferoj havis tian rolon de danĝeroforigo — eventuale povis esti la celo de la entombigo de la objektoj ankaŭ la malebligo de la reveno de la mortinto. En la tombo n-ro 1061. estas fertranĉilo apud la dekstra mano de la mortinto.

Granda parto de la trovajaro el la tomboj estas la harringoj kun S-forma finaĵo. Tiu juveltipo elteriĝis el 125 tomboj — en preskaŭ ĉiuj variaĵoj. Karakteriza trovaĵo de la malpli fruaj knabinaj el la XV—XVI-a jarcentoj

estas la virginkufo, simbolo de fraŭlineco. La aŭtorino detale konigas la kufotipojn trovitajn en la tombejo. Estas elstara trovaĵo la kufo el la tombo n-ro 836 (figuro 24.). Inter la kufo kaj la hararo estis kreskajfolioj (figuro 22.).

Du belaj ekzemploj de la mallarĝaj fruntbendeskaĵoj kufoj ornamitaj per perloj kaj bri-laĵoj estas la kufoj el la tomboj n-roj 1085. (figuro 26.) kaj 1091. (figuro 27.).

La aŭtorino traktas en aparta ĉapitro la vualpinglojn. En 3 tomboj estis 8 orizitaj vualpingloj el arĝento kun granda globo — ili pruvigas la ekziston de certa popolkutimo. Tiuj juvelistaj majstraĵoj estis uzataj por alpingli la vualon volvitajn sur la kapon de fianĉinoj (tombo n-ro 772. — figuro 30.). La kutimo disvastiĝis do ne nur en la regionoj Sárköz kaj Transilvanio, ĉe la slovakoj en Felvidék kaj ĉe la serboj apud Danubo, sed ankaŭ en departemento Somogy en la XVI—XVII-a jarcentoj.

El la ceteraj juveloj kaj surhavaĵoj meritas mencion la fandita bronza lunulo el la tombo n-ro 1217. (figuro 32.). El la malfruaj tomboj elteriĝis amuletoj, bronzaĵoj krucifiksoj — tiaj religiaĵoj objektoj, kiuj estis vendataj en la kermesoj.

Nur kelkaj partoj de la loĝloko estas prifosita. La plej belaj mezepokaj ceramikaj-trovaĵoj estas la ovŝelo-glaseto el la strio XXVIII/5. (XX. t. 4.), la blanka botelo (XX. t. 3.), respektive la ceramikaĵoj el la XII—XIII-a jarcentoj trovitaj en la rubkavoj kaj fornorestaĵoj sur la areo de la tombejo el la IX-a jarcento: grandaj grenujoj (figuroj 41, 42.).

La aŭtorino detale okupiĝas pri la vitrorompaĵoj en iu el la grentena kavoj. En la trovajaro ekzistas ĉiuj vitraĵotipoj karakterizantaj la XIII—XIV-a jarcentojn. La plimulto estas pecoj de t.n. konika botelo. Ĝia rekonstruaĵo videblas: figuro 36.

En la lasta ĉapitro „Lokhistoriaĵoj rilatoj” la aŭtorino starigas du hipotezojn: la vilaĝo apartenanta al la prifosita tombejo estas identa kun la loĝloko kun la triba nomo Keszi menciita en 1061 en la diplomo de la abatejo Kaposzentjakab (laŭ György Györffy) aŭ ĝi estis proprietaĵo de la familio Szerdahelyi. La fakto tamen estas tute certa: ĝi estis nepre la posedaĵo de la proksima abatejo, kaj supozeblas, ke ĝi rekte apartenis sub la regado de la patrona sinjoro, eble la preĝepatrona familio havis eĉ vilaĝan kasteleton tie. Tiel eblus klarigi la trovaĵojn de la tombejo, kiuj cetere ne estas kutimaj karakterizaĵoj de la mezepokaj, ĉirkaŭpreĝejoj tombejoj malriĉaj je trovaĵoj.